

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Zdravotně sociální dopady soužití člověka a psa

Diplomová práce

24. 5. 2010

autorka práce: Bc. Iva Karafiátová
vedoucí práce: MUDr. Lidmila Hamplová, PhD.

ABSTRACT

The thesis called **Health and Social Impacts of Human and Dog Co-existence** is a paper describing the development of a human and a dog relationship since old times until present. It deals with the origin of a dog and describes the development of understanding between a human and a dog, which lasts up to the present day. The paper offers an integrated survey on the ways the dogs are used at present, especially in health and social areas. It informs the readers on the dog use possibilities, the care for dogs, and also the principles of communication, which enable quality and peaceful life of a human and a dog.

The first objective was to find out what is the respondents' knowledge on the dog use possibilities in the society. This objective was fulfilled and the hypothesis was proved. Respondents do not know even a half of possible dog use in co-existence with people. The second objective was to find out how respondents perceive the presence of dogs in their surroundings in relation to children. The objective was also fulfilled, however, the hypothesis that more than 75 per cent of respondents are careful during the contact of a child with a dog, was disproved. Quite a high percentage of people underestimate the possible risk during the contact of a child with a dog. The third objective was focused on the awareness of respondents of the dog body signals. The hypothesis was proved in this case and out of the results it is evident that the people lack information on the signals sent by dogs.

For finding out the needed data the questionnaire research was used. The questionnaire was composed of 24 questions and handed out to 350 respondents. The result of the research was the proving of three above mentioned hypotheses. One of them was disproved, the rest was proved. The awareness of respondents is not high. 44 per cent of owners are threatened by the risk of wound caused by their own dog. Everything is the result of insufficient education in the area. I see preventive programmes focused on the principles of proper co-existence of a human and a dog, which start in kindergarten, as a possibility to lower the risk of wounds or bites caused by dogs.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Zdravotně sociální dopady soužití člověka a psa“ vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 24.5. 2010

Iva Karafiátová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla velice poděkovat své vedoucí práce MUDr. Lidmile Hamplové, PhD. za veškerou pomoc a sílu, kterou ke mně směřovala při psaní této práce. Také bych ráda poděkovala všem ochotným respondentům, kteří si našli ve svém čase těch několik minut a svědomitě vyplnili dotazník. V neposlední řadě děkuji celé své rodině, bez jejíž podpory bych jen těžko zvládla peripetie studia a dostala se až tam, kde jsem dnes.

Děkuji.

Iva Karafiátová

OBSAH

Úvod.....	7
1 Současný stav.....	9
1.1 Počátky soužití.....	9
1.1.1 Původ psa.....	9
1.1.2 První známky vztahu mezi člověkem a psem.....	9
1.1.3 Domestikace psa.....	11
1.1.4 Hlavní využití psa v minulosti.....	12
1.2 Soužití člověka a psa v dnešní době.....	13
1.2.1 Správný výběr psa.....	14
1.2.1.1 Plemeno.....	14
1.2.1.2 Pohlaví psa.....	16
1.2.1.3 Věk psa a jeho původ.....	17
1.2.2 Dítě a pes.....	18
1.2.2.1 Utváření vztahu mezi dítětem a psem.....	19
1.2.3 Senior a pes.....	29
1.2.4 Možnosti využití psa ve zdravotně sociální oblasti.....	30
1.2.4.1 Pes servisní.....	32
1.2.4.2 Pes terapeutický – canisterapie.....	39
1.2.4.3 Pes diagnostický.....	44
1.2.4.4 Pes záchranářský.....	45
1.3 Právní aspekty v soužití člověka a psa.....	46
1.3.1 Legislativní úprava v zooterapii.....	46
1.3.2 Právní aspekty v zájmových chovech obecně.....	47
1.4 Úvod do etologie, pochopení signálů - chyby v soužití.....	51
1.4.1 Historie vývoje etologie jako vědy.....	51
1.4.2 Pojmy související s etologií psa a se soužitím člověka se psem.....	54
1.4.3 Význam psích komunikačních signálů.....	56
2 Cíl práce a hypotézy.....	59

2.1 Cíl práce.....	59
2.2 Hypotézy.....	59
3 Metodika.....	60
3.1 Použití metody.....	60
3.2 Charakteristiky zkoumaného souboru.....	60
4 Výsledky.....	62
5 Diskuze.....	96
6 Závěr.....	113
7 Seznam použitých zdrojů.....	116
8 Klíčová slova.....	125
9 Přílohy.....	126

ÚVOD

Již dlouho se vedou debaty o tom, kdy se tyto dva tvorové setkali. Kdy se strach jednoho k druhému změnil v respekt, později ve spolupráci a třeba i v přátelství? Odborníci se snaží vyzkoumat toto převratné období, avšak pro nás je důležité jednoduše to, že se to stalo a dnes máme možnost žít v blízkosti těchto neobyčejných tvorů. Pes domácí – *Canis lupus familiaris* – je zvíře velmi ceněné v mnoha odvětvích lidské činnosti a člověk by bez něho byl leckdy na holičkách. Nelze jim upřít někdy až neuvěřitelné schopnosti, a to především v oblasti smyslové.

Soužití člověka a psa může být a mělo by být aktivní spoluprací obou druhů. Možností uplatnění je mnoho. Ať už jde o oblast zdravotní, sociální, bezpečnostní, sportovní, kombinované či „jen“ společenské. Pes je tvor pracovitý, rád se přizpůsobuje a plní zadané úkoly. Je však třeba ho od narození „tvarovat“ a ukazovat tu správnou cestu. Aktivním působením pak docílíme toho, že pes je partnerem osobám s různými handicap (například sluchově či zrakově postiženým, tělesně postiženým), pomocníkem jak po fyzické stránce tak také psychoterapeutem pro osamělé. Je schopen nás chránit, bránit, hlídat a hledat. Pracuje bez předsudků a neúnavně.

Základem kvalitního soužití je vyrovnaný pes a stejně tak vyrovnaný člověk. Není dobré zapomínat na to, že i když jde o například malá společenská plemena, pořád se jedná o potomky vlka, tedy šelmy. A tak je potřeba ke psům přistupovat. Není tím myšleno, že by šlo o nějaké krvelačné bestie nebezpečné pro okolí, jako spíš, že jde o tvory zcela jiné než jsme my lidé. Mají odlišné potřeby, striktní zásady chování a potřebu jasně postavené hierarchie. Důležitá je socializace psa v nejrůznějších prostředích, mezi různými lidmi odlišných věkových skupin a dalšími druhy zvířat a věcí. Naučit je soužití s dětmi je významným prvkem, především zde ale platí, že i děti je potřeba učit, jak správně ke psům (a obecně k celé přírodě) přistupovat.

Už se pravděpodobně nedozvíme, jak to naše soužití začalo. Zda si vybral pes nás, nebo my jeho. V každém případě se naše spojení natolik ujalo, že soužití nás dvou tvorů je takřka neodmyslitelné. V dnešní době je téměř samozřejmé pořídit si psa. Proto bychom ale neměli zapomínat na nejdůležitější věc, na komunikaci. Přece nelze žít

s někým bezproblémový vztah, pokud vážne komunikace, či v důsledku špatného porozumění vznikají závažná nedorozumění. Prevencí je v tomto případě průběžné vzdělávání se v základních signálních prvcích, které pes vysílá. Programy, které zajistí dostatečnou informovanost veřejnosti o dané problematice. Nebudou pak vznikat nepříjemné a nebezpečné situace (nebo se jejich počet alespoň sníží), kdy dochází, právě v důsledku špatného pochopení psa k poranění či pokousání člověka.

V teoretické části bych tedy chtěla čtenáře práce zavést do minulosti a přiblížit jim vývoj tvora, který dnes obývá velké procento domácností. Dále čtenáře provedu nejčastějšími možnostmi, jak se v současné době dá aktivně využít pes v různých oblastech lidského soužití. Především uplatněními zdravotními a sociálními. Seznámím je s principy klidného a kvalitního soužití se psem v závislosti na porozumění komunikačním signálům vysílaných psy k nám lidem. Zpracování tohoto tématu jsem si zvolila z osobního důvodu. Aktuální situace - nedostatky v chování majitelů psů z běžné veřejnosti mě přiměla k tomu, sepsat tuto práci a nabídnout jim ji jako jeden z možných pohledů pokud se rozhodnou pořídit si čtyřnohého společníka - psa. Byla bych ráda, kdybych čtenáře obohatila, byť jen jednou větou z desítek ostatních. Doufám, že aspoň u jednoho z nich způsobí, že se zastaví v dnešním uspěchaném světě a zapřemýšlí o podstatě soužití se psem a zodpovědně se rozhodne, proč, kdy a za jakých podmínek přistoupit nebo nepřistoupit k tomuto spojení.

Obecně je celá práce zaměřena na informovanost běžné veřejnosti. Cíleně je pak práce zaměřena na tři významné oblasti dané problematiky. Zabývám se povědomím veřejnosti o možnostech uplatnění psů ve společnosti. Jejich pohledem na soužití dětí a psů, a tím, jestli jsou lidé schopní pochopit komunikační signály zvířat, se kterými žijí v jedné domácnosti. Snažím se tak nastítnit současnou situaci a vyvolat v lidech respekt před tímto tvorem, který z mého pohledu trochu upadá, a je potřeba vyvolat chuť po vzdělávání se v zásadách správného spolužití.

1 SOUČASNÝ STAV

„Zvířata nejsou našimi bratry ani podřízenými – jsou to jiné národy, zachycené spolu s námi v síti života a času.“

(Henry Beston)

1.1 POČÁTKY SOUŽITÍ

1.1.1 Původ psa

Vývoj psa má za sebou pěkný kus cesty. Zhruba před čtyřiceti milióny lety, přesněji, jak uvádí britský znalec psů a veterinář Bruce Fogle: „...před 54 až 38 milióny lety se vyvinula zvláštní větev masožravých savců.“ (15) Za prapředka šelem psovitých je považován Miacis. Jde o tvora, který se svou stavbou a velikostí těla podobal lasici a který měl chrup jako psovitá šelma. (58) Toto malé zvíře žilo na stromech. Mělo krátké nohy, dlouhý ocas i tělo a špičaté uši. Je rovněž považován za prapředka medvědů a dokonce i koček. (6) Dalším článkem ve vývoji je zvíře Cynodictis. To bylo velmi úspěšnou šelmou, žijící v období před šestnácti až dvanácti milióny lety. (15) Tento prapředek, ve srovnání s Miacisem, již trávil mnohem více času na zemi a je považován za prvního zástupce psovitých šelem, tedy odděluje vývojové linie koček a psovitých šelem. S nižší inteligencí, ale již blízkou podobou s dnešním psem, žil další předchůdce. Nazývá se Tomarctus a vzešly z něho všechny dnes známé psovité šelmy, to znamená jak pes domácí, tak vlci, šakali, divocí psi a také lišky. (6)

1.1.2 První známky vztahu mezi člověkem a psem

Mnoho lidských vyprávění a mýtů nám naznačuje, jak mohlo vše začít. Velmi zajímavý je příběh o tom, že vše na Zemi stvořil Bůh. Vše kromě psa. Toho už totiž bůh měl, a pes byl jeho společníkem při tvoření stromů a luk, potoků a řek, a také lidí. Tento

mýtus pochází od Indiánů kmene Kato a vyplývá z něho, že tito lidé pravděpodobně nikdy nežili bez přítomnosti psa. Pes s nimi sdílel prostor od prvopočátku. (6)

Soužití člověka a psa má za sebou velmi dlouhou historii. Je možné, že lidé měli své, tedy domestikované psy, mnohem dříve, než jiné druhy, například ovce nebo kozy. Dodnes se o tom ve vědeckých kruzích vedou debaty bez jasného verdiktu. (58) Asi vůbec nejstarším důkazem domestikace psa je případ ze středního Ruska. Za použití metody, při které hlavní úlohu hraje radioaktivní uhlík, bylo zjištěno stáří nalezených kostí v časovém horizontu třinácti až sedmnácti tisíc let. (Vysvětlení metody: Vlivem kosmického záření je v prostředí všude kolem nás přírodní radioaktivní uhlík. Potravním řetězcem se dostává do organismu. Po smrti se radioaktivní uhlík začne postupně rozkládat a toho využívá tato metoda – spočítají se zbývající částice z radioaktivního uhlíku C_{14} v nalezených kostech, a tím se určí jejich stáří). Další nálezy napovídají tomu, že už v těchto dávných dobách (někdy před deseti tisíci lety) byli psi používáni jako psi hlídači a sdíleli spolu s lidmi obydlí, ale především měli s člověkem pevný vztah. Důkazem je nález kostry dívky z doby kamenné, která měla kolem sebe pohřbené čtyři psy. Ti měli pravděpodobně sloužit jako její ochránci při cestě kamsi. (6) Stejný poznatek zaznamenala také Eleonora M. Woloyová ve své knize, kde citovala Dalea-Greena a jeho práci z roku 1966: „...kolem roku 4000 př. n. l., na horním Nilu, pohřbívali spolu se zemřelými lidmi také psy, snad jako průvodce do země mrtvých. (69) Nejen z těchto poznatků a důkazních materiálů tedy vyplývá pevnost a dlouhodobost svazku, který lidé uzavřeli se psy.

Průzkumy DNA nás vedou k tomu, že domestikovaný pes vznikl v krátkém časovém horizontu. Ale vyvíjel se postupně, a to v několika stupních, na více místech a v různých obdobích času. Studie DNA odkryla podobu dnešních psů se psy divokými, dingy, vlky, kojoty a šakaly. (6) Jak napsali Šebková a Hartl: „Pro společný fylogenetický původ...svědčí...shodný počet chromozomů, 78.“ (58) S největší pravděpodobností však šlo o vlka, kdo se zasloužil o další vývoj dnešní podoby psa. (6)

1.1.3 Domestikace psa

Domestikace, postupné přetváření zvířat, která žijí divoce, na zvířata domácí. (35) Jde o známý akt, který se nevyhnul mnoha zvířatům včetně psa. Císařovský použil ve své knize definici: „...ovládnutí a plánovité využívání přírody, přeměna planých rostlin a divokých zvířat ve prospěch člověka...převrat, během něž si lidé po tisíciletí získávající potravu lovem a sběrem, začali ochočovat zvířata a obdělávat půdu.“ (4) Dále podle Císařovského trefně vyjádřená myšlenka přírodovědcem Darwinem ohledně domestikace: „Jednou z nejvýznamnějších vlastností domácích plemen je to, že mají přizpůsobení vhodná nikoliv pro dobro samotného živočicha nebo rostliny, nýbrž mají adaptace pro lidský užitek nebo okrasu.“ (4) Neustále se však mezi zoology řeší otázky, zda v dávných dobách více ovlivnil člověk pradávne psovité šelmy, nebo jestli naopak šelmy daly svým systematicky uspořádaným způsobem života příklad tehdejšímu předchůdci dnešního člověka. (4) V každém případě je na místě se domnívat, že soužití bylo pro obě skupiny velmi výhodné. Psi, toulající se kolem lidských obydlí, zaručovali ochranu před pro člověka nebezpečnými predátory, pojídáním zbytků čistili okolí a v neposlední řadě se stávali zajímavými a příjemnými společníky. (15) Postupem času i pomáhali při lovu. Stopováním kořisti, následným stavěním, zadržováním na místě a hlasitým povykem směřovali lovce na místo činu. Ten pak svými primitivními zbraněmi úkol dokončil. Zvířatům dal část úlovku, a tím se začala rozvíjet významná spolupráce (trvá dodnes) mezi dvěma různými tvory – člověkem a psem. (40) Velice podobným způsobem postupovali i australští domorodci, které popsal v roce 1965 antropolog M. J. Meggit. Lovci stopují dinga, který pronásleduje klokana. Když ho naleznou, zmocní se kořisti, z které část (vnitřnosti) nechají dingovi. (4)

Domestikace umožnila vývoj a rozvoj dávné psovité šelmy v dnešního psa a přinesla nesmírně širokou paletu forem jediného druhu. (4) Jak už bylo zmíněno výše, nejvíce se na podobě dnešního psa podepsal vlk. Změn, které u psů nastaly, je hned několik. Především došlo ke změně mozku. Ten se zmenšil ve své hmotnosti až o třicet procent. Stejně tak došlo ke zmenšení center pro smysly. Dnes je pes více závislý na člověku, dá se mnohem více vycvičit. Ve srovnání s vlkem je výrazná menší

samostatnost v řešení problémů. (58) Co se týká samostatnosti a řešení problémů, najdou se však ještě dnes plemena, která jsou velmi podobná vlkům, a i proto je dobré se důsledně rozhodovat při výběru psa a jeho následné výchově, abychom byli schopni naplnit jejich specifické potřeby a uplatnit své schopnosti výchovy a výcviku. (9) Další domestikální změny nastaly v anatomickém a fyziologickém uspořádání těla. Prodloužilo se střevo, a to v důsledku přechodu z masožravého jedince na všežravce. Výsledkem je tak lepší schopnost vstřebat co nejvíce živin z přijímané potravy. Také se změnila rozmnožovací schopnost. Dnes není výjimkou vrh dvanácti štěňat, který by u vlků nebyl možný z hlediska podmínek pro přežití celé smečky. Šlechtěním došlo k širokým variacím, co se týče barvy, druhu i délky srsti. Změny nastaly i v celkovém tvaru a velikosti kostry nebo jejích jednotlivých částí u různých plemen. Zkrácení čelisti u určitých ras, změny v poloze ušních boltců, v hlasovém projevu a vznik méně výraznější mimiky, než jakou disponují vlci. To vše je další částí výčtu těch nejzřejmějších změn za dobu domestikace psa. (58)

Pohled na to, kdy nastalo toto jedinečné spojení – soužití člověka a budoucího psa, se různí. Například podle švýcarského kynologa Hanse Räbera se tak stalo teprve v době, kdy se snížila plachost a agresivita vlka natolik, že se v pro něj nezvyklých situacích nedával na útěk, ale zůstal v přítomnosti člověka. Byla to doba, kdy se z divokého vlka pomalu stával domestikovaný pes. (4) K tomu mohla dopomoci jakási selekce, kdy lidé odebírali z vlčích doupat mláďata, která pak vychovávali. Pokud se mláďata projevovala příliš agresivně, byla pravděpodobně zabita a snědena. Přežili jen mírnější jedinci. Takovouto selekci mohlo být docíleno toho, že se stabilizovaly žádoucí vlastnosti v dalších generacích psích předchůdců. Není vyloučeno, že v různých částech světa docházelo k odlišným způsobům domestikace nebo i k jejich kombinacím. (50)

1.1.4 Hlavní využití psa v minulosti

Na prvopočátku byl s největší pravděpodobností pes využíván jako pomocník při lovu zvěře. Potom také k ochraně lidských obydlí a kolonií před predátory, ohrožujícími životy našich předků. Starověk zaznamenal již širší uplatnění psů. Mimo lovu se

používali jako pronásledovatelé uprchlých vězňů či otroků. Egypťané je využívali ve válkách jako bojovníky. Vybírali si velké mohutné psy, kteří již svým zjevem budili respekt. (50) Staří Galové měli psy, kteří na svých krcích nosili ostnaté obojky, pobíhali mezi koňmi protivníků a zraňovali je. (65) Mimo bojiště střežili psi obydlí a majetek, hospodářská zvířata a také byli chováni jako společníci. Ve starověkém Řecku a Římě byl o psy velký zájem. Svědčí o tom mnohé záznamy a zápisy v dochovaných listinách. O psu se mluví i v hrdinském eposu Odyssea (návrat Odyssea na rodnou Ithaku – jeho věrný avšak slepý pes jako jediný pozná, že se vrací jeho pán). (50) Pro jihoamerické Inký byl pes ceněn jako strážce a průvodce podsvětím. (46) Ve středověku se psi uplatňují především při lovu. Dámám pak slouží jako společníci. (50)

V době, kdy se ve válkách začaly upřednostňovat palné zbraně, došlo k útlumu využívání psů a ti se stali především strážnými psy. Ale kupříkladu za napoleonských válek byl přímo nařízen nástup psů do války. (22) Na počátku dvacátého století byli psi využíváni pro vyhledávání raněných na bojišti a v policejní službě ke sledování pachové stopy. V první světové válce se uplatňují především jako psi strážní a v sanitní službě. Po jejím skončení se značně rozvíjí práce se psy jako jedinci služebními. Vznikají výcviková centra pro bezpečnostní jednotky. Během druhé světové války byli psi opět vysoce ceněni pro své smysly především jako strážní, poslové zpráv a vyhledávači raněných na bojištích. Mimo to byli někteří cvičeni, aby vběhli, obtěžkáni výbušninami, pod blížící se tanky nepřátel. (50) Další využití válečných psů bylo ve Vietnamské válce. Při postupu hustou džunglí upozorňovali na skrytá nebezpečí, ať už vojáky protivníka či nastražené výbušniny. S jistotou můžeme tvrdit, že tito čtyřnozí bojovníci zachránili velké množství životů (odhadem stovky až tisíce lidí). Navzdory tomu, jaké zásluhy by si tito váleční hrdinové zasloužili (a byly jich stovky), však byli po skončení války ponecháni ve Vietnamu napospas svému osudu. (39)

1.2 SOUŽITÍ ČLOVĚKA A PSA V DNEŠNÍ DOBĚ

Chovem zvířat se člověk zabývá už mnoho století. Vědecké počátky sahají až do 18. století, kdy se v Anglii začalo s chovem koní, skotu a dalších druhů zvířat a později

i šlechtěním psů. Plemen psů je ohromné množství, dokonce není jiného živočišného druhu, který by byl takto rozmanitý. Cílená genetická selekce umožnila tuto širokou paletu ras, kterou pak člověk využil pro své potřeby, a tak jsou různá plemena využívána pro různé činnosti. Známe psy jako společníky, záchranáře, asistenty, terapeuty, psy lovecké, policejní či armádní, pastevecké, a další. Je pojmenováno na čtyři sta různých plemen psů, různého vzhledu i chování a pracovního využití. Obrovské možnosti uplatnění dávají tak možnost každému vybrat si to „své“ plemeno. (8)

1.2.1 Správný výběr psa

Už to, jakého psa si ta která rodina či jednotlivec pořídí, je základem pozdějšího kvalitního soužití bez sociálních problémů psa s majitelem či jeho okolím. Vhodně zvolené plemeno, pohlaví nebo i stáří a původ psa je významným počátečním bodem následujícího společného života.

1.2.1.1 Plemeno

Správný výběr plemene je nedílnou součástí rozhodování. To by mělo být nanejvýš uvážené, protože ne každé plemeno se hodí k určitému člověku nebo třeba do rodiny s dětmi či dalšími zvířaty. Velmi často se stává, že se budoucí majitel(é) sejdou u atlasu psů, kde jsou spousty nádherných fotografií jednotlivých ras, a tak si jednoho z oněch krasavců vyberou. Problém je ten, že exteriér psa nevyovídá o povahových vlastnostech psa, a bohužel o nich často nevyovídají ani samotné popisky obrázků. Většina atlasů vám sdělí, že vlastně každé plemeno je úžasné. Je tedy důležité si ujasnit, jaké požadavky budu mít na budoucího psa. Jaké potřeby budu muset psovi poskytnout já jako majitel a zda-li mu mohu zajistit dostatečné podněty, dobré podmínky a vhodné prostředí k soužití. Pokud se stane, že si člověk zvolí především podle vzhledu psa, mohou nastat v dalším společném soužití významné problémy. Od poruch zdraví v důsledku neznalosti specifických potřeb určitého plemene, k neporozumění při

výchově a výcviku vlivem špatného přístupu (například u přírodních - primitivních plemen, která nejsou uzpůsobena drilovému typu výcviku, protože mají stále blízko k vlku), až po vážné sociální problémy s okolím, kdy je pes nedostatečně socializovaný nebo není socializovaný vůbec. Dochází pak k různě závažným konfliktům ať už mezi ním a jinými zvířaty, nebo hůře mezi ním a lidmi. (9, 16)

Proto je tolik důležité myslet na povahové rysy daného plemene a při výběru psa zjišťovat co nejvíce informací z různých zdrojů. Při pomýšlení, že si pořídíte psa, je potřeba dbát na to, že je to stále jen zvíře, šelma sice domestikovaná, ale přitom pořád šelma a ne plyšová hračka. Jsou plemena, která se během času domestikace změnila výrazněji – psi, u nichž byly značně utlumeny jejich vrozené instinkty. Jsou to tak zvaná kulturní plemena (například labradorský retrívr či zlatý retrívr), a pak jsou plemena, kterým z vrozených přírodních instinktů zůstalo až do dnešní doby mnohé a jejich chování je velmi blízké vzorcům chování vlků. Jde o psy severské nebo lajky. Jako lidé i psi mají různý temperament, od klidných až flegmatických jedinců, po velmi temperamentní a dominantní jedince. Mírné zvíře vám „odpustí“ i určité chyby při výchově a výcviku, a to bez nějakého budoucího ovlivnění jeho chování. Dominant, od přírody ostrý sebevědomý pes, však využije každé psychicky slabší situace svého majitele. A v případě, že se dostane v hierarchickém žebříčku nad něho, důsledky pro majitele i okolí mohou být velmi vážné. Majitel budoucího psa proto musí velmi svědomitě zvážit své schopnosti a možnosti a podle toho si vybrat plemeno, které zvládne nejen fyzicky, ale především psychicky. (9)

V konečném důsledku by se budoucí majitel měl zajímat i o vzhled psa. Měl by se zabývat velikostí, druhem srsti a její náročností na údržbu nebo i stavbou těla. I to jsou kritéria, která pomohou při rozhodování. Velikost psa je významná z toho důvodu, že pes je nejen těžší, ale také silnější. Majitel by měl svého psa zvládat ať má pět kilogramů či devadesát. S velikostí psa se váže samozřejmě i to, že velké plemeno spořádá mnohem více potravy než malé. Stejně tak veterinární ošetření stojí více u velkého psa. Jednoduše řečeno, čím větší pes, tím větší náklady. (9)

1.2.1.2 Pohlaví psa

Zda si pořídit psa nebo fenu je zcela na budoucím majiteli. Někdy není úplně snadné rozhodnout se pro jedno z nich. U obou pohlaví najdeme řadu předností i relativních nedostatků. (59) Určitá pravidla, která by snad byla rozdílná v soužití s tím či oním pohlavím, nejsou. Existují však určité rozdíly v chování a vzhledu. Fena je jemnější konstituce, je více přítulná a závislejší na majiteli. Lépe se učí poslouchat a vztah se svým majitelem se stává pevnějším o něco dříve, než je tomu v soužití člověka a psa - samce. (16) Co může být pro budoucího majitele nepříjemné, je měsíční cyklus fenky. V tomto čase se chování feny mění. Může být citlivější, podrážděná a v určité části hárání sama vyhledává kontakt se psem i za cenu útěků z domova. Dalším nepříjemným obdobím je falešná březost. Jde o stav, který někdy nastupuje po období hárání, a kdy se mění chování feny. Zvětšují se mléčné žlázy, na určitém místě se připravuje k porodu stavěním hnízda, často si zvolí nějaký předmět či hračku, kterou úzkostlivě hlídá a pečuje o ni jako o mládě. Fena je vyčerpaná, neaktivní a citově rozkolísaná. (59) Je znám případ, kdy fena napadla psa a zabila jej v důsledku toho, že u ní právě probíhala falešná březost a ona instinktivně cítila nutnost chránit svůj nenarozený vrh před jiným jedincem – i když do té doby svým kamarádem. (9)

Pes je silnější, statnější konstituce. Je obvykle více temperamentní a tvrdohlavější. Pokud narazí na hárající fenu, je velmi obtížné zaujmout jeho nervovou soustavu čímkoli jiným. Mají pak potřebu toulat se a hledat možnost páření. Samci se hůře podřizují, při výchově a výcviku musí být majitel velmi důsledný a trpělivý. Jsou více nezávislí a rádi uplatňují svou dominanci nebo se o to alespoň pravidelně pokoušejí. (59) Pes - samec je zvíře většinou dominantní, méně závislý na majiteli než fena – rád se rozhoduje podle svého uvážení, je více samostatný. Vše pravděpodobně vyplývá z toho, pro co byl tento tvor stvořen. Pes ochránce smečky, bojovník a lovec. Fena pro výchovu mláďat a všeho, co se týká mateřství. (9)

1.2.1.3 Věk psa a jeho původ

Stáří psa je další možnou volbou. Jestli si pořídít štěně či již dospělého psa je rozdíl. Avšak každý má své klady a zápory. Štěně si „tvarujete“ podle svých představ, lépe se začlení do vaší rodiny a společnosti kolem vás. Při správné socializaci, výchově a výcviku se z něho v dospělosti stává bezproblémový pes. Naproti tomu dospělý pes (záleží samozřejmě na jeho předchozích zkušenostech) má jisté návyky již zažitě. Učít a přeučit se dá víceméně každý pes, chce to ale mnohem více času, trpělivosti a umu. Je vhodné znát psovu minulost. Pokud se vyskytly nějaké problémy v důsledku výchovy respektive „nevýchovy“, vlivem týrání či jiného nevhodného zacházení se psem, je potřeba se vyvarovat činností nebo pohybů, které je psovi připomínají, a pomalu s citem ho přivykat na nové příjemné prostředí bez negativních zážitků. Každý dospělý pes je schopen za určitý čas (pro jednotlivce různě dlouhý) přijmout nový život a vybudovat si k vám silný vztah. (16)

Kříženec, nebo čistokrevný pes. Kříženci jsou psi z rodičů různých plemen. Někdy odhadnutelných, známých či neznámých, jindy je těžké říci, která plemena jsou u nich zastoupená. Mnoho kříženců je velmi krásných, dobře stavěných a milých. Mají řadu předností, mimo jiné je známo, že trpí méně dědičnými chorobami než čistokrevní psi a jak uvádí David Taylor: „...zdá se, že jsou odolnější i vůči některým běžným onemocněním.“ (59) U čistokrevného psa známe oba rodiče, kteří jsou stejného plemene. Chovatelé vybírají dvojice ke spáření většinou velmi pečlivě. Díky plemenným knihám a průkazům původu mohou cíleným chovem zabránit či přímo odstranit některé dědičné nemoci a zajistit zdravý vyrovnaný vrh. Mimo to má budoucí majitel jistotu vzhledu psa a pravděpodobných povahových rysů, jistotu velikosti a s tím spojenou potřebu potravy, pohybu a prostoru. (16)

1.2.2 Dítě a pes

„...styk se zvířaty je důležitý pro vřelý a důvěrný vztah k přírodě.“ (40)

Vztahy těchto dvou tvorů mohou být zpočátku velmi různorodé. Někteří zprvu váhají či se snad kontaktu obávají, naopak ti druzí se střemhlav vrhají s nadšením ke svému budoucímu partnerovi. V naprosté většině dojde za určitý čas k vyrovnaní vztahu, ke zklidnění a vzájemnému souznění. Vše záleží jak na povaze pejska, tak i dítěte. K upevňování vzájemného vztahu je důležitá péče. Každodenní péče o psa nebo i jednoduché cvičení základních povelů (záleží na věku dítěte), dodá dítěti jistotu před psem a pochopení jeho signálů – dorozumívacích prostředků, a naučí ho zodpovědnosti k živému tvorů. (32)

To, jak se dítě chová ke psovi, respektive co si pes nechá od něho líbit, do jisté míry formuje jeho pozdější vztah ke zvířatům obecně. Jak uvádí Konrád Lorenz: „Obavy, že by pes mohl nějakému dítěti ublížit, jsou přímo směšné, naopak, je tu jistý důvod k opačným obavám, že si totiž pes dá od dětí líbit až příliš a vychovává je tím k bezohlednosti.“ (40) V tomto smyslu mluví Konrád Lorenz především o plemenech jako jsou novofundlandští či svatobernardští psi, obecně braní jako „mohutní dobráci“. (40)

Ať už jde o vztah pes a zdravé dítě či pes a dítě s některým ze zdravotních či psychických postižení, vždy jde o pozitivní ovlivnění dítěte. Oba se vzájemně zabaví a nenásilně se tak provokují k činnostem, které v konečném důsledku významně přispívají ke zdravému formování člověka, a tedy jeho biologických, psychických a sociálních potřeb a schopností. (32)

V biologické oblasti bylo zjištěno jasně pozitivní působení na kardiovaskulární systém. Lidé, respektive děti žijící se psem se lépe soustředí, lépe spí, mají lépe fungující trávicí a imunitní systém. To by se jistě dalo připsat dobré psychické kondici s minimem stresových faktorů a jejich negativního působení. Psychická část pozitivního vnímání vztahu dítě a pes spočívá v tom, že již pouhá společnost psa, jeho blízkost navozuje pozitiva. Dítě je zaměstnané činností se psem, dochází k relaxaci a zklidnění. Přitom však dítě udržuje pozornost a soustředěnost. Zlepšuje se také komunikace,

schopnosti vyjadřování a slovní zásoba. Dítě je mnohem méně stresované, než kdyby své myšlenky mělo vyprávět člověku. (32)

Třetí oblastí je oblast sociální. Ve vztahu dítě a pes velmi dobře fungují principy socializace, integrace i empatie. Stanou se z nich společníci, kteří vyhledávají společné záliby, ale také společný kontakt. Projevuje se mezi nimi ohleduplnost a ochrannost. (32) Dítě se naučí vcítit se do jiného živého tvora. Je schopné odložit své přání, jen proto, aby byl spokojený jeho věrný přítel. Dítě v takovém vztahu nejdříve pocítí moc nad svým přítelem. Naučí se s ním pracovat a nezneužívat ji. (48) Nakonec můžeme říci, že pes je vlastně pomocníkem rodičům při výchově jejich malého dítěte. Zvíře působí jako významný ko-terapeut a spoluvychovatel dítěte. (2)

1.2.2.1 Utváření vztahu mezi dítětem a psem

1. První je doma pes a poté přijde dítě.

Pokud se tedy člověk rozhodne sdílet svůj život se psem, jsou v tomto případě dvě cesty, kterými se život může ubírat. Jedna ze situací nastává tehdy, kdy pes je v rodině, do které dítě teprve přijde. Než se tak stane, pes má pravděpodobně určitá privilegia a povolení, která se po narození lidského potomka zpřísní, ne-li zcela zruší. Často bývá středobodem celé rodiny, což může být později velký problém. Na změny, které přijdou, se mohou členové lidské smečky připravovat několik měsíců dopředu, avšak pes takové štěstí nemá. K minimalizaci problémů spojených s nově příchozím členem rodiny je tedy důležité psa připravit pozvolnou změnou režimu, a to s dostatečným předstihem. Změny se mohou týkat frekvence, typu a délky procházek. Je důležité, aby pes věděl, že vše se odvíjí od rozhodnutí jeho pána. Pokud se procházky zkrátí, měly by být pro psa o to atraktivnější. Pes musí vybit energii, vyprázdnit se a dokonale unavit svou nervovou soustavu. V takovém stavu pak doma především odpočívá a nezbyvá mu čas na nevhodné činnosti. (48)

Dalším důležitým prvkem je místo odpočinku. To by mělo být na klidném místě, kde psa nebude nikdo a nic rušit, přesto ale bude mít pes možnost „po očku“

kontrolovat okolí. Zákazu vstupu do určitých místností, kam měl pes dříve přístup, by měl majitel začít uplatňovat také před příchodem dítěte. Mohlo by se totiž stát, že novou, pro psa nepříjemnou situaci, si zvíře spojí s příchodem nového člena rodiny a tím spíše se bude proti němu stavit do opozice. A řada dalších povelů, které bude potřeba zvládat až dítě přijde domů, by měla být procvičována dostatečně s předstihem. Celá tato příprava je tedy velmi důležitá proto, aby pes při příchodu dítěte nebyl nadměrně přetížený náhlou změnou jeho dosavadních návyků. V takovém stresu by pak nemusel přijmout novorozence do „své smečky“ a následovaly by problémy soužití v každodenním životě. (48)

To, jak se pes zachová po příchodu majitelky a nového člena z porodnice, můžete odhadnout tím, jak se chová pes k dětem obecně. Když je potkáte na ulici, či přijdou vaši přátelé s dětmi na návštěvu. Pokud psa chvíli pozorujete při hře s dítětem, budete mít představu, jak zareaguje na to vaše. Ne každý pes s dětmi vychází a ne každé dítě se chová ke psovi správně. Velké rozdíly v chování ke psu se vyskytují podle věku dítěte. Psům často vadí hlasité a vysoké tóny, neustálé pobíhání a rychlé pohyby rukama. Všechny tyto indicie jsou typické právě pro malé děti, a tak musí být dospělí neustále v pozoru. (48)

Tak jako charakter člověka i charakter psa může být různý, proto je dobré si ujasnit, do jaké kategorie pes patří a podle možností pak nastolit řád ve vaší rodině. Řada psů je opravdu mírných a od dětí si nechá líbit téměř vše. Psi mají ve vztahu k dětem velkou pedagogickou hodnotu. Sami se dokáží velmi úspěšně vymanit z dětské pozornosti, která už je jim nepříjemná a na obtíž. Odchodem a přerušением kontaktu s dítětem mu dávají najevo jeho nevhodné chování, a tím usměrňují vývoj vztahu. Dítě se posléze snaží chovat tak, aby byl kontakt co nejdélnější, tedy nedělají věci, které jsou psovi nepříjemné. (40) Takový pes je pro rodinu snad více než pokladem. I přesto je obezřetnost na místě, a tak jako vy respektujete psovo místo odpočinku, musí ho respektovat i dítě a psa ve chvíli, kdy si chce odpočinout, nerušit. (48)

Vystrašený pes, pes přehnaně nervózní či lekavý je velmi citlivý na pronikavé hlásky malých dětí a jejich rychlé pohyby. Nejraději by byl v ústraní a držel si od dětí odstup. Takový pes je pro dítě zvláště nebezpečný především v případě, že dítě dostane

psa do úzkých, například zažene psa do kouta. Pro zvíře není cesta úniku a ze strachu může začít kousat. Ke zklidnění takového psa jsou velmi důležité krátké a hlavně klidné chvíle kontaktu s dítětem. Musí mít možnost v kterékoli chvíli ustoupit stranou a dítě musí vědět, jak se psa dotýkat a co už je zakázáno. Obecně platí, že pes vnímá dítě jako mládě a jako takové je pro psa ne příliš přirozené, aby se před ním skláněl jako před výše postaveným členem rodiny. (48) Na druhou stranu nemá ani důvod si myslet, že dítě (jako mládě) je takovou hrozbou pro jeho postavení v hierarchickém žebříčku, že by s ním o pozici musel neustále bojovat. (40)

Pokud jde o dominantního psa, je tato situace zřetelnější a může dojít k tomu, že pes bude chtít získat postavení nad dítětem. V takovém případě je dítě ohroženo na zdraví. Pokud váš pes vykazuje takovéto charakterové vlastnosti, pro klidné soužití je potřeba stanovit pevné mantinely v jeho chování. Stanovená pravidla musí být důsledně dodržována všemi členy rodiny. Neustálá kontrola vztahu dítěte se psem je nedílnou součástí vytváření jejich vzájemného respektu. Pozitivně přitom působí příjemné zážitky, které si pes spojí s přítomností dítěte. (48)

Pokud dojde k nedorozumění mezi dítětem a psem, je to velice vážná situace. Důsledky pokousání mohou znamenat utracení psa a pro dítě fyzické i psychické následky na celý život. (1) Uvědomme si, že pro dítě mohou být následky pokousání malým psem srovnatelné se zraněním dospělého člověka psem velkým. Poranění mohou vést k závažným infekcím (tetanus, vzteklna), k deformacím pohybového aparátu, kosmetickým následkům, k poškození vnitřních orgánů až ke smrti. (28) Je třeba upozornit na to, že vždy jsou na vině rodiče či majitelé psa, nikdy ne pes samotný. Pokud jsou zřejmé problémy při soužití již před útokem, je samozřejmé je ihned preventivně řešit. Dítěti je potřeba vysvětlit, jak se správně ke psům chovat. Stejně je ale důležité naučit psa respektovat dítě. I přes to, že majitel psa vlastní děti nemá a třeba je ani neplánuje, musí pes děti akceptovat a v jejich přítomnosti se vhodně chovat. Je dobré dodržovat určitá pravidla:

1. Hračky dítěte – pes by si jich neměl všímat. Neměl by je brát do tlamy. Pokud tak činí, je potřeba poučit nebo uhlídat dítě, aby hračku samo nebralo psovi z tlamy, ale požádalo někoho z dospělých.

2. Hry se psem, kde hrozí střetnutí nebo jiné nepředvídatelné situace, například fotbal, nejsou vhodné.
3. Útěk – vysvětlit dítěti, že při kontaktu se psem nesmí v žádném případě utíkat. S největší pravděpodobností začne pes dítě honit, v každé takové situaci pes dítě dohoní a v nejlepším případě ho jen omylem povalí. I tak může dojít ke zranění dítěte.
4. Pes nesmí na dítě skákat.
5. Dítě se psem v posteli – Nejen, že je to nehygienické, ale hrozí i vznik alergie. Především však hrozí, že dobrý vztah obou vyústí v dominantní postavení psa.
6. Je vhodné, aby dítě jedlo dříve než pes. Potrava a především pořadí, v kterém je pes nakrmen (měl by jíst jako poslední), je dalším preventivním prostředkem, jak udržet jeho poslední postavení v žebříčku smečky.
7. Sami projevujte úctu k přírodě a životu vůbec. Děti vnímají rodiče a napodobují jejich chování. (1)

Odmítnutí dítěte psem je vždy velice nepříjemná a pro rodinu skličující situace, kterou je potřeba okamžitě řešit. Důležité je zjistit příčinu psova chování a pokusit se o jeho nápravu. Důvodů, proč došlo k odmítnutí dítěte psem, je hned několik. Mohlo se stát, že se pes chtěl s dítětem seznámit až příliš rychle a intenzivně a byl rodinou pokárán. Pes má poté za to, že kontakt s dítětem je věc nežádoucí a už ve svém úsilí nebude pokračovat. Vhodným zapojením psa do společných her tento problém jemně odstraníte. Někteří psi reagují negativně poté, co dítě začne lézt a narušuje soukromí psa na jeho „místečku“ nebo ho ustavičně osahává, šťouchá mu do očí, uší či ho jinak nepříjemně utlačuje. Je přirozené, že dítě v takovém věku nebere na psa ohled, a proto je bezpodmínečně nutné, aby se psovi dostalo klidu na místě, kde ho dítě nemůže vyrušovat. Opět má zásadní význam kontrola dospělého člověka. Skutečně vážným problémem je, pokud se pes před dítětem brání agresivním chováním. Je důležité zjistit příčinu - jde-li o strach či dominanci. Pak lze upravit nežádoucí chování určitými změnami režimu psa a jeho důslednou výchovou, jak již bylo zmíněno výše. V každém případě, v těchto vážných případech je na místě kontaktovat odborníka na chování

zvířat a poradit se o dalším postupu. Na prvním místě je vždy zdraví dítěte a je tedy možné, že nastane situace, kdy se budete muset se psem rozloučit. (48)

2. Pes přijde do rodiny s dítětem či s dětmi.

Obecně je známo a mnohokrát již bylo zmíněno, že vztah člověka/dítěte a zvířete je velice významným článkem ve vývoji člověka. Do vývoje dítěte přináší zvíře nové a zajímavé podněty. Podle toho, jak je zvíře užitečné a jak působí na chování a vývoj dítěte, byl sestaven žebříček domácích zvířat. Pes se umístil v žebříčku na druhém nejlepším místě (za vítězně umístěným koněm) a i z toho je patrná velikost jeho pozitivního působení. Pes vnímá člověka jako svého pána. Je věrný přítel a ochránce. Rád si hraje, mazlí se a dá se vycvičit. Dává najevo radost i vděk. Vztah se psem dává příležitost potlačovat negativní postoje a naopak, vyzdvihovat ty pozitivní. Mimo jiné se dítě naučí vnímat běh života. Vnímá i to, že nestačí jednoho zvířete, aby se narodila mláďata, dozví se o rozmnožování, porodu, ale i smrti milovaného zvířecího přítele. To vše ho připraví na reálný běh života a je schopen lépe pochopit podobné situace v životě člověka. (41)

Pokud jde o dítě, není dána jasná věková hranice, od které je vhodné pořídit do rodiny psa. Každé období má svá pozitiva a negativa, respektive rizika. Například v batolecím období je velmi složité nějakým způsobem usměrňovat dítě k vhodnému chování se ke psovi. V tomto období dítě není schopno pochopit, že svým jednáním může působit jinému živému tvorovi bolest. Pokud tedy psovi nějakým způsobem ublíží a ten se projeví třeba zakňučením či zavrčením, dítě neví, že ho pes varuje. A než by se stáhlo a přestalo psa obtěžovat, se naopak pokusí vyloudit ze psa ještě jednou ten legrační zvuk. Rodičům takto starého dítěte tedy nezbyvá nic jiného, než neustále kontrolovat a usměrňovat vzájemný vztah psa s batoletem. (48)

U dětí školního věku můžeme říci, že mít psa má řadu výhod. Samozřejmě, každé dítě je individuum a záleží na jeho celkovém vztahu ke zvířatům a psychickém vývoji. Klady soužití jsou však výrazné. Pes je dítěti oddaným partnerem, důvěrníkem a kamarádem do (ne)pohody. Dítě se učí zodpovědnosti. Při jednotlivých úkonech se

psem – při kontaktu, péči o srst, krmení a dalších činnostech se mezi oběma vytváří pevný vztah. Dítě se také učí organizaci svého času. Má své školní i mimoškolní povinnosti, a při tom se musí ještě postarat o jiného živého tvora. Mimo výše zmíněné je pes velmi zajímavým tématem v dětských hovorech. (41, 48)

Vliv psa na vývoj dítěte na základě podnětů, které dítě vnímá v určitém věku, také popsal významný a světově uznávaný profesor Matějček:

1. děti do tří let věku – psa berou jako zdroj plný zajímavých podnětů. Dítě poznává jeho denní potřeby. Musí si uvědomit, že pes potřebuje určitou míru pozornosti od dospělých a že tedy dítě není samo středem této pozornosti.
2. předškolní děti – pes je pro ně spíše hračkou. Odlišuje ho však od neživé zcela jasně a také se k němu jinak chová. Prostřednictvím kontaktu se seznamuje s koloběhem života.
3. střední školní věk – v rozmezí 8 až 13 let života dítěte hraje pes velmi důležitou roli. U těchto dětí dochází k diferenciaci podle pohlaví – přijímají pohlavní identitu. Rozvíjí se u nich rodičovské postoje, které si pak zkoušejí na zvířeti – pečovatelské či ochranné postoje.
4. období puberty a děti staršího věku – ve zvířeti hledají přítele, důvěrníka a kamaráda. Také ale přebírají určitou zodpovědnost, zvíře cvičí a vychovávají. (41, 42)

Aby vztah dítěte a psa byl opravdu partnerský, je potřeba seznámit dítě se základními významy signálů, kterými mu jeho čtyřnohý přítel bude dávat najevo své pocity a potřeby. Jednoduše řečeno, musí se naučit, že pes se vyjadřuje tak zvanou řečí těla. Důležitá je poloha ocasu a uší, tvar pysků a celkové držení těla. Různé tóny při štěkotu či vrčení nás informují o situaci, v které se pes nachází a můžeme podle nich poznat, co se zvíře chystá v nejbližší době udělat. Zásadní je, aby dítě vědělo, kdy si chce pes hrát a kdy už varuje, že by mohl třeba i kousnout. Velice pozitivně dítě vnímá to, když pes reaguje na jeho povely, a tak se společně učí první povely k poslušnosti. Je třeba zdůraznit, že ke všem signálům, které pes vysílá a dítě se je snaží pochopit, je to i naopak. Pes se také musí naučit řeč těla člověka. Měl by se naučit opatrnosti a jemnosti

při spolupráci s dítětem. Při výcviku je potřeba kontrolovat dítě, aby psa nepřetěžovalo a povely správně používalo. Pokud je pes unavený a nebo neporozumí signálům, které k němu jeho malý cvičitel vysílá, často může dojít k nedorozumění. Dítě ztrácí motivaci, trpělivost a trestáním psa hrozí riziko poranění. Jak již bylo několikrát zmíněno, rodiče hrají nejdůležitější roli při péči o psa. I když zvíře „patří“ dítěti, to ne vždy je schopno odhadnout potřebný čas a náklady na péči o svého čtyřnohého kamaráda. Ať už se jedná o péči o exteriér psa, pravidelné veterinární ošetření, krmení či různé poplatky, za vše odpovídá rodič. (48)

3. Pes a dítě jsou sami

Bezpečnost především! Batole, respektive dítě do tří let, si není vědomé toho, že může svým jednáním někomu ublížit. I starší děti (udává se, že až do dvanáctého roku života – podle jejich psychického vývoje) se mohou nevědomě dopustit fatální chyby při kontaktu se psem. To, že psa štípou, tahají za uši, kopou či jinak nepříjemně pošťuchují, je především u těch nejmenších jen jakési osahávání si prostředí a chápání bezprostředního okolí. Batolecí období je čas zkoumání, ve kterém ovšem nejsou děti schopny odhadnout možné následky. Pes se může cítit v určité situaci ohrožen a dítě v sebeobraně poraní. Útoky psa, jejichž příčinou je kořistnický pud, jsou opravdu výjimečné. Poranění více či méně závažná však mohou nastat i při prvotně „dobrém úmyslu“ psa. Někteří psi totiž pocítují k dítěti ochránářský pud. V situaci, kdy pes cítí, že je dítě ohroženo, se ho snaží přenést na jiné místo – do bezpečí. To však v konečném důsledku může mít i katastrofální následky. Proto není dobré nechávat malé dítě a psa ani na pár vteřin o samotě! To je možné jen tehdy, kdy jsou si navzájem sociálními partnery, chápou své potřeby a respektují jeden druhého. V závislosti na vývoji dítěte a individuálním charakteru psa lze věk dítěte, kdy může být ponecháno o samotě se psem, stanovit kolem dvanáctého roku života. (48)

V případě, že se jedná o cizího psa, kterého dítě potká na ulici a je samo, je důležité naučit jej základním prvkům chování při takovém kontaktu. Například v situaci, kdy se mezi více psy odehrává boj, nesmí mezi ně dítě zasahovat – vstupovat či je rukama

odhánět. Nesahat na cizího psa bez svolení dospělé osoby – nejlépe majitele psa. Před pohlázením či jakýmkoli jiným projevem náklonnosti dítěte vůči psu je dobré nechat psa, aby si dítě očichal a trochu se s ním seznámil. Pokud pozorujeme, že psovi je kontakt s dítětem jakkoli nepříjemný, okamžitě kontakt přerušíme. Při setkání s cizím psem by dítě nemělo křičet, mávat rukama a určitě by nemělo utíkat. Pes by neměl být rušen při krmení, spánku nebo péči o mláďata. Je-li dítě ohrožováno psem, je důležité zachovat klid. Otázkou je, do jaké míry je toho dítě v určitém věku schopno. (28, 48)

V případě nebezpečí by mělo dítě zůstat stát, či se pomalu vzdalovat. Ruce nechat volně podél těla, které je vzhledem ke psovi spíše bokem. Na psa se nedívat, respektive rozhodně mu nehledět přímo do očí, nesmát se na něho (v takovém případě by to psa mohlo vyprovokovat k útoku). (28) Tyto signály, které vyšleme směrem ke psu, by pro něho měly být srozumitelné natolik, že odstoupí od jakéhokoliv dalšího kontaktu či střetnutí. Toho si všiml i francouzský psychiatr Boris Cyrulnik, když zkoumal reakce zvířat (konkrétně psů a jelenů) při kontaktu s dětmi. Zvířata při kontaktu se zdravými dětmi byla výrazně nervózní a poplašená. Daleko lépe však reagovala na děti, které byly nějak mentálně postižené, například autismem nebo Downovým syndromem. Došel tedy k názoru, že jde o styl, jakým děti vysílají ke zvířatům dorozumívací signály. Zdravé děti se dívají zvířeti přímo do očí, smějí se na zvíře, křičí a natahují se k němu nebo se proti zvířeti rozběhnou. Vše zmíněné je pro zvíře projev dominance a útoku. Zvíře v tom lepším případě vyplaší, a to uteče. V horším případě se pokusí v boji zvítězit. (5) Pokud k útoku dojde a pes srazí dítě na zem, mělo by se stočit do klubíčka a chránit si pažemi hlavu (lokty směřují ke kolenům, dítě má sepnuté dlaně, které chrání temeno hlavy a zápěstí chrání uši). Chrání si tím základní části těla. V takové poloze musí dítě vydržet dokud se pes dostatečně nevzdálí nebo dokud mu nepřispěchá někdo pomoci. (28) V druhém případě Boris Cyrulnik zjistil, že děti s omezenou duševní kapacitou se chovají zcela odlišně. Nedívají se zvířeti do očí, ale spíše bokem, často i bokem pomalu přicházejí blíž ke zvířeti, a pokud si chtějí zvíře pohladit, jednají pomalu s rukama nízko a s prsty skrčenými dovnitř. Psovi se tak dítě jeví jako tvor, od kterého nic nehrozí. (5)

4. Některé projekty zabývající se problematikou soužití dítěte a psa

➤ *Modrý pes (převzato z nadace The blue dog trust), (34)*

Projekt, který se zaměřil na rodiny s malými dětmi a se psy. Jde o program, který má za cíl informovat a vzdělávat rodiče a v návaznosti i jejich děti v souvislosti se soužitím se svými čtyřnohými kamarády. Vzhledem k tomu, že, jak bylo prokázáno, je nejvyšší výskyt pokousání psem v domácím prostředí, vznikl program Modrý pes s cílem snížit incidenci pokousání, především u dětí ve věku tří až šesti let. Situace, které vyústí v poranění dítěte, se odehrávají pro oba aktéry ve známém prostředí a ve většině případů si začnou děti svým nevhodným chováním. Knížka, spolu s interaktivním CD, má za úkol pomoci pochopit celé rodině psí svět a jeho základní zákonitosti.

Program je rozčleněn do čtyř příběhů, kdy v každém z nich jsou popsány různé situace, při kterých může dojít ke konfliktu mezi dítětem a psem. Nejprve je situace popsána, pak následuje vysvětlení psího chování a nakonec je vysvětleno, jak předcházet takové situaci (jak situaci vnímá dítě, jak rodiče vysvětlí dítěti, proč se to stalo a co cítí pes). Problémy řešené v knize a na CD se týkají běžných každodenních činností. Jak se chovat v přítomnosti nemocného psa. Jak vnímat signály, kterými pes vyjadřuje svou náladu. Vysvětluje, že pes má potřebu odpočinku na klidném nerušeném místě. Jaká jsou pravidla při hře a krmení. Důraz je kladen na důslednost a vyhýbání se konfliktním situacím.

Tento program je zaměřený na skupinu dětí ve věku tři až šest let. V projektu je uvedeno, že jde o skupinou nejrizikovější. Průzkum pro tento projekt byl realizován ve školách v Lincolnshiru ve Spojeném království a v Lincolnově dětské laboratoři na Lincolnově univerzitě. Tříleté děti byly podrobeny průzkumu ve školách a v dětské laboratoři. Výsledkem zkoumání, které probíhalo v několika fázích, byl velký pokrok v učení s tím, že starší děti nabyly většího množství informací než mladší. Role rodičů byla citelná. Děti, které spolupracovaly s rodiči, získaly a hlavně si udržely mnohem více informací než děti, kterým se rodičovské podpory nedostalo.

Tento výukový program byl zhodnocen jako platný výukový prostředek. Vznikl ve spolupráci s veterinárními lékaři, psychology zvířat i dětskými psychology, pediatry a učiteli.

➤ Projekt na podporu vzdělání dětí v oblasti soužití se psy (Itálie), (17)

Projekt byl realizován ve dvou základních školách na severu Itálie. Programu se zúčastnilo 122 žáků, z nichž čtyři byli handicapovaní. Práce probíhala ve dvou etapách, vždy po dvanácti týdnech. Tvůrcem je psychologka Renata Fossati, která spolu s kynoložkou Luisou Togni a jejími psy uspořádala sezení s dětmi ve věku devíti a deseti let.

Úkolem bylo seznámit děti s chovem psů, s historií jejich vývoje. Vysvětlit využití psů v minulosti a v dnešní době. Také byly děti seznámeny s morfologií psa. Poté se děti mohly zeptat na otázky, které se této části přednášky týkaly. Dalším bodem bylo vzdělání dětí v zacházení se psy a v problémech ve výcviku psů. V přednášce se všichni zabývali i tím, jaké jsou možné aktivity se psem. Na konci přednášky byly děti aktivně zapojeny do problematiky workshopem, kdy spolupracovaly i s rodiči. Hlavním výsledkem mělo být zvýšené povědomí dětí o soužití se psem. Zlepšení vnímání zvířat, lepší vědomosti v oblasti, zlepšení zapojení a komunikace v práci s handicapovanými spolužáky.

➤ Dítě a pes aneb prevence úrazů způsobených psem u dětí středního školního věku (26)

Projekt podpořený Ministerstvem zdravotnictví ČR z programu Péče o děti a dorost. Autorky Chlopčíková a Eisertová vytvořily projekt, který se zabývá prevencí úrazů při soužití dítěte a psa. Řešitelky zmapovaly znalosti a vědomosti žáků prvního stupně základních škol v Jihočeském kraji o zásadách a pravidlech bezpečného soužití dítěte a psa. Studie se zabývala povědomím dětí o správném přístupu ke psu, bezpečném kontaktu, vnímáním vlastní autority dítěte ke psu a také znalostí komunikačních signálů, které pes vysílá ke svému okolí. Závěry ukazují nedostatečnou informovanost a potenciální rizika současné situace. Řešení problému vidí autorky hlavně ve vytvoření

preventivního programu ve vzdělávacích zařízeních (MŠ, ZŠ), který by dětem poskytoval ucelené informace o psech i zpětnou vazbu při interaktivních aktivitách (využití canisterapeutických týmů).

1.2.3 Senior a pes

Jedním z významných gerontologických problémů je udržení přiměřené aktivizace seniora. Již od počátků je člověk tvorem činným a naopak nečinnost je nepřírozená a především nepříznivá pro celkový zdravotní stav člověka. Nečinnost je patogenní jak tělesně (pokles kondice, imobilizační syndrom), duševně (deprese, deficit libých počítků), tak i sociálně (izolace, závislost na jiném). Je spojena s prázdnotou a nízkou kvalitou života. Proto je velice důležité seniory aktivizovat a jedním z možných podnětů je právě kontakt se zvířaty. (31)

Zvířata dokáží lidem zcela nezištně a upřímně nabídnout přátelství, lásku, pocit vzájemné potřeby a respektování. Zvířata jsou totiž na člověku závislá a ten o ně musí pečovat. Starý člověk ve styku se zvířetem tak znovu přebírá zodpovědnost za jinou živou bytost. To může zvyšovat jeho sebevědomí, neboť tím získává důležitou náplň svého současného života. Dobrý vztah seniora ke zvířatům dovede zastoupit nejen chybějící úzké mezilidské vztahy, ale i posílit pocit spokojenosti, prožitek radosti a pocit subjektivního zdraví. Po šedesátce je 80 % majitelů psů spokojeno se svým životem, oproti 55 % spokojených seniorů bez psa. (20)

Pozitivní úloha společenství se zvířaty v lidském stáří tkví především v ojedinělé variantě bezproblémového kamarádství, zvířata dávají člověku určitou jistotu - chovají se stále stejně a nejsou náladová. Zejména pes je důvěrník, který má vždy čas, vždy vše trpělivě vyslechne až do konce, nekritizuje, neodsuzuje a umí se vcítit. Zvířata posilují fyzickou kondici seniora také tím, že potřebují pravidelnou péči, ať už krmení, hry, hygienu nebo procházky. (71) Pes dodává starému člověku popud k pravidelnému pohybu, který je prevencí srdečně-cévních chorob a osteoporózy a součástí terapie cukrovky a jiných nemocí. Průměrný majitel ujde se svým psem pěšky 10 až 12 hodin týdně, a to je již považováno za účinnou prevenci. Navíc určitý denní rytmus, který

domácí zvířata vyžadují, působí jako léčebný prostředek proti stářím podmíněné nesoustředěnosti, zapomnětlivosti a zmatenosti. (20) Snadnější komunikace mezi lidmi je dalším pozitivním prvkem soužití. Jsou podnětem a předmětem rozhovorů mezi seniory navzájem a také mezi seniory a jejich ošetřovateli či pečovateli. (71)

Zvíře také spontánně a nenuceně kdykoli poskytuje možnost prožití slasti v zanedbávané hmatové stimulaci, tedy možnost pomuchlovat se, pomazlit se, vzájemně se přitulit. Bez pocitu studu, nevhodnosti a trapnosti, bez nutnosti se doprošovat a vysvětlovat. Vzájemný dotyk je zejména pro starší lidi důležitým prostředkem vyjádření emocí, působí jako lék proti úzkosti, strachu, bezmocnosti a psychickému strádání a dokonce zvyšuje odolnost proti utrpení, které přináší případná nemoc. (20) Bylo prokázáno, že při hlazení psa či jiného zvířete, dochází k poklesu krevního tlaku, a také se zklidňuje srdeční činnost. Pravidelný kontakt se zvířetem působí pokles krevních tuků, snížení spotřeby léků proti bolesti a úzkosti, kladně působí při poruchách spánku. Dochází k celkovému uvolnění a tím k pozitivnímu ovlivnění zdraví člověka. (71) Zvířecí kamarád vyžaduje také udržování důležité společenské dovednosti - vzájemné neverbální komunikace - očima, mimikou, pohyby, gesty. Velice důležitý je poznatek, že kontakt s milými zvířaty umocňuje regenerační síly, zkracuje dobu zotavení po nemoci a po úrazu, zmírňuje žal, zármutek a pocit osamění. Zvířata snižují vnímání stresu a dokonce i bolestivé léčebné procedury jsou lépe snášeny v přítomnosti známých zvířat, než např. příbuzných nebo přátel. (20)

1.2.4 Možnosti využití psa ve zdravotně sociální oblasti

Výčet všech možností, jak se pes uplatňuje při soužití s člověkem, je celkem rozsáhlý. Pes – domestikované zvíře, které stojí po boku člověka snad ve všech oblastech lidského bytí. Tento těsný svazek, o kterém může vyprávět i vědecké pojmenování *Canis Familiaris*, tedy pes rodinný, si zaslouží pozornost a podrobné zkoumání. (50) Využití psů v léčebné praxi je datováno již od 8. století, kdy se jako terapeuté používali například v Belgii, Anglii a Německu. (38) Ve Švýcarsku, v klášteře svatého Bernarda, se od poloviny 17. století chovali psi využívání jako záchranáři a

průvodci. Z dochovaných kronik je zřejmé, že tito psi (později uznáni jako švýcarské národní plemeno) zachránili mnoho lidských životů. (56) Od 19. století se využívá schopností psů také v Bethelu, v léčebném centru, které se stará o klienty s epileptickými záchvaty. (37) Po skončení první světové války byla snaha některých kynologů převychovat psy veterány a zařadit je do běžné společnosti, kde by mohli pracovat jako vodící psi pro osleplé vojáky. (36) Jedním takovým byl i voják jménem Frank, který se z války v Evropě vrátil do Ameriky i se svým vycvičeným psem. Ten mu s jeho handicapem natolik pomáhal, že se v mysli vojáka zrodila myšlenka pomáhat i ostatním. S pomocí Američanky Dorothy Harrisonové - Eustisové tak vznikla první škola na světě pro výcvik vodících psů - The Seeing Eye -, která se tomuto poslání věnuje dodnes. (60, 69) Také během druhé světové války v roce 1942 se v Americe začali nasazovat terapeutičtí psi pro rehabilitaci zraněných ve válce. (38)

Zásadním zlom ve vývoji zooterapie přinesl osobní terapeutický úspěch psychiatra B. Levinsona, který popsal metodiku k této nové disciplíně. (38) Levinson tvrdil: „Zvířata sice nemohou vyléčit, ale působí jako sociální katalyzátor, který zahájí a podporuje sociální kontakty klienta.“ (18) Velkým zlomem u nás ve vývoji zooterapie byl pád komunistického režimu, kdy se rozšířily možnosti. Bylo možné kontaktovat osoby v zahraničí, které se touto problematikou také zabývaly, a tak nasbírat cenné informace a rady z oboru. (25) Významným rokem se stal rok 1992, kdy byla založena mezinárodní organizace IAHAIO (International Association of Human – Animal Interaction Organizations). Jde o organizaci, která působí v oblasti výzkumu i praktického provádění různých aktivit se zvířaty a lidmi. (37) V Praze, 16. května 1995, vznikla AOVZ (Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům), jejímž cílem je prohlubování a rozšiřování povědomí o kladných vlivech soužití člověka se zvířetem. (24)

Rozvoj terapie zvířetem se začal prolínat s dalšími obory jako je například psychologie a psychiatrie, sociologie, gerontologie, humánní a veterinární medicína. Při blízkém a dlouhodobém kontaktu se zvířetem byl prokázán pozitivní vliv na bio-psycho-sociální stav člověka. (38) Léčebné metody, které si později představíme o něco blíže, jsou využívány především s pomocí psů, ale také koček, koní a ptáků. (18) I když

nejspíše méně často, přesto pomáhají také malá domácí zvířata jako králíci, morčata, křečci nebo akvarijní rybky. Dále různé ptactvo, především papoušci a jiní tvorové zvířecí říše. (19)

Využití psa ve zdravotně sociální oblasti je z pohledu terminologie stejně nejasné jako obecně v celé zooterapii. Pokud lze jednotlivé pojmy vymezit, může nastat problém správného zařazení či pojmenování. Největší problém je ve výkladu pojmů pes asistenční a servisní. Tuto oblast pomoci psa člověku lze nazývat také jako humanitární kynologii, přičemž je zde kladen důraz na výchovu, výcvik a vedení psa, stejně jako je tomu u jiných kynologických aktivit. Je zde však navíc určitá potřeba specifického vedení, výcviku odlišnými metodami a v neposlední řadě i speciálního školení a vedení kynologa. Mimo plemene psa je významné uvažovat o povahových rysech, schopnostech, zdravotním stavu a někdy i proporcích psa.

Rozdělení psů pomáhajících ve zdravotně sociální oblasti do čtyř skupin:

- 1) psi servisní – kompenzují osobám s určitým postižením jejich potřeby
- 2) psi terapeutičtí (asistující terapii) – sem jsou zařazeni psi canisterapeutičtí
- 3) psi diagnostičtí – psi, kteří se využívají při včasné diagnostice (metoda AABC)
- 4) psi záchranářští (63)

1.2.4.1 Pes servisní

Společným znakem všech psů řazených do skupiny servisních je to, že pomáhají lidem s různým zdravotním postižením. Není přitom důležité jaký je věk, pohlaví ani typ postižení u dané osoby. Soužití lidí se speciálně vycvičeným psem jim pomáhá aktivně se zapojit do společenského života, do vzdělávacích či pracovních procesů. Dodávají člověku pocit větší jistoty, soběstačnosti a sebevědomí. Jsou pro ně jakýmsi komunikačním mostem na cestách společenského života, a to po 24 hodin denně. (23)

Z historie servisních psů je nejstarším typem výcviku výcvik psů pro nevidomé. V 70. letech 20. století se v USA začalo s výcvikem psů pro tělesně postižené. Takový výcvik je velmi časově, fyzicky i psychicky náročný. Ovšem v neposlední řadě i

finančně – stát přispívá jen na výcvik vodících psů. Asistenti pro tělesně postižené jsou hrazeni ze sponzorských darů nebo dotací. (51) Mezi servisní psy se řadí psi asistenční, vodící pro nevidomé, signální pro neslyšící či jiné klienty, například se záchvatovitými stavy, s diabetem, nebo pro alergiky. Dále psi pro osoby se specifickými potřebami, například pes vycvičený pro osoby s kardiovaskulárním onemocněním, který upozorní na hrozící infarkt, balanční psi, psi pro osoby s vyšším stupněm demence, kteří pomohou s orientací v prostředí, psi jako psychická podpora či psi, kteří pomáhají pečovateli o postiženého. (63)

Servisní pes je vždy cvičen na míru budoucímu majiteli. Po výcviku, kdy je možné psa předat klientovi, je ten natolik schopný, že nahrazuje pomoc osobního asistenta nebo člena rodiny, který se do té doby o handicapovaného člověka staral nebo by musel starat. Základem každého výcviku je naprosto skvělé zvládnutí poslušnosti. Doba celého výcviku a výchovy psa v psa servisního je různá. Záleží totiž na mnoha faktorech, například na plemeni psa, na jeho pracovní inteligenci, na tom, kolik dovedností bude muset být schopen zvládat, jestli je určen pro dítě či dospělého člověka, podle typu postižení dané osoby. (49) Vše, co se pes naučí, je důsledně propracováno za asistence odborných lékařů i fyzioterapeutů a dalších odborníků. Vhodnost psa je dána zdravotními i povahovými předpoklady. Výborný zdravotní stav musí dokládat certifikáty s vyhodnocením rentgenových snímků. Vyšetření má souvislost s možnou dysplazií loketních či kyčelních kloubů. Dále se provádí vyšetření očního pozadí a interní vyšetření. Pes nesmí v žádném případě projevit ani náznak agrese, musí mít výborný vztah k lidem, být ovladatelný, pracovitý a při své práci plně koncentrovaný. Musí být klidné povahy, aby ho nerozrušila ani návštěva veterinárního lékaře, park plný pobíhajících dětí, hlučné nákupní centrum či koncert. Plemena vhodná pro tyto úkoly jsou hlavně retrívři (v překladu přinašeči). Už to napovídá, že se mohou výborně hodit při nesčetném hledání, přinášení a podávání nejrůznějších předmětů, podle potřeby člověka – v tomto případě postižené osoby. Jde především o retrívry labradorské a zlaté. Další z plemen využívaných pro tuto spolupráci s člověkem jsou border kolie nebo belgičtí ovčáci – jde o psy temperamentní s velkou chutí do práce, takže potřebují aktivního pána. Z menších plemen je to malý knírač a střední pudl. (23)

1. Asistenční psi pro tělesně postižené (balanční psi) nebo pro vozíčkáře

Psí asistent pro vozíčkáře a nejen pro ně, ale i pro osoby s jiným handicapem, má mnoho výhod. Především ale tu, že nenarušuje soukromí daného člověka, potřebné úkoly provádí s radostí z jejich plnění a zůstává u člověka několik let po celý den. Díky němu je v vozíčkách schopen zvládnout každodenní úkoly mnohem snadněji. (49) Pes pomáhá nosit a zvedat předměty, přinese jídlo z lednice, léky z poličky, najde zvonící mobil; je schopen zhasnout a rozsvítit světlo, otevřít dveře, skříň, zásuvku; pomáhá postiženému při svlékání a oblékání, při nakupování i placení (předá lístek se seznamem nákupu, podá peněženku, podá věci z regálu do nákupního koše); pomůže upravit polohu končetin, hlavy či celého těla. Je vycvičený, aby pomohl svému pánovi vstát z postele, křesla či židle a dostat se do vozíku. Přivolá pomoc a zvládne mnoho dalších úkonů podle potřeb klienta. V neposlední řadě je dobrým důvodem k procházce na čerstvém vzduchu, kde se klient může seznámit s novými lidmi a navázat nové kontakty. (23)

Balanční pes se využívá u lidí, kteří mají problémy s rovnováhou. Výcvikem a díky speciálnímu postroji jsou schopni poskytnout oporu lidem například při chůzi nebo při nastupování či vystupování z dopravních prostředků, při chůzi po schodech či na jiném nerovném povrchu nebo při změně polohy (při vstávání, zvedání, sedání), je schopen reagovat, pokud postiženému upadne hůl a podá mu ji. (51) Tito psi musí být schopni mimo výše uvedeného plnit stejné úkoly jako psi pro vozíčkáře. Vše záleží na potřebách postiženého, a tak i v tomto případě je pes cvičený „na míru“ svému budoucímu majiteli. Vhodnými plemeny pro práci balančního psa jsou mohutní, silní, ale klidní a vyrovnaní jedinci jako například pes novofundlandský. (23)

Šikovní společníci jsou další významnou formou pomoci zdravotně postiženým jedincům. Jde o psy, kteří pomáhají osobě, která se stará o tělesně postiženého jedince. Asistenční pes pomáhá polohovat klienta. Otevírá a zavírá dveře, zásuvky a další podobné úkony jako výše popsaní asistenční a asistenční balanční psi. Rozdíl je pouze v tom, že v tomto případě pomáhá pečovateli, který se stará o postiženého, a ne přímo postiženému. (51)

Financování je složitou a nepříjemnou, ale zároveň nezbytnou součástí celého systému. Asistenční psi pro tělesně postižené nebo pro vozíčkáře nejsou hrazeni ze státního rozpočtu. Organizace zabývající se touto problematikou a výcvikem asistenčních psů shánějí finanční prostředky formou sponzorských darů, pořádáním benefičních akcí, sbírek, prodejem reklamních předmětů, spoluprací s dobrovolníky a dalšími akcemi, které jim následně umožní financovat přípravu a speciální výcvik psů. (23)

Uživatelé služeb nehradí cenu samotného pejska. Hradí jen náklady spojené s cestováním, s konzultacemi, secvičováním a edukací, což jsou postupy pro bezproblémové splnutí budoucího majitele a psa. Dále musí uhradit náklady spojené s vykonáním testu povahy psa na veřejnosti. Pokud jde přímo o psa majitele, pak si navíc hradí výživu, veterinární náklady a náklady na péči o psa. Každý majitel je zodpovědný za škody způsobené jeho psem a platí to i v tomto případě. Je tedy vhodné uzavřít pojištění proti odpovědnosti za způsobené škody a také pojistit samotného asistenčního psa, dnes to lze až do výše sto tisíc korun. Základními povinnostmi uživatelů služeb, v tomto případě majitelů asistenční či asistenčních/balančních psů, jsou: zabezpečení stravy, hygieny a základní veterinární péče; úspěšné složení testu povahy psa, dodržování zákona na ochranu zvířat proti týrání, řádné označení psa postrojem a známkou. (23)

2. Psi pro osoby se zrakovým postižením

Základním úkolem pro psa nevidomého majitele je pomoc v orientaci a bezpečné vedení prostorem. Je průvodcem a kamarádem na celý den, musí být schopný správně reagovat doma i venku. V rušných ulicích i stísněných nákupních centrech, v dopravních prostředcích, městech, na vesnicích i v přírodě. (23) Psychicky jde o velmi náročnou práci, kterou pes vykonává. Svého pána musí respektovat, poslouchat ho, tedy být ovladatelný. Na druhou stranu jeho práce spočívá v tom, že sám musí vyhodnocovat a rozhodovat situace, ve kterých se ocitne, a v případě nebezpečí povel pána neuposlechnout. Tato schopnost se nazývá inteligentní neposlušnost. (49) Vodící pes

pro zrakově postižené (ať už jde o nevidomé, slabozraké nebo osoby se zbytky zraku) je velmi významným společníkem. Pod subjektivně nepřilíš vábným pojmem „kompenzační pomůcka“ je zakotven v zákoně a jako takový je pak hrazen sociálním odborem příslušného úřadu. (23) Pes pro nevidomé, kromě toho, že zajišťuje bezpečné vedení majitele prostředím, zvládá i další úkoly, jako například: najde prázdné místo ve veřejném dopravním prostředku a je člověku schopen ukázat, kde se má posadit; je schopen najít telefonní automat, dojít na vlakové nástupiště a zabránit pádu do kolejiště, převést nevidomého přes cestu nebo dovést svého majitele na úřad, kde vyhledá prázdné okno, u kterého se pána někdo ujme. (51)

Co se týká výchovy, výcviku, zdravotního stavu nebo výběru plemene, vše se shoduje s podmínkami a požadavky pro psy asistující vozíčkářům či balanční psy. (23)

3. Signální psi

a) pro sluchově postižené

Jde o asistenty, kteří sluchově postiženému majiteli bezpečně dají najevo, že se v jejich okolí něco děje. Jsou cvičeni, aby ohlásili zvonek u dveří, telefon, pláč dítěte, požár nebo jiný alarm, zvonící budík, osobu, která volá jméno neslyšícího. (51) Signální pes pro sluchově postižené je také cvičen podle potřeb a schopností budoucího majitele. Jde-li o hluchoněmého klienta, pes je učen reagovat na clicker, vibrační obojek nebo posunkové povely. Plemena pro tento typ asistence nejsou nijak vyhraněna. Vždy záleží na konkrétním jedinci a jeho povaze. (23)

b) pro alergiky

Asistent pro alergiky je schopen rozpoznat určité alergeny, které způsobují jeho pánovi astmatický záchvat a varuje ho. (51)

c) pro osoby trpícími záchvatovitým onemocněním

Tito signální psi jsou cvičeni podle konkrétních potřeb budoucího majitele. Mohou to být lidé trpící epilepsií, ale i záchvaty srdečního rázu. Ohlášením blížícího se

záchvatu jsou schopni varovat diabetika či člověka s narkolepsií nebo stavy bezvědomí. Jde o velmi nebezpečné situace, při kterých hrozí i smrt postiženého člověka. Záchvaty mohou přijít kdykoli a kdekoli. Je prokázáno, že už jen vztah ke psovi a neustálá přítomnost tohoto čtyřnohého přítele, významně přispívá k většímu pocitu klidu a pohody bez zbytečného stresu. To se pak odráží na četnosti a intenzitě vzniklého záchvatu. (23) U některých typů záchvatovitých onemocnění je pes schopen upozornit svého pána, že se nepříjemná situace blíží, až s dvacetiminutovým předstihem. Tato schopnost není naučená, jde o vrozený instinkt psa a lze ho pouze podpořit a rozvíjet. Velmi důležitou roli hraje vzájemný vztah majitele a psa. (54) Ten si může vzít lék nebo se například připravit na bezpečném místě či vyhledat pomoc. Signální pes je schopen, kromě podávání a nošení různých pomůcek a dalších věcí, především zahřívát vlastním tělem. V případě, že při záchvatu leží postižený obličejem dolů, tak ho otočí, je schopen zavolat pomoc (U nás se využívá tlačítko, pomocí kterého se signál přenesou k příbuzným nebo lékaři. Nebo pomocí mobilního telefonu, kdy se stiskem libovolného tlačítka dovolá o pomoc). Výběr psa opět záleží na konkrétním psovi a potřebách člověka. (23)

d) vodící psi pro osoby se ztrátami paměti

Vodící pes pomáhá majiteli v orientaci v prostředí jeho bydliště. Pokud člověk není schopen zorientovat se, pes ho bezpečně dovede domů. (51)

4. Psi poskytující emocionální podporu

U lidí s poruchou psychiky jsou tyto psi nepostradatelnými společníky. Dodávají svým majitelům pocit jistoty a bezpečí. Tito lidé jsou často sami, bojí se navazovat s někým jiným kontakt a tak je pes jakýmsi prostředníkem pro spojení s okolním světem. (51)

5. Psi pro osoby s kombinovaným postižením

Pes připravovaný pro majitele s kombinovaným postižením musí obstát ve speciálním - kombinovaném výcviku a musí složit zkoušky, které umožní jeho využití pro konkrétního člověka s konkrétními postiženími. Například pro osobu se zrakovým a tělesným postižením je cvičen pes, který nakonec musí složit zkoušky jak vodícího, tak asistenčního psa. Informace k jednotlivým specializacím viz výše. (23)

6. Psi pro děti s určitým postižením výše uvedeným

Pro děti, které trpí určitým postižením, je důležité především zkvalitnit jim život a co nejvíce je integrovat do společnosti jejich vrstevníků. Právě pro svůj handicap se nechtějí příliš zapojovat do všedních aktivit a straní se dětí svého věku. Mají nízké sebevědomí, pocit osamělosti a plné závislosti na jiných často prohlubuje jejich psychické problémy. Pro tyto případy je tu možnost mít asistenčního psa. Je prokázáno, že takový pes pomáhá dětem vyrovnat se se svým handicapem, dítě není nikdy samo, pes pomáhá dítěti navazovat vztahy s okolím. Zvyšuje samostatnost a soběstačnost dítěte a tím i jeho sebevědomí a prožívání plnohodnotného života. (23)

Pro dítě je servisní pes velmi praktickým pomocníkem. Nejen že pomáhá nosit, hledat a podávat různé věci, ale také motivuje mladého člověka k práci na sobě, při cvičení, tréninku hrubé (opora při chůzi, chuť následovat psa, společné překonávání překážek atd.) i jemné motoriky (česání psa, nasazování obojku, podávání pamlsku apod.) Pomocí psa se u dítěte rozvíjí verbální i neverbální komunikace. Velice efektivní je využívání tzv. polohování. To spočívá v tom, že dítě si na psa může položit libovolnou část těla a tak ji pomalu uvolnit. Tím jak dítě se psem leží, vnímá jeho dech a tlukot srdce a přijímá od psa teplo, se pomalu uvolňují spastické svaly. (23)

1.2.4.2 Pes terapeutický – canisterapie

Jde o termín, který se u nás poprvé objevil v roce 1993. Průkopnicí v celé této oblasti, osvětovou pracovníci a zakladatelkou tohoto pojmu je Věra Lacinová. Definice canisterapie můžeme najít hned několik. (11) Jedna z uváděných definic je ta, že canisterapie je způsob terapie, který využívá pozitivního působení psa na zdraví člověka (zdraví ve smyslu definice zdraví dle WHO). Canisterapie se řadí mezi několik dalších typů zooterapie a jde o určitou formu psychoterapie a vzájemných pozitivních interakcí. (20)

Kalinová zase uvádí canisterapii jako jednu z mnoha metod rehabilitace sloužící k podpoře psychosociálních aspektů v jakémkoli období života, a to pomocí vztahu mezi člověkem a psem. (30)

Pes je při těchto metodách využíván jako prostředník či koterapeut. Terapeutem je v pravém slova smyslu člověk. (47) Zásadní vliv na psa má jeho psovod. Ať už jde o výchovu, výcvik či samotnou práci psa jako „zdravotně-sociálního pracovníka“. Jen psovod a genetické předpoklady mají hlavní díl na tom, zda bude pes vhodný či nevhodný pro práci psa canisterapeuta. (43)

V terapii jsou popsány a samozřejmě i prakticky prováděny různé metody a formy cvičení a dalšího působení psa na člověka. V dalších odstavcích jsou jednotlivě popsány a vysvětleny. Jednou z takových forem poskytování canisterapie je i hůře zařazované tzv. polohování. Jde o techniku, založenou na fyzickém kontaktu klienta a psa. (68) Využívá se při návštěvách různých zdravotnických či sociálních zařízení. Už jen příchod čtyřnohého přítele do zařízení způsobí vzrušení v okolí a mnohým vykouzlí úsměv na tváři. Práce pak spočívá v tom, že jeden i více psů jsou odloženi u klienta. Teplo a samotný tělesný kontakt způsobí uvolnění svalů, zklidnění psychiky a zlepšení komunikace a schopnosti spolupráce kupříkladu při rehabilitačním cvičení. (18)

Metody používané v canisterapii

V canisterapii, ale i obecně v celé zooterapii, byly z počátku vytvořeny dvě základní metody, podle kterých se pracovalo při zdravotně sociálním působení psem na člověka. Metodami jsou: Animal Assisted Activities a Animal Assisted Therapy, později vznikly další metody, které rozšířily oblast působení. A to metody Animal Assisted Education a Animal Assisted Crisis Response. (7)

1. Animal Assisted Activities (AAA)

Jde o metodu, kdy se využívá aktivity za pomoci zvířat. Jakákoli společenská akce, činnost či aktivita, která pomůže člověku v rozvoji jeho sociálních dovedností a zkvalitnění života. Konkrétně jde o pozitivní vliv při komunikaci, pohyblivosti, lepší zvládnutí stresových situací, větší motivaci do určitých činností. Nejčastěji se AAA využívá v zařízeních sociálních služeb (například v domovech pro seniory, v centrech denních služeb), dále ve školských zařízeních (dětských domovech, výchovných ústavech) a zdravotnických zařízeních (na odděleních dlouhodobě nemocných, na psychiatrických odděleních). Technikou jsou v tomto případě jednoduché úkony jako hlazení psa, péče o něj, procvičování komunikace a paměti v přítomnosti psa. (19) Hlavním pozitivním důsledkem takovýchto činností v kontaktu se psem je to, že klientům přinese radost, chuť do dalších aktivit, zvýší jim zkušenosti a kvalitu života. (29)

2. Animal Assisted Therapy

Terapie za pomoci zvířat (AAT) – v tomto případě psa, je zacílená na zlepšení psychického ale i fyzického stavu klienta. Je zde tedy důležitá spolupráce s personálem zařízení, který zná celkový stav klienta/pacienta. Tím může být zajištěn individuální přístup a je možnost zaměřit se na konkrétní funkce/dysfunkce člověka. Při této metodě je tedy hlavním cílem podpora léčebného procesu nebo rehabilitace. Častými osobami

využívajícími terapii pomocí zvířete jsou lidé s postižením fyzickým, mentálním ale i kombinovaným, lidé s nejrůznějšími chorobami, lidé v rekonvalescenci nebo osoby, které potřebují psychickou podporu. (19) U této metody je specifické to, že si ukládáme cíl, kterého chceme působením psa na člověka dosáhnout. Výsledky po pozorování, měření a zaznamenání lze objektivně vyhodnotit. (29) Metoda AAT je zásadně řízená profesionálem, který spolupracuje s týmem a indikuje cíle. (14) Techniky při této metodě jsou polohování; hry, při kterých se rozvíjí hrubá i jemná motorika; rozvoj sociálních dovedností; péče o zvíře; zlepšení komunikace, orientace i motivace. (19)

3. Animal Assisted Education (AAE)

Metoda zaměřená na vzdělávání (edukaci) pomocí zvířat. Jde o kontakt člověka a zvířete (ať už přirozený nebo cílený), během kterého se zlepšuje výchova, vzdělání a sociální dovednosti klienta. Canisterapeutický tým zde spolupracuje s pedagogickým pracovníkem. Přítomní mohou být i rodiče. Všichni zúčastnění jsou přesně informováni a poučeni o cílech a účincích takového programu. Metoda může být využita pro skupinu lidí, například při přednáškách, besedách nebo v zájmových kroužcích. Možné je i využití individuální, u jednotlivců s konkrétní poruchou učení nebo chování. Hlavním cílem je zvýšení motivace k učení a osobní rozvoj člověka. Techniky u této metody jsou předávání informací zábavnou formou, zvíře zde pracuje jako prostředník pro výuku, provádějí se hry pro rozvoj motoriky, komunikace a motivace. (19) Je prokázáno, že práce s dětmi s pomocí zvířete má velmi pozitivní výsledný efekt. Znatelně dochází k poklesu agresivity mezi dětmi navzájem. Nedochází k rušení během vyučování a je snížena hlučnost celého kolektivu. (53)

4. Animal Assisted Crisis Response (AACR)

Krizová intervence za pomoci zvířat. Jedná se o kontakt zvířete a člověka v situaci, kdy je člověk ohrožen, kdy se nachází v krizovém prostředí. Metoda je zaměřená na odbourávání stresu a zlepšení stavu klienta po stránce fyzické a také psychické. Vždy

záleží na aktuální krizové situaci (přírodní katastrofa, kriminální čin). Podle dané situace se pak odvíjí náplň práce canisterapeutického týmu s dalšími pracovníky. Nejdůležitější je stabilizace situace. Spolu s dalšími odborníky se v takovémto krizovém prostředí stává canisterapeutický tým součástí integrovaného záchranného systému, kdy zajišťuje psychické zdraví všech osob v místě krize. Vzhledem k rozlišnostem jednotlivých akcí musí být psovod velmi schopný, musí ovládat psychologii, zvládat stresové situace, být schopen samostatné práce v terénu a umět komunikovat s širokou škálou osob. Technikami pro AACR jsou různé psychologické metody, empatie, motivace ke komunikaci, různé hry. Canisterapeutický tým se snaží přenést pozornost stresovaných lidí na jiné nestresové podněty. Zaměřuje se hlavně na děti a seniory jako na nejzranitelnější skupiny populace. (19, 62)

Základní formy zooterapie – canisterapie v rámci jejích metod

1. Návštěvní program

Jde o pravidelné návštěvy canisterapeutického týmu buď v některém ze zařízení (zdravotnickém, sociálním, dětském) nebo u klienta doma. Toto je nejvíce užívaná forma provozování terapie. Její alternativou mohou být setkání v neutrálních prostorech nebo docházení klienta za týmem. (19) Návštěvy jsou většinou pravidelné, po individuálně stanovenou dobu. Program je nastaven na míru každému v tom smyslu, že si jak tým, tak klient po předchozích setkáních mohou zvolit pro ně vhodný protějšek pro další terapeutické schůzky. Důležitým předpokladem celé práce je kvalitní a otestovaný pes a do problematiky zasvěcený psovod. Pro dobré výsledky práce by neměl být pes přetěžován. Udává se, že návštěvy by měl absolvovat jednou až dvakrát za týden v trvání jedné hodiny.

Návštěvní program lze uskutečňovat ve formě individuální či skupinové. Individuální přístup je zaměřen především na rozvoj klienta. Tým si vede záznamy o práci s klientem a spolu s dalšími pracovníky (pedagogy, vychovateli nebo rodiči) domlouvají další postupy v terapii. Skupinová forma znamená přítomnost větší skupiny

klientů, ale také canisterapeutických týmů. Takovéto návštěvy si kladou požadavek na nekonfliktnost psů mezi sebou. (68)

2. Jednorázové aktivity (krátkodobé aktivity)

Aktivity určené široké veřejnosti, nebo naopak pro uzavřenou společnost. Jde například o prezentace, ukázky, přednášky nebo různá setkání. Akce pořádané pro osoby zdravé i zdravotně postižené. Podmínky při těchto akcích jsou v zásadě stejné jako u návštěvního programu, přihlíží se k aktuálním potřebám daného publika. (19)

3. Pobytový program

Program, který nabízí pobyt klienta v místech, kde se provozuje canisterapie (zooterapie). Jedná se o prostředí jako jsou tábory, ekofarmy, výcviková střediska či jiná sídla společností, které se zabývají těmito metodami. Pobytový program může být úzce spjat s programem ozdravným či poznávacím. (19)

Tábory – jednou z podmínek pro uskutečnění canisterapeutického tábora je správný poměr klientů a canisterapeutických týmů. Velký důraz je kladen na výběr týmů, aby během programu nedocházelo ke konfliktům mezi psy. Hlavní cíle táborů jsou zlepšení komunikace ve skupině a celkově pozitivní změny zdravotně sociálního stavu klienta. (68)

Rekondiční pobyty – programy zaměřené na zooterapii. Zařazuje se canisterapie, hipoterapie a felinoterapie. Soubor klientů/děti je v určitém poměru zdravých a například mentálně postižených dětí či dětí s hyperkinetickým syndromem. (68)

4. Rezidentní program

Lze vyložit jako trvalé držení canisterapeutického zvířete v určitém prostředí – zařízení. Takové zvíře může i nemusí být majetkem tohoto zařízení či jednotlivce pracujícího v tomto zařízení. (19) Literatura uvádí, že vhodným zvířetem pro tuto formu

terapie jsou kočky, králíci nebo papoušci. Naopak ne příliš vhodným je pes. Především v případě, kdy za něho nezodpovídá jeden určitý člověk – psodod, canisterapeut, ale stará se o něho více osob. Důvod je jednoduchý - pes jako smečkové zvíře potřebuje jednoho pána (vůdce), a to v takovém případě není splněno. Dalším problémem může být neustálé překrmování psa klienty zařízení. Pokud však jsou splněny určité podmínky, je nesporné, že přítomnost zvířete v takovém prostředí je nesmírně pozitivní. (68)

1.2.4.3 Pes diagnostický (63)

Jde o využití psa v oblasti zdravotnické v době, kdy ještě není možné diagnostikovat nemoc pomocí laboratorních či jiných vyšetřovacích metod. Je to dáno tím, že čich psů je natolik vyvinutý, že rozezná nemoc u člověka ještě předtím, než se projeví nějaké klinické příznaky. V zahraničí je tato metoda nazývána Applied Animal Behaviour Science (AABC). V zásadě existují dva typy uplatnění psů jako psů diagnostických.

a) detekce přítomnosti nemoci

Nemoci jako je diabetes mellitus nebo například onkologické onemocnění, je pes schopen detekovat pomocí čichu buď přímo při kontaktu s člověkem, nebo prostřednictvím odebraným vzorků tělních tekutin, dechu a podobně. Tato možnost využití psa může významně ovlivnit rychlost a hloubku dalších potřebných vyšetření. Prozatím, vzhledem k malému počtu dosud takto vyšetřených osob, lze toto uplatnění brát jako možnost ve fázi výzkumné. Do budoucna se však toto uplatnění psů určitě nevylučuje.

b) psi signální (viz výše)

Psi, kteří varují člověka před nástupem záchvatu (například epileptického). Kritérium při výběru psa je jeho zvýšená senzitivita na konkrétní projevy dané nemoci. Za pomoci psa, který člověka varuje, lze předejít sekundárnímu poranění v důsledku pádu nebo zcela předejít záchvatu podáním léku.

1.2.4.4 Pes záchranný (63)

Speciálně vycvičení psi, kteří jsou schopni vyhledat a označit pohřešované osoby v sutinách, v terénu, pod vodou či lavinou. Vzhledem k čichovým schopnostem psů, ve srovnání s lidskými možnostmi, je zřejmé, že psi jsou v záchranné práci nepostradatelnými pomocníky. Výcvik těchto psů je specifický podle jejich dalšího působení.

Vyhledávání v sutinách je základním požadavkem na psa záchránce. Důraz je kladen na samostatnost psa (pro bezpečnost psovoda, při hrozbě zřícení). Pes nález osoby označuje štěkotem a hrabáním v místě hlavy zavaleného nebo v místě, kde je tělo nejbližší povrchu.

Vyhledávání v terénu má význam hlavně na rozlehlých plochách a v nepřístupném nebo špatně přístupném terénu. Postupuje se vždy v rojnicích, systémem cik-cak, se vzájemným překrýváním okrajových částí. Postupuje se proti větru (proti proudu).

Vyhledávání v lavinách (= terénní vyhledávání ve sněhu). Pes je schopný označit každé místo, kde se nalézá i jen součást výstroje pohřešovaného (na rozdíl od psa sutinového, který si těchto věcí nevšímá a hledá pouze osobu).

Vyhledávání ve vodě probíhá tak, že psovod a pes leží na přídi lodi, která pluje proti proudu a proti větru systémem cik-cak. Pes je schopen čicháním po hladině lokalizovat utonulého člověka. Nález oznamuje štěkáním.

Vyhledávání po stopě (záchranné stopování) vychází z identifikace osoby podle předmětu. Pes „načichá“ pach a podle toho hledá osobu v terénu. Jde o nejznámější, ale nejméně používanou metodu. V tomto případě je nutné znát výchozí bod pohřešované osoby. Jde o velmi náročnou metodu, jejíž úspěšnost je výrazně ovlivněna okolím (velký dav na ulici, klidné přírodní prostředí).

1.3 PRÁVNÍ ASPEKTY V SOUŽITÍ ČLOVĚKA A PSA

1.3.1 Legislativní úprava v zooterapii

V roce 1995 byla na konferenci IAHAIO ustanovena Směrnice k pomocným a terapeutickým činnostem prováděným za účasti zvířat, která měla za úkol vyzvat zainteresované orgány k legislativnímu umožnění využívání zvířat v terapii. (36)

V ČR zatím není legislativa, která by tuto problematiku přímo upravovala. Zooterapii není možné zařadit mezi oficiální státem uznávané typy terapie či mezi některé ze způsobů zdravotní péče, tak jak je upravuje zákon číslo 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu v platném znění. Tento zákon upravuje celou řadu oblastí. Nejdiskutovanější v rámci terapie se oblast zdravotní výchovy obyvatelstva, kam by se canisterapie dala zařadit. Nicméně, i v novele zákona (stejně tak jako v předešlém předpisu) se nepočítá s canisterapií jako s možným typem uznávané terapie. Jedinou možností tedy je, opírat se o normy související s vykonávanou činností. (33, 61)

Normy využívané v terapii zvířetem jsou předpisy, které upravují chování lidí ke zvířatům a zajišťující welfare a ochranu zvířat. Jde o zákon číslo 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání v platném znění. Dále se pracuje se zákonem číslo 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů v platném znění a s vyhláškou 137/2004 Sb. o hygienických požadavcích na stravovací služby a o zásadách osobní a provozní hygieny při činnostech epidemiologicky závažných, v platném znění. Tyto předpisy ovlivňují vstup zvířat do prostor, kde se zooterapie provádí a určují hygienické nároky. Zákony zaměřené na zdraví zvířat a jejich veterinární péči, chov a jejich volný pohyb po veřejných prostranstvích pak zajišťuje zákon číslo 166/1999 Sb. o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů v platném znění. Při práci s dětmi je důležité dbát i na zákon číslo 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění. (57)

Podle formy a metody terapie se zde prolíná velké množství norem, a vzhledem k současně platné legislativě se pobyt a vstup zvířete do zařízení upravuje podle provozních řádů konkrétních zařízení. V případě rezidentní formy zooterapie musí být

určitá pravidla pro: zajištění péče a ochrany zvířete ve všech směrech, předcházení rizik a bezpečný kontakt s klienty. (61) Do legislativy týkající se práce se zvířaty zahrnujeme také zákon na ochranu osobních údajů – č. 101/2000 Sb., v platném znění (v rámci shromažďování informací o klientech canisterapie), předpisy týkající se dobrovolnické činnosti či sociální sféry. Při provádění zooterapie – canisterapie je tedy důležité znát vyhlášky a další nařízení toho určitého regionu a jako takové se jimi řídit. (33)

Problém nedokonalosti právních norem existuje i v oblasti využívání servisních psů. O asistenčních a vodících psech se zmiňuje vyhláška číslo 347/2002 (§ 10, odstavec 5) v tomto smyslu: „Vstup vodícího psa doprovázejícího nevidomou osobu a asistenčního psa doprovázejícího osobu s těžkým zdravotním postižením do prodejního prostoru se povoluje. Přítomnost jiných zvířat se zakazuje.“ (67) Bohužel právní norma již dále neošetřuje možnost vstupu vodícího psa ve výcviku do těchto prostor. Otázkou tedy je, jak se má takový pes naučit pomáhat handicapovaným, když má zákaz vstupu do prodejen, a tak znemožněný výcvik. (33)

1.3.2 Právní aspekty v zájmových chovech obecně

Naše zákony se ke psu staví jako k věci. Z toho vyplývá skutečnost, že pes může být předmětem smlouvy, ať už kupní, darovací či jiné. Majitel může umístit zvíře do útulku a má také právo rozhodnout o konci života svého psa. Samozřejmě je zodpovědný za případnou škodu či poškození majetku nebo za poranění druhé osoby. (18)

Soubor právních norem zabývajících se touto problematikou je značně rozsáhlý. Z hlediska ochrany zvířat je možné rozdělit právní normy na přímé a nepřímé. Přímé jsou ty, které se týkají bezprostředně ochrany zvířat vymezenou právními předpisy, které zakazují a postihují činnosti považované za týrání zvířat. Nepřímá ochrana zvířat proti týrání zahrnuje ochranu zvířat, kterou vymezují předpisy upravující zacházení se zvířaty a ochranu jejich pohody a zdraví. Jedná se o předpisy, jejichž hlavním cílem není ochrana zvířat proti týrání, ale které svým obsahem přesto k ochraně zvířat přispívají. (55)

1. Přímá ochrana zvířat

Jde především o zákon číslo 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání (poslední novelizace číslo 413/2005 Sb.). Také vyhláška číslo 192/2004 Sb., o ochraně zvířat při chovu, veřejném vystoupení nebo svodu a vyhláška číslo 193/2004 Sb., o ochraně zvířat při přepravě. Dále pak trestní zákon číslo 40/2009 Sb. Trestní zákon upravuje (především v § 302 a 303) podmínky a délku odnětí svobody osobě, které týrá nebo zanedbá péči o zvíře. (55)

2. Nepřímá ochrana zvířat

Nepřímá ochrana zvířat v sobě zahrnuje právní předpisy, které se týkají několika hlavních oblastí ochrany zvířat. Jde o oblasti: veterinární péče, chov zvířat, krmiva, ochrana přírody a krajiny, myslivost, podnikání – obchod se zvířaty a jejich drezúra, ochrana veřejného zdraví, léčiva a chemické látky. (55)

Seznam některých předpisů týkajících se nepřímé ochrany zvířat v zájmových chovech (55, 64):

a) Zdraví zvířat – veterinární péče

Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon), v platném znění (poslední novelizace číslo 444/2005 Sb.).

Vyhláška číslo 296/2003 Sb., o zdraví zvířat a jeho ochraně, o přemísťování a přepravě zvířat a o oprávnění a odborné způsobilosti k výkonu některých odborných veterinárních činnostech, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška číslo 299/2003 Sb., o opatřeních pro předcházení a zdolávání nálezů a nemocí přenosných ze zvířat na člověka, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška číslo 356/2004 Sb., o sledování (monitoringu) zoonóz a původců zoonóz a o změně vyhlášky č. 299/2003 Sb., o opatřeních pro předcházení a zdolávání nákaz a nemocí přenosných ze zvířat na člověka,

Vyhláška číslo 610/2004 Sb., o označování a pasech psů, koček a fretek v zájmovém chovu při jejich neobchodních přesunech a o změně vyhlášky č. 296/2003 Sb., o zdraví zvířat a jeho ochraně, o přemísťování a přepravě zvířat a o oprávnění a odborné způsobilosti k výkonu některých odborných veterinárních činností,

b) Chov zvířat

Zákon číslo 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon), ve znění pozdějších předpisů,

Vyhláška číslo 471/2000 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona číslo 154/2000 Sb., o šlechtění a plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon), ve znění pozdějších předpisů,

c) Krmiva

Zákon číslo 91/1996 Sb., o krmivech, ve znění pozdějších předpisů,

Vyhláška číslo 451/2000 Sb., kterou se provádí zákon číslo 91/1996 Sb., o krmivech, ve znění zákona číslo 244/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů,

d) Ochrana přírody a krajiny

Zákon číslo 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy, ve znění pozdějších předpisů,

Vyhláška číslo 360/2000 Sb., o stanovení způsobů výpočtu výše náhrady škody způsobené vybranými zvláště chráněnými živočichy na vymezených domestikovaných

zvířatech, psech sloužících k jejich hlídání, rybách, včelstvech, včelařském zařízení, nesklizených polních plodinách a na lesních porostech,

e) Myslivost

Zákon číslo 449/2001 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů,

Vyhláška číslo 244/2002 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona číslo 449/2001 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů,

Vyhláška číslo 245/2002 Sb., o době lovu jednotlivých druhů zvěře a bližších podmínkách provádění lovu, ve znění pozdějších předpisů.

f) Ochrana veřejného zdraví

Zákon číslo 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

g) Léčiva a chemické látky

Zákon číslo 79/1997 Sb., o léčivech a o změnách a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů,

Vyhláška č. 472/2000 Sb., kterou se stanoví správná klinická praxe a bližší podmínky klinického hodnocení léčiv, ve znění pozdějších předpisů,

Vyhláška č. 411/2004 Sb., kterou se stanoví správná výrobní praxe, správná distribuční praxe a bližší podmínky povolování výroby a distribuce léčiv, včetně medikovaných krmiv a veterinárních autogenních vakcín, změn vydaných povolení, jakož i bližší podmínky vydávání povolení k činnosti kontrolních laboratoří (vyhláška o výrobě a distribuci léčiv),

3. *Ostatní právní předpisy*

Zákon číslo 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (zejména zákona č. 359/2005 Sb.),

Zákon číslo 500/2004 Sb., o správním řízení (správní řád), ve znění pozdějších předpisů,

Zákon číslo 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů,

Zákon číslo 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, v platném znění (55)

Česká republika je smluvní stranou následujících dohod Rady Evropy a smluv:

Uvedené dohody vytvářejí základ předpisů pro ochranu zvířat i v Evropském společenství a jsou v obecných zásadách i součástí našich předpisů.

Protokol týkající se sanitárních a fyto-sanitárních opatření a opatření na ochranu zvířat ve vztahu k obchodu k Evropské dohodě zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé, č. 200/1998 Sb.,

Evropská dohoda o ochraně zvířat v zájmovém chovu, č. 19/2000 Sb. m. s.,

Evropská dohoda o ochraně zvířat při mezinárodní přepravě, č. 20/2000 Sb. m. s.,
(55)

1.4 ÚVOD DO ETOLOGIE, POCHOPENÍ SIGNÁLŮ – CHYBY V SOUŽITÍ

1.4.1 Historie vývoje etologie jako vědy

Etologie je věda o životních projevech a chování zvířat. Název pochází z řeckého slova etos, což znamená základní vlastnost nebo zvyk; a ze slova logos, které vyjadřuje myšlenku, odůvodnění či rozum. Tato věda podává vysvětlení o chování zvířat, která jsou založená na výzkumu a příčině. Závěry se v tomto oboru odlišují od

psychologických tím, že chování je zde bráno jako funkce vznikající postupným výběrem. Přirozené prostředí zkoumaného zvířete je pro vědce – etologa zásadní součástí zkoumání. (1)

Pes patří do rodu šelem psovitých (*Canis*). Příslušníci tohoto rodu žijí v poměrně složitě organizovaných společenstvech - smečkách, a proto mají velmi výrazné sociální citění. Vztahy uvnitř smečky se řídí určitými pravidly hierarchie a postavení jednotlivých členů je pevně stanoveno a je potvrzováno a upevňováno pomocí rituálů. Změna může nastat pouze za určitých podmínek. I proto je u psovitých šelem vysoce vyvinuta schopnost komunikace, která jim umožňuje spolupráci při získání potravy (lov velkých zvířat, která by jedinec sám neuložil), obraně teritoria a péči o mláďata. (70)

Významné osobnosti a činy v historii etologie (1, 66)

Zvířaty byli lidé fascinováni již před mnoha tisíci lety. Za jeden z důkazů můžeme považovat lexikon o zvířatech, který vytvořili Egypťané, a to přibližně čtyři tisíce let před naším letopočtem. V Římě byli velice oblíbenými zvířaty právě psi. V Řecku vznikl jakýsi klub vyznavačů psů. Jejich název - Cynici pochází z výrazu kynos, což znamená pes. Jako pradávného etologa nazýváme člověka velmi vzdělaného a proslaveného v mnoha odvětvích lidského bytí. Filozof, který se jednoduše snažil o pochopení světa a života na něm - Aristoteles. Jako první se pokusil porozumět chování zvířat pomocí precizního pozorování bez známek antropomorfismu. Vytvořil dva pojmy, a to psukhé a žebřík přírody. První z nich – psukhé – se dá volně přeložit jako duše, nebo také životní funkce. Filozof tím vyjádřil, že vše živé se liší právě svou životní funkcí. Žebřík přírody pak Aristotelovi posloužil k tomu, aby poskládal jednotlivé živé tvory podle složitosti jejich životní podstaty. Dalším významným člověkem byl Galén. Na podkladě mnoha pokusů dospěl k názoru, že vzorce chování jsou jedny z vrozených vlastností zvířat. Augustin a poté o tisíc let později Tomáš Akvinský sdíleli stejný názor o našem chování vůči zvířatům. Tvrdili, že pokud se nedokážeme vlídně a s citem chovat ke zvířatům, nedokážeme to ani k lidem. Sir Thomas More byl zastáncem vtištění. Za zakladatele srovnávací anatomie a etologie

v dnešním slova smyslu je považován Pierre Belon. Velmi významnou roli ve vývoji etologie hrály názory Reného Descartese, který tvrdil, že zvířata nemyslí. Nemají totiž tělo a duši jako člověk – hypotéza dualizmu. Podle Descartese zvířatům duše chybí, což dokládá fakt, že i nejhloupější člověk je oproti zvířeti schopen se dorozumět pomocí verbální řeči. Zásadní ránu tomuto názoru zasadil John Locke, který řekl: „Je mnoho tvorů, kteří se zdají mít tolik znalostí a rozumu jako ti, jež nazýváme lidmi...“

Dalším významným představitelem je Rousseau, který tvrdil, že lidé a zvířata jsou rozdílní pouze úrovní myšlení. Charles George Leroy byl etolog šířící myšlenky, že zvířata jednají na podkladě rozumovém, jednají pro uspokojení svých potřeb, využívají přitom paměť i své předchozí zkušenosti. Byl také zastáncem záznamů, které by nás informovali o jednotlivcích z řad zvířat. O jejich přizpůsobování, životních podmínkách o způsobech lovu, či jiného shánění potravy a podobně. Erasmus Darwin zjistil, že ne všechny projevy chování jsou v zárodku instinktem, ale že může jít o chování naučené, a tak zhruba o půl století později Pierre-Jean Cabanis rozdělil instinkty do skupin: ty, které se vyvíjejí před narozením, a ty, které vznikají až po narození v důsledku působení okolního prostředí a všech atributů v něm existujících.

Výraz etologie, tak jak ho známe dnes (věda, která zkoumá chování zvířat v jejich přirozeném prostředí), je používán od druhé poloviny devatenáctého století. V tuto chvíli tedy nelze nezmínit jedinečného člověka. Výrazného vědce a filosofa, Charlese Darwina. Člověk, který byl velmi nadšený pro svou práci a který ovlivnil budoucí vědu na dlouhá staletí dopředu. Uspořádal myšlenky o pozorování zvířat, lidí a života do vědeckého modelu a svou prací dal mnohým věcem řád. Svým jedinečným dílem „O původu druhů“ otevřel řadu diskuzí nejen na vědecké půdě. Darwinova teorie vyjadřuje myšlenku, že pokud jsou zvířata schopna přizpůsobit se prostředí, pak mají větší šanci se množit, a tím pádem ovlivnit další generace svými geny.

Ve dvacátém století se znalosti o chování značně rozšiřují. Zájem není pouze o chování zvířat, ale také samotných lidí. V roce 1903 zveřejnil I. P. Pavlov svou práci o podmíněných reflexech a významnou měrou přispěl do etologie i Oskar Heinroth svou publikací „Etologie vrubozobých“. Výrazně svými názory o etologii kachen a hus ovlivnil pana Konráda Lorenze a také Nikolaase Tinbergena. Tito vědci spolu často

spolupracovali. A nakonec oba získali Nobelovu cenu v roce 1973 za lékařství. Konrád Lorenz je tak obrovský člověk ve smyslu práce v etologii zvířat, že by psaní o něm mohlo vytvořit další diplomovou či jinou práci. Fantastický člověk, milovník zvířat, neúnavný vědec a také skvělý spisovatel. Naprosto uchvátil spoustu lidí svým celoživotním dílem a pro mnohé etology jsou jeho práce základem všeho.

Konrád Lorenz se věnoval mnoha odvětvím. Zajímal se o vtiskávání, vliv prostředí na živočicha v jednotlivých obdobích jeho života, dále pracoval s instinkty, a to jak dědičnými, tak těmi získávanými během dalšího života. K. Lorenz tvrdil: „ To, co zvíře zdědí, není činnost nebo forma činnosti, ale potenciální schopnost omezených forem chování, pokud se může vyvinout genetická dispozice. Přizpůsobení znamená, že zvíře má informace o prostředí. Tyto informace jsou výsledkem přirozeného výběru po několika generacích a znalostí, které jednotlivec získá díky zkušenostem. To, co se zvíře naučí, je závislé na prostředí, stejně tak jako na jeho schopnosti učit se.“

Významným českým vědcem v této oblasti byl beze sporu profesor Zdeněk Veselovský.

1.4.2 Pojmy související s etologií psa a se soužitím člověka se psem

Vrozené a získané chování - chování je nejvyšší formou biologické adaptace na podmínky vnějšího prostředí. Chování zvířat je možné rozložit na sled prvků, tzv. aktivit. Čím je aktivita jednodušší a čím jednodušší je podnět, tím je možné snadněji rozlišit, zda jde o aktivitu vrozenou či získanou. Příkladem vrozeného chování je ucuknutí psa při přišlápnutí tlapky (tlak vyvolal úhybný manévr). Naopak za získané chování považujeme kupříkladu usednutí na povel (cílevědomým působením na psa při výcviku). Vrozené a získané chování existuje samozřejmě i v kombinaci obou. Pronásledování a ulovení kořisti nebo sociální projevy jsou směsí reakcí vrozených a získaných (základní schéma je vrozené a jeho intenzita a forma je ovlivněna získanými zkušenostmi). (70)

Etogram – souborné soupisy projevů zvířat, které vznikaly postupně s ohledem na velmi náročné postupy sledování zvířat ve volné přírodě či u zvířat v lidské péči. (66) Jde o souhrn funkčních okruhů vrozeného chování psa, tzv. inventáře vrozeného chování. Či jinak řečeno, soubor vrozeného chování (instinktů) s přihlédnutím k dědičným predispozicím (zděděným) a vlivům prostředí. Mezi nejdůležitější okruhy patří: lovecké chování, obranné chování, sexuální chování a sociální chování. (12)

- Lovecké chování - domestikací psa bylo ovlivněno nejvíce (nesmí honit zvěř, nesmí si všímat domácí drůbeže apod.). Dědičný základ byl šlechtěním zasažen natolik, že je dnes celkem pevně geneticky zakotven (záleží na plemeni). U některých plemen došlo k modifikaci (např. vystavování u ohařů, štvání bez přiblížení se ke kořisti u chrtů) nebo přeorientováno (specializace na pernatou zvěř). Lovecké chování směřuje k zajištění potravy pro jedince i smečku.
- Obranné chování, především teritoriální, mají psi (bez ohledu na plemeno, či velikost) většinou silně zachované.
- Sexuální chování - cíl: zrození potomků, a tím zachování rodu. Významné souvislosti jsou: výběr partnera, páření a péče o mláďata.
- Sociální chování - projevy a aktivity, které upevňují a upravují vztahy a spolupráci uvnitř smečky. Mezi sociální projevy patří: teritoriální chování, udržování individuální vzdálenosti, udržování maximální vzdálenosti, udržování hierarchického uspořádání, agresivní chování, imponování, protestní chování, podřízené chování, přátelský kontakt a neutrální kontakt. (70)

Antropomorfismus - soužití se zvířaty, v tomto případě se psy, je v dnešním světě velice časté. Při soužití člověka a psa může kdykoli nastat jakýkoli problém. Téměř všechny nepříjemnosti by se mohly shrnout pod jediný velký nadpis. Nedostatek informací o psu. Jen velmi nízké procento psů je postiženo fyziologicky natolik, aby působilo jako problémové zvíře. Naprostá většina problémů vzniká v důsledku nepochopení zvířecího světa. Pes domácí je tvor, který žije v naší blízkosti sice už mnoho tisíc let. Chybou však je, myslet si, že jsme stejní, že naše chování a principy v životě jsou snad i podobné. Člověk je člověk a pes je pes. Ani psi společenší,

mazlíčci, kteří s lidmi obývají naprosto všechny místnosti v domě a mají kolikrát obrovská privilegia, nejsou pořád ničím jiným, než šelmou psovitou. (1)

Antropomorfizmus je velmi významnou a až příliš častou chybou, které se majitelé psů v soužití s nimi dopouštějí. Jak uvedl Roger Abrantes ve své knize Řeč psů: „Majitelé psů často přisuzují svým psům lidské rysy a chování, jako je žárlivost, pocit viny, předvídavost atd. Tyto úvahy však postrádají jakýkoliv faktický podklad.“ (1)

- Žárlivost – pojem, který předpokládá užití lidských hodnot, jako je loajalita, sebeúcta a podobně. To je nemožné, z hlediska etologie jako vědy nepřijatelné. Žárlivostí, kterou označují majitelé chování svých čtyřnohých společníků, je v pravém - etologickém slova smyslu, udržení svého místa ve společenském žebříčku rodiny. Pes nežárlí, ale chce si ujasnit hierarchii. (1)
- Svědomí – Interpretace: „Provedl špatnou věc, a pak z toho měl špatné svědomí.“ Taková to věta před etologem neobstojí. Jde opět o projev antropomorfizmu. Pes je velice vnímavý tvor. Chování majitele (postoj, zabarvení hlasu a gesta – vyjadřující zlobu, hrozbu) vyvolá u psa projevy podřízenosti a strachu - postoj a signalizační prvky „provinilce“. V případě, že psa nepřistihneme přímo při činu, těžko si svůj prohřešek uvědomuje a spíše si nepříjemnou situaci spojí s příchodem pána. (1)

1.4.3 Význam psích komunikačních signálů

„...signály zdělili psi od svého jediného předka vlka a lze se jim snadno naučit, což by mělo být základní povinností každého chovatele psů.“ (66) Umění rozeznat a schopnost posoudit signály, které pes dává, je pro psovoda nesmírně důležité. I v případě, že pes slouží jako společník, jsou k bezkonfliktnímu soužití nutné základní znalosti projevů psa. Pokud má pes vykonávat často velice náročné činnosti, ke kterým směřuje výcvik, a kvalitně spolupracovat se psovodem, musí vzájemný vztah psa a psovoda fungovat naprosto perfektně. (70)

Komunikace v nejširším slova smyslu zajišťuje vyhledávání a harmonické soužití sociálních i sexuálních partnerů, ale také varování před nepřítelem. Jde o jakýsi přenos

zpráv od vysílajícího k příjemci. V biokomunikaci se pak místo termínu zpráva spíše používá pojem signál. Smyslem vydávaných signálů je srozumitelným způsobem sestavit kód. Tyto kódy jsou buď vrozené nebo získané (viz výše). A jsou složeny z různých pohybových, mimických, hlasových, pachových i elektrických značek. Získané informace se pak subjektivně přenášejí z generace na generaci. Na signály poprvé upozornili vědci Lorenz a Tinbergen. (66)

Optická komunikace je pro život člověka se psem (ze strany člověka) nejsrozumitelnější. Mezi optické signály se řadí postavení celého těla, pohyby a hlavně u savců (tedy i psů) bohatá mimika v obličejí. Tyto signály se uplatňují při označování teritoria, při hrozbě a usmiřování, při námluvách a péči o potomstvo a také v sociální oblasti. Psi zdědili optické signály po svých předcích – vlčích. V příloze 1 jsou znázorněny základní výrazové prostředky vlka obecného, které samozřejmě lze demonstrovat i na dnešním psovi (příloha 1, obrázek 1). (66)

Základní rysy vyrovnaného a dominantního psa jsou: vzpřímené uši, tělo napnuté, jakoby v pozoru. Ocas nesený vzhůru. Pokud není jeho hierarchické postavení respektováno postupně přechází do pozice „útočné hrozby“. V takovém případě dochází k tomu, že pes nakrčí nos a odhalí zuby – špičáky a přední zuby. Jedinou šancí protivníka, kterou by se dalo útoku vyhnout, je podřízená pozice, kdy pes nahrbí tělo, hlavu sníží k zemi a ocas vtáhne mezi zadní nohy tak, že špička ocasu spočívá na břiše. Absolutní podřízenost, tak zvanou pasivní, zaujímá pes polohou na zádech s odhaleným břichem. Ukazuje tím protivníkovi nejzranitelnější oblast těla a dává tím najevo svou bezbrannost a nekonfliktní úmysly. Mění i svou mimiku. Uši jsou položeny těsně k hlavě, tlama je pootevřená s odhalenými zuby – třenovými i stoličkami. Pohled směřuje ke straně. Pokud jde o výzvu ke hře, poloha, kterou pes zaujímá, je pro většinu lidí dobře známá a velmi snadno čitelná. Pes v takové situaci poklesne přední částí těla k zemi a zadní část těla nechá ve vzduchu. Tato poloha může následovat po jakékoli činnosti. Všiml si toho již Darwin, který pak vše popsal ve svém díle o emocionalitě. V roce 1995 ji pak Bekoff výstižně přeložil do lidské řeči slovy: „Chci si hrát navzdory všemu, co jsem právě udělal.“ (66)

Všechny základní postoje psa v určitých situacích jsou znázorněny v příloze 1, obrázky 2-9). (poznámka autorky) Jednotlivé kresby postojů a výrazů tváře psa, podle kterých si člověk může osvojit dovednosti v kontaktu se psem, a tím docílit lepší komunikace nebo třeba i zabránit konfliktu a následnému zranění. Vše dohromady vám může pomoci pochopit, co si pes myslí, co se chystá udělat během komunikace s jinými psy nebo lidmi. (5)

Shrnutí základních pravidel pro signály jednotlivých částí těla psa (5)

- a) Štěkání a vrčení – nízko laděné zvuky znamenají dominantní nebo odstrašující postoj psa k dané situaci. Vysoko laděné znamenají nejistotu nebo strach. Čím rychleji následují tyto zvuky po sobě, tím je pes rozrušenější.
- b) Signály očí – zvětšená zornice představuje vzrušení a citové rozpoložení psa. Čím větší a kulatější je oko, tím dominantnější a hrozivější je signál. Přivřené nebo zavřené oko je znak mírumilovnosti a podřízenosti. Pohyby patrné na čele psa odpovídají pohybu obočí u lidí a mají také podobný význam.
- c) Výraz tváře – zcela odhalené zuby a dásně jsou nejdůraznějším signálem hrozby. Jeli pak tlama rozevřená široce (do tvaru písmene „C“), jde o dominantní hrozbu. Naopak jsou-li koutky staženy dozadu, hrozba je obranná.
- d) Signály ocasu – vysoko nesený ocas má dominantní pes, naopak nízko nesený ocas je projev podřízenosti. Rozsah pohybu ocasem odráží stupeň zaujetí. V tomto případě je ale důležité, vnímat polohu i pohyb ocasu v závislosti s jeho obvyklou polohou (například: chrti vs malamuti)
- e) Postoj psa – snaha psa, být co největší a nejvyšší znamená dominantní smýšlení daného jedince. V opačném případě, kdy se pes krčí k zemi a nejraději by se „ztratil“, jde o signály podřízenosti. Nastavení těla proti jinému psu naznačuje dominanci nebo hrozbu. Odvracení těla, hlavy nebo pohledu znamená uklidňující a mírumilovný signál.

2 CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY

2.1 CÍLE PRÁCE

- 1) Zjistit znalosti respondentů o možnostech uplatnění psů ve společnosti.
- 2) Zjistit, jak respondenti vnímají přítomnost psů ve svém okolí ve vztahu k dětem.
- 3) Zjistit, jaké je povědomí respondentů o signálech psího těla.

2.2 PŘEDPOKLÁDANÉ HYPOTÉZY

- 1) Respondenti souboru neznají ani polovinu možných uplatnění psa v soužití s lidmi.
- 2) Více jak 75 % respondentů zkoumaného souboru je při kontaktu dítěte a psa opatrných.
- 3) Význam signálů, které psi k lidem vysílají, zná méně než polovina respondentů souboru.

3 METODIKA

3.1 POUŽITÍ METODY

Pro potřebu zpracování praktické části byla použita metoda dotazníkového šetření od respondentů z řad veřejnosti. Analýza dat byla provedena formou grafů a tabulek s využitím programů Microsoft Word a Microsoft Excel a pro úpravu obrázků týkajících se dané problematiky byl použit program PaintShop.

3.2 CHARAKTERISTIKY ZKOUMANÉHO SOUBORU

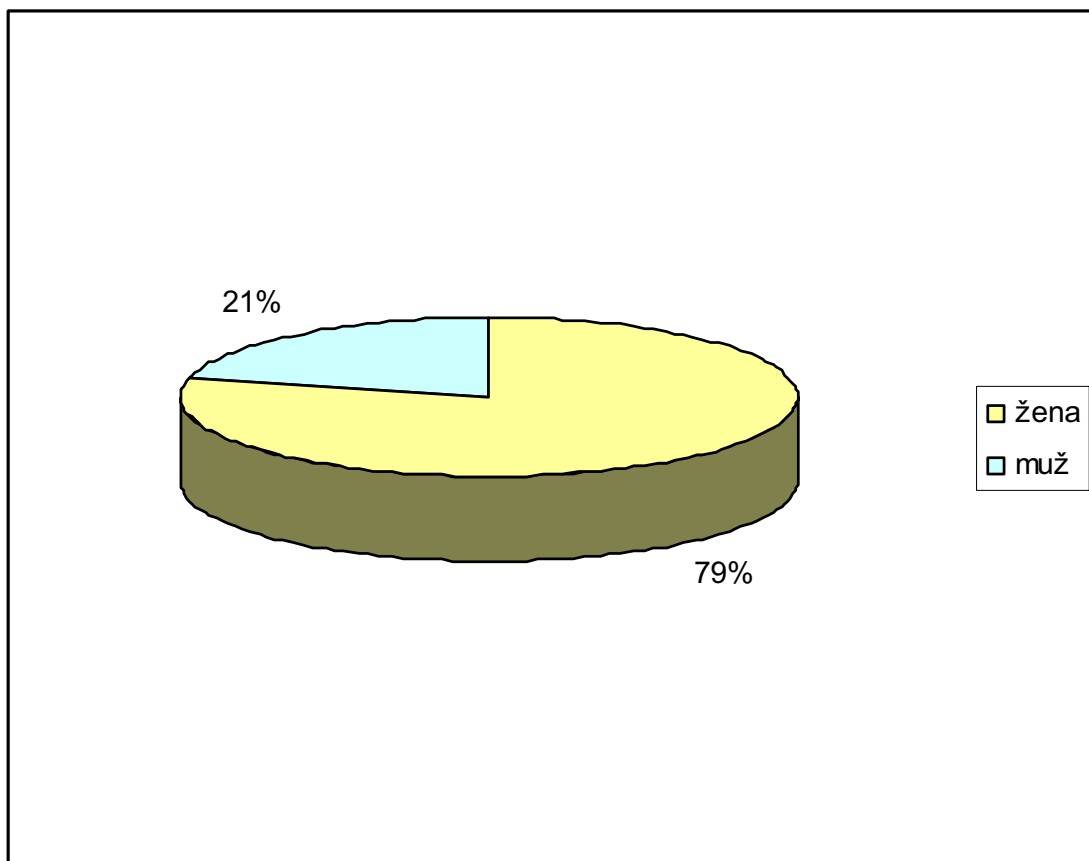
Výzkumný vzorek tvořili náhodně vybraní lidé z řad běžné veřejnosti, kteří vlastní psa. Výzkum probíhal od podzimu 2009 do února 2010, tedy přibližně 4 měsíce. Šetření bylo prováděno pomocí dotazníků. Celkem bylo rozdáno 350 dotazníků. Dotazníky jsem rozdávala osobně. Každému možnému respondentovi byl vysvětlen cíl práce, zaměření, princip vyplňování. Zdůraznila jsem, že jde o dotazník anonymní, kdy výsledky budou použity jen pro tuto práci a nebudou šířeny dále. Dotazník obsahoval 24 otázek. První dvě byly otázky identifikační, dále jsem se zabývala obecně soužitím se psem, vědomostmi respondentů o výchově, péči a povinnostech. Cílenými otázkami na stanovené cíle jsem shromažďovala názory na danou problematiku. Otázky se tedy mimo jiné týkaly vztahů psa a dítěte (dětí) či seniorů, rizik spojených s chovem v souvislosti s možným poraněním. Zajímala jsem se o uplatnění psů vlastněných přímo majiteli a obecně o zájem majitelů s vlastními psy pracovat. Významným bodem, který byl rovněž jedním z cílů, bylo zjistit povědomí respondentů o signálech psího těla, které k nám psi vysílají ve snaze dát nám najevo své pocity a úmysly.

Vzhledem k osobnímu kontaktu a stručnému nastínění problematiky potenciálními respondentům jsem se v celku setkala s příjemným přístupem a kladným přijetím dotazníků k vyplnění. Po dohodě byl s každým respondentem stanoven termín odevzdání dotazníku. Aby byla zajištěna anonymita, odevzdávali respondenti vyplněný dotazník do uzavřené krabice.

Návratnost dotazníků byla vysoká. Dle mého názoru díky právě osobnímu kontaktu, kdy si lidé mohli vyslechnout důvody a cíle mého snažení. Dotazník odevzdalo 342 respondentů, tedy 97,7 %. Během zpracování bylo ještě nutné dalších 17 dotazníků vyřadit v důsledku chybného vyplnění. Pro výzkum mi tedy zbylo 326 dotazníků. A tedy celková návratnost řádně vyplněných dotazníků činila 93 %.

4 VÝSLEDKY

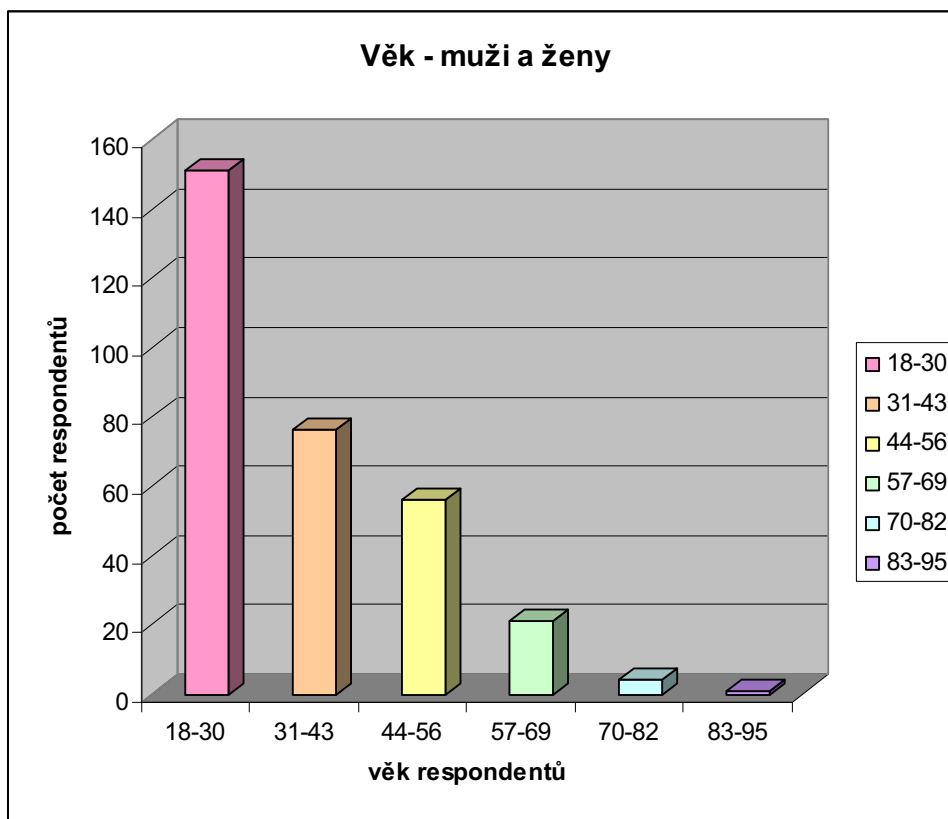
Graf 1: Pohlaví (otázka 1)



Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 326 respondentů jich ženy zaujímají téměř 4/5, tedy 256 respondentů - žen (79 %). Mužů odpověděla zhruba 1/5, to znamená 70 respondentů (21 %).

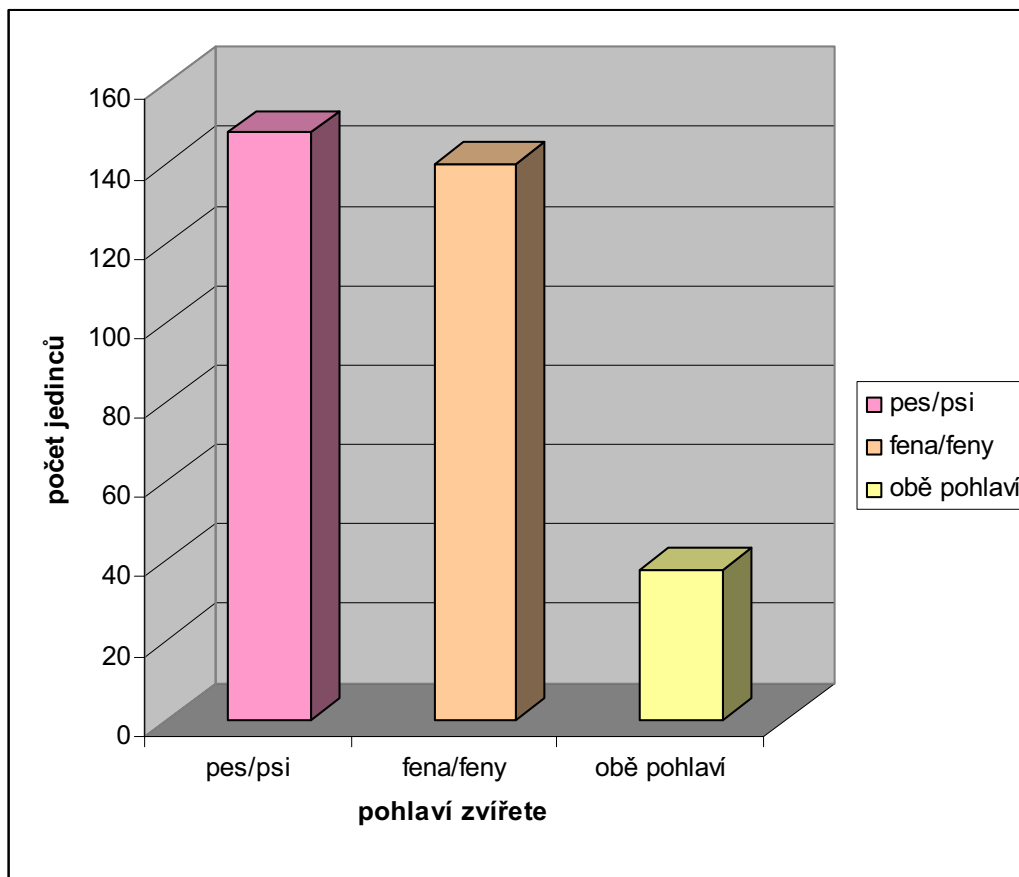
Graf 2: Věk (otázka 2)



Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 326 respondentů neodpovědělo na otázku 17 lidí, (16 žen a 1 muž). Data o věku byla zpracována od 309 lidí, z toho 240 žen a 69 mužů. Průměrný věk celé skupiny dosahoval 34,9 roku. Nejmladším respondentům bylo 18 let, nejstaršímu 85 let. Věková skupina 18 až 30 let zaujala první místo s počtem respondentů 151 a tvořila tak téměř polovinu všech dotazovaných - 49 %. Celkem 76 respondentů patřilo do věkové skupiny 31 až 43 let, což činí 25 % z celkového počtu dotazovaných. Na třetím místě s počtem 56 lidí (18 %) jsou lidé ve věku 44 až 56 let. Poslední znatelnou skupinu tvoří dotazovaní ve věku 57 až 69 let – těch odpovědělo 21 (7 %). Skupina 70 až 82 zahrnuje 4 dotazované a jeden člověk (85letá žena) zůstal v poslední kategorii.

Graf 3: Žijete se psem/fenou? (otázka 3)

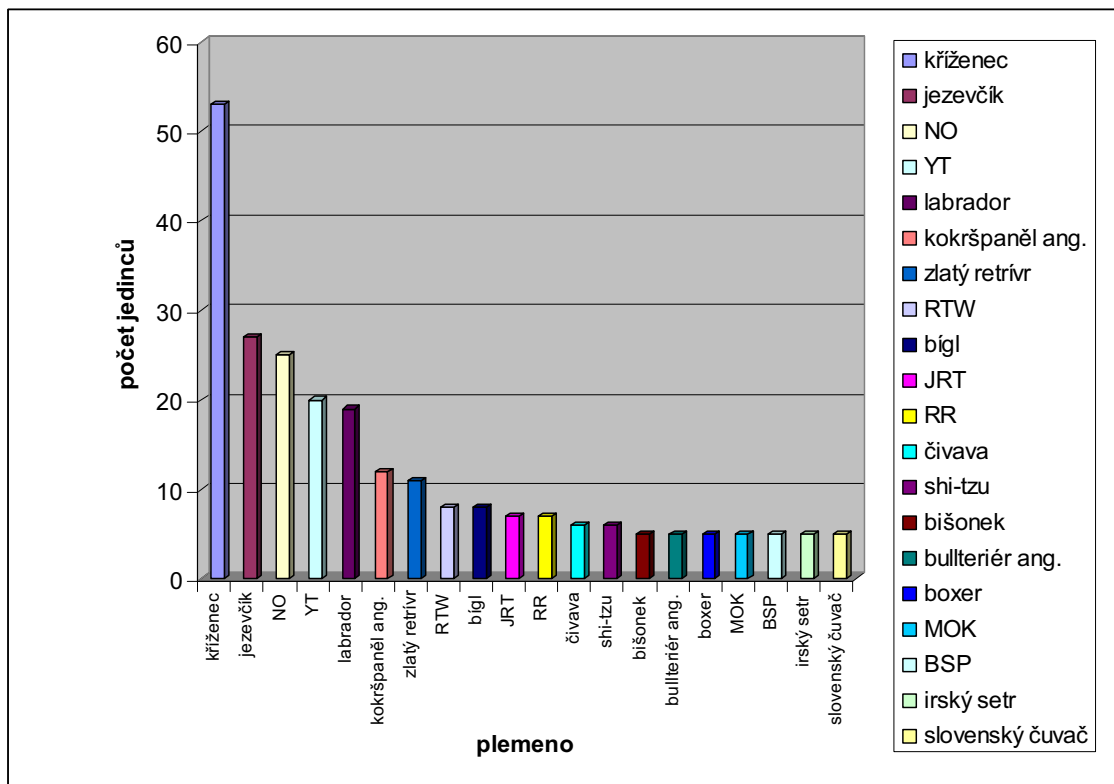


Zdroj: vlastní výzkum

Výzkum ukázal, že pokud jde o počet jedinců jednoho či druhého pohlaví, nelze mluvit o preferování tázanými respondenty ani jednoho z nich. 148 respondentů odpovědělo, že vlastní psa/psy, skupina tvoří 45 %. Ovšem jen o pouhých 8 lidí méně uvedlo, že jsou majiteli feny/fen (43 %). Zbýlých 12 % - tedy 38 majitelů má doma zvířata obou pohlaví.

Výrazný rozdíl nenalezneme ani v případě, že sledujeme počty zvířat podle pohlaví odděleně u žen majitelek a u majitelů – mužů. U žen jsou obě pohlaví téměř vyrovnaná (112 majitelek má psa, 111 majitelek fenu) – dohromady tvoří 87 %. Výraznější rozdíl je v podílu obou pohlaví, které vlastní ženy naráz na rozdíl od mužských respondentů. 33 žen má ve 13 % psa i fenu. U mužů jsou čísla následující: 36 lidí (52 %) má psa, 29 lidí (41 %) vlastní fenu a jen 7 %, 5 dotázaných je vlastníkem obou pohlaví dohromady.

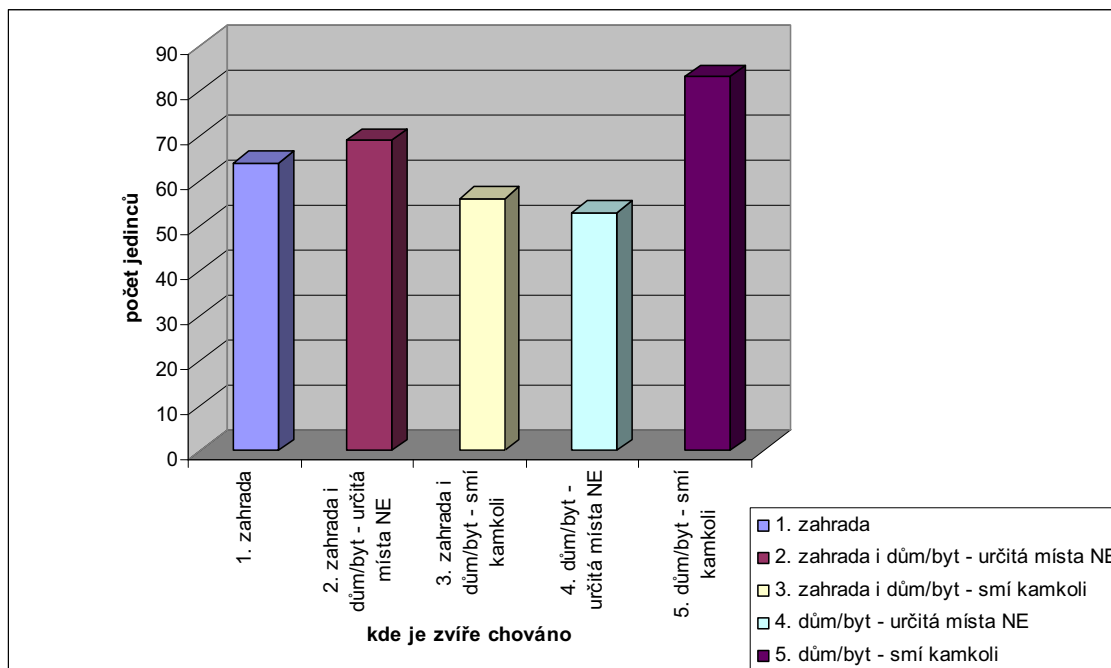
Graf 4: Plemeno psa (otázka 4)



Zdroj: vlastní výzkum

Celkem bylo zpracováno 326 psů, 75 různých plemen. Graf znázorňuje 20 nejpreferovanějších ras. Nejvíce bylo ve sledovaném souboru kříženců – 53. Na druhém místě se umístilo plemeno jezevčík s 27 jedinci. Třetí bylo plemeno německý ovčák – 25 zvířat. 20 majitelů vlastnilo yorkširského teriéra, 19 lidí uvedlo, že žije s labradorským retrívrem. Anglický kokršpaněl se v dotaznících objevil 12krát a zlatý retrívr 11krát. Pod deset jedinců byla zaznamenána plemena rotvajler a bígl, se shodnými 8 jedinci. 7 zvířat plemene rhodézský ridgeback a Jack Russell teriér. Vlastníků plemen čivava a shi-tzu bylo po šesti. Zbytek respondentů s posledními 6 plemeny uvedenými v grafu vlastní tyto zvířata po pěti jedincích.

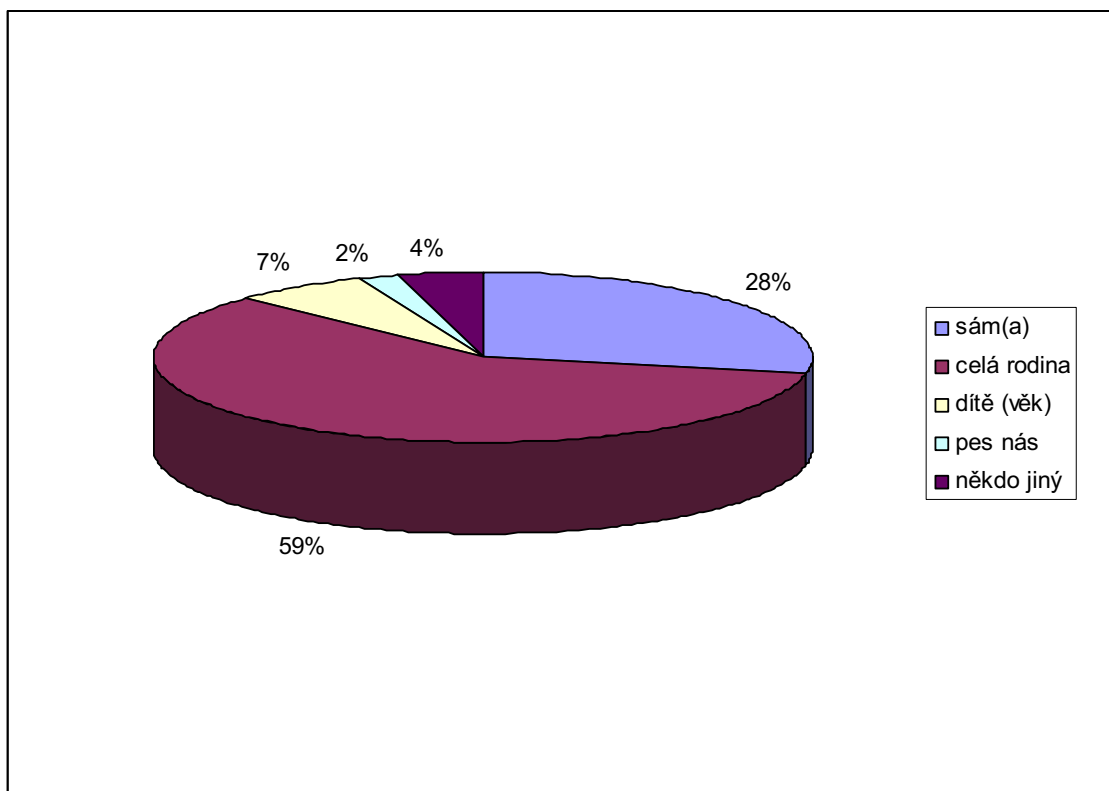
Graf 5: Kde je zvíře chováno? (otázka 5)



Zdroj: vlastní výzkum

Z dotazníkového šetření vyplývá, že nejvíce je zvíře chováno v domě či bytě za podmínky, že smí kamkoli v tomto prostoru. Takto odpovědělo celkem 84 lidí (26 %). Na druhém místě jsou respondenti, kteří mají své psí společníky jak na zahradě, tak i v domě či v bytě, ale neumožňují jim přístup do některých míst. Jde o 69 zvířat (21 %). Na zahradě je chováno 64 jedinců (což tvoří 20 %). O osm zvířat méně - 56 (17 %) žije na zahradě, v domě či bytě a smí kamkoli. Nejmenší skupinu tvoří ta zvířata, jejichž majitelé je chovají doma, a která nemají možný přístup na všechna místa, jako je například postel, gauč, určitá místnost či prostor.

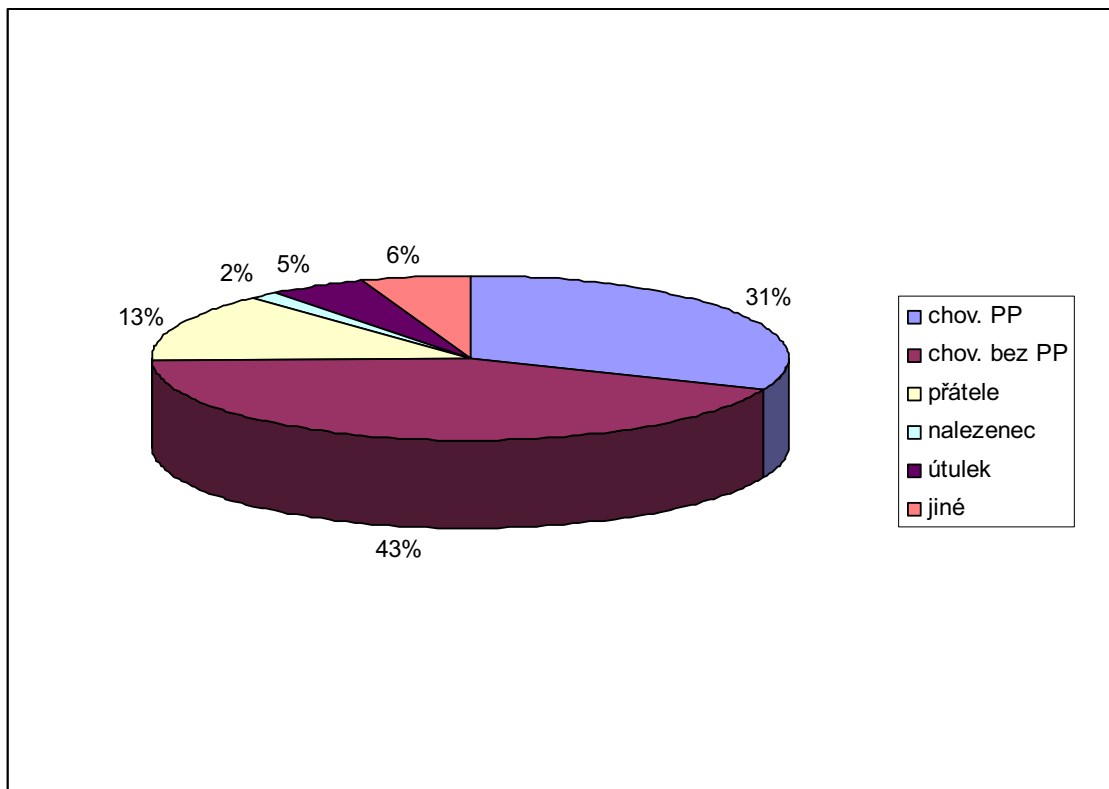
Graf 6: Kdo rozhodl, že budete mít psa? (otázka 6)



Zdroj: vlastní výzkum

Při rozhodování, zda si pořídit či nepořídit psa, se z velké většiny uplatňují hlasy celé rodiny. Z celkového počtu 326 dotazovaných jich 193 (59 %) odpovědělo, že o pořízení zvířete rozhoduje celá rodina. Druhým výrazným dílem je rozhodnutí samotného respondenta, takových bylo 91 (28 %). 22 dotazovaných (7 %) odpovědělo, že o pořízení psa rozhodlo dítě (na zamyšlenou je v některých případech věk dítěte, viz diskuze). Ve 14 případech (4 %) rozhodl někdo jiný, většinou šlo o jiného člena rodiny, příbuzného, osobu blízkou či přítele. Dvě procenta dotázaných (6 lidí) tvrdilo, že pes si našel je.

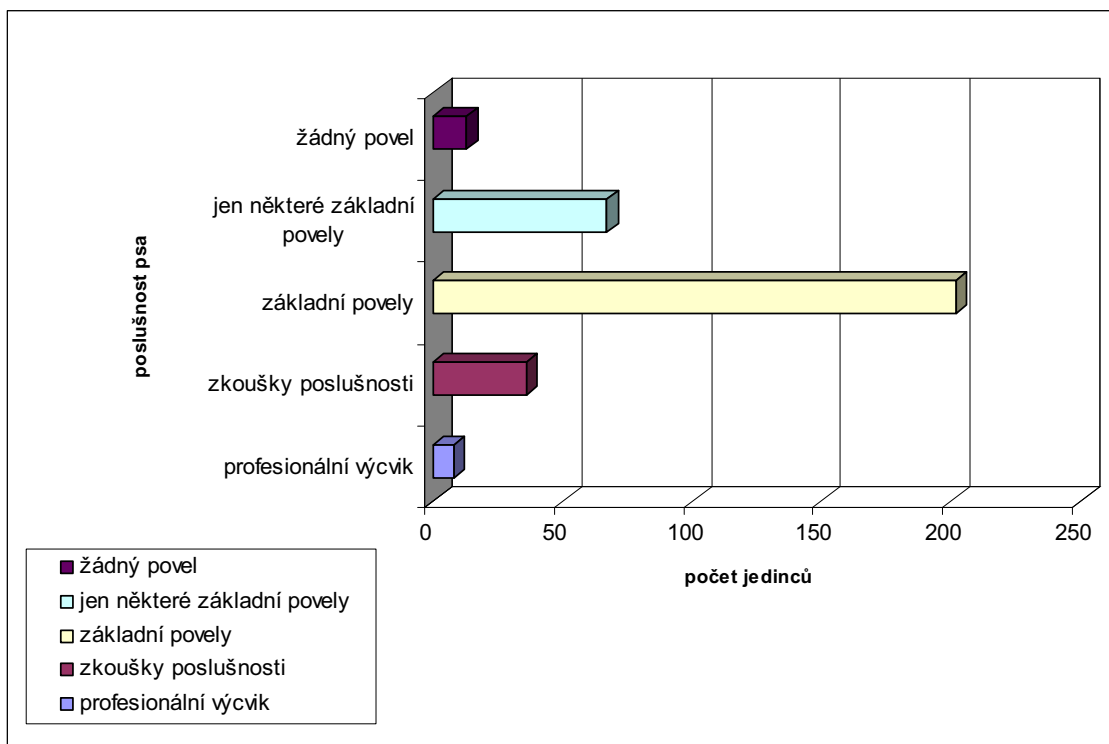
Graf 7: Od koho jste získal(a) psa? (otázka 7)



Zdroj: vlastní výzkum

Dvěmi významnými odpověďmi byly ty, kdy zvíře bylo získáno od chovatelů. O dvanáct procent více získala odpověď „od chovatele bez průkazu původu“ - 43 % (141 respondentů). O téměř 40 méně, přesně 102 lidí vlastní psa s průkazem původu (31 %). Přes deset procent přesahuje ještě získání psa od přátel či známých - 13 % (44 lidí). 18 lidí (6 %) získalo psa jiným způsobem (například vlastní chov, změna majitele kvůli alergii). Ze zjišťovaných dat často vyšlo najevo získání psa zajímavým i méně vhodným způsobem. Několikrát šlo přímo o záchranu života psa (například záchrana před utracením, akce Pes v nouzi, vyhozený pes před domem). Ze zkoumaného vzorku pochází 5 % psů z útulku (16 jedinců). 2 % respondentů označila svého psa jako nalezenec - 5 zvířat.

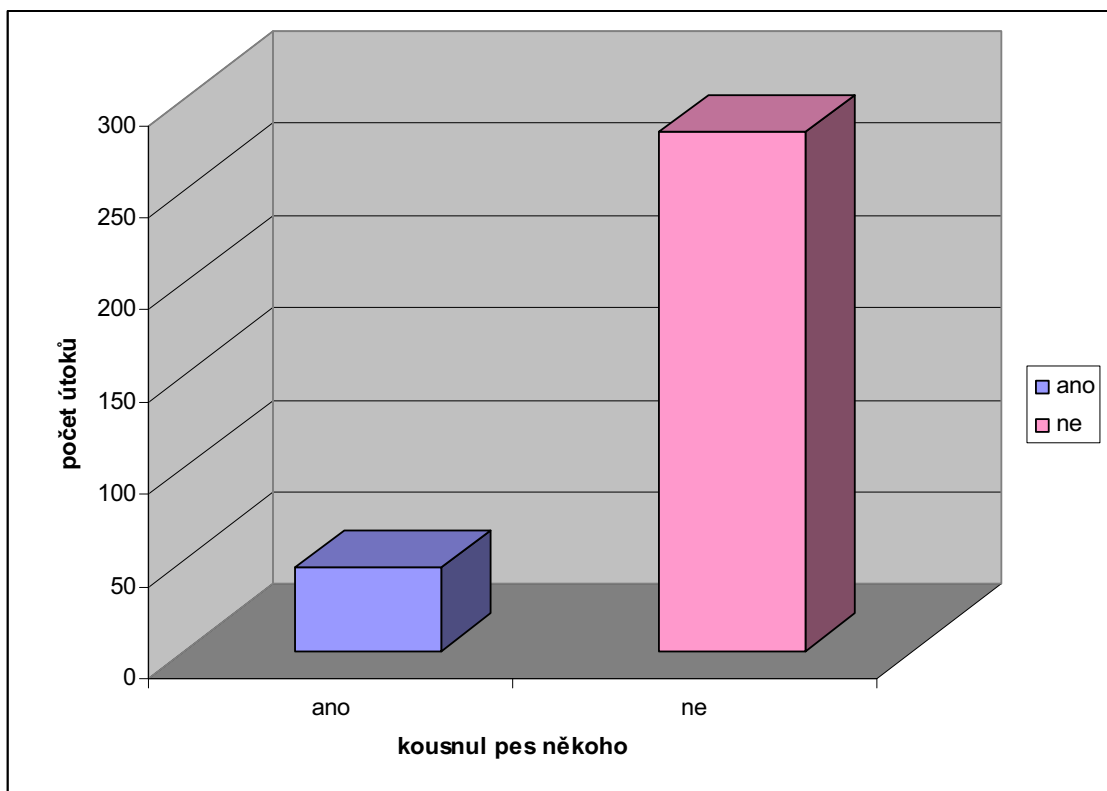
Graf 8: Povelý (otázka 8)



Zdroj: vlastní výzkum

Při vyplňování osmé otázky: Jaké povelý zvládá Váš pes, odpovídali respondenti všemi pěti možnostmi. Jak je zřejmé na první pohled, výrazně převyšovala odpověď, že pes ovládá základní povelý (bez složených zkoušek) – ke mně, zůstaň, čekej, sedni, lehni, přines. Takto odpovědělo celkem 202 lidí (62 %). Odpověď, že zvládá jen některé povelý, se objevila v 67 dotaznicích (tedy u 21 % respondentů). 11 % - 36 dotazovaných má se psem složeny zkoušky poslušnosti v různých kategoriích. Celkem 13 osob, tedy 4 % přiznala, že jejich pes nezvládá žádný povel. Naopak 2 % (8 lidí) prošla se psem profesionálním výcvikem.

Graf 9: Kousnul pes někdy někoho? (otázka 9)



Zdroj: vlastní výzkum

Přesto, že převažuje odpověď ne - 281 dotázaných (86 %), rozhodně není zanedbatelný zbytek odpovědí. Odpověď ANO označilo 45 respondentů (14 %).

V následující tabulce je možné zjistit více podrobností o jednotlivcích, kteří jsou aktéry útoků. Zpracované je nejen plemeno a pohlaví zvířete, ale také na jaké je úrovni v poslušnosti, koho pokousal - ve smyslu vztahu k dané osobě (přímo majitele, člena rodiny, známého či příbuzného, nebo zda šlo o cizí osobu) a koho pokousal - ve smyslu životních etap člověka (dítě, dospělý člověk, senior - nad 65 let). Významný je také důvod, proč k útoku došlo. Velice nebezpečná věc, která z průzkumu vyplývá, je ta, že tři majitelé pravidelně neočkují, či vůbec neočkují psa proti vzteklině (v tabulce červeně zvýraznění). Očkování proti vzteklině je přitom na území ČR povinné pro psy starší tři měsíců dle ustanovení zákona číslo 166/1999 Sb., o veterinární péči, v platném znění. Porušují tím tedy zákon!

Tabulka č. 1: Jednotlivé případy útoků psa.

PLEMENO	POHLAVÍ	POVELY	VZTAH	VĚK	PROČ
rhodézský ridgeback	pes	jen něco	cizího	senior	rychlé pohyby rukou přes plot - do teritoria psa
briard	pes	základ	člena	dítě (6 m.)	žárlivost
kříženec	pes	základ	cizího	dospělý; dítě (17 l.)	neuvedeno
jezevčík	fena	nic	cizího	dospělý	obrana teritoria
knírač	pes	ZP	cizího	dospělý	opilý člověk - hluk
kokršpaněl anglický	pes	základ	majitele, cizího	dospělý, dospělý	majitele: při péči o psa; cizího: rvačka mezi psy
kříženec	pes	základ	majitele	dospělý	neuvedeno
jezevčík	fena	jen něco	majitele	dospělý	po utrpení bolesti ji majitelka vzala do náruče
puhl	oba	základ	člena	dítě (1,5 r.)	špatná manipulace ze strany dítěte
parson Jack Russell teriér	pes	základ	člena	dospělý	celodenní stres na akci, vyrušen při odpočinku
yorkšírský teriér	fena	základ	člena	dítě (2 r.)	dítě uhodilo psa hračkou
jezevčík	fena	jen něco	majitele, přítele	dospělý, dítě	obrana
bernský salašnický pes	pes	základ	cizího	dospělý	vniknutí cizince do objektu - obrana teritoria
kříženec	pes	základ	majitele, člena	dospělý, dospělý	při hře
německý ovčák	pes	základ	člena	dítě (15 l.)	změna pachu (oblečení)
jezevčík	pes	základ	cizího	dítě (10 l.)	dítě soustavně dráždilo psa klackem a simulovalo útok
yorkšírský teriér	pes	jen něco	cizího	dospělý	provokace psa
rotvajler	pes	základ	cizího	dospělý	provokace psa (listonoška chrastila každý den schránkou)
lhasa apso	pes	jen něco	všechny	dospělý, dítě	neuvedeno
shi-tzu	oba	jen něco	majitele	dospělý	bojácny, lekávy pes
čivava	oba	nic	přítele	dospělý	rychlý pohyb
australský ovčák	fena	základ	přítele	dospělý	obrana potravy
kokršpaněl anglický	fena	základ	člena	dospělý	veterinární ošetření, strach
shi-tzu	pes	nic	majitele	dospělý	po fyzickém trestu ze strany majitele
rhodézský ridgeback	pes	jen něco	člena	dospělý	nervozita, strach - nerespektování varovných signálů
kříženec	pes	základ	člena	senior	obrana potravy

německý ovčák	pes	základ	cizího	dospělý	člověk psa opakovaně dráždil přes plot i přes upozornění majitelky
akita inu	fena	jen něco	člena	dospělý	fena ve stresové situaci
šeltie	oba	ZP	přítele	dospělý	při výcviku - chyba figuranta
německý ovčák	oba	ZP	cizího	dospělý	obrana teritoria
leonberger	pes	základ	cizího	dospělý	obrana teritoria
kříženec	fena	základ	cizího	dospělý	neuveveno
jezevčík	fena	základ	člena	dítě (3 r.)	dítě sáhlo na spícího psa - úlek
rhodézský ridgeback	fena	ZP	cizího	dospělý	pes byl ve spánku vyrušen cizím člověkem - úlek
rotvajler	fena	ZP	cizího	dospělý	obrana teritoria
maltézáček	fena	jen něco	všechny	všechny	za jakékoli situace
kříženec	pes	nic	cizího	dítě (5 l.)	není zvyklý na malé děti
jezevčík	pes	základ	cizího, cizího	senior, dítě (7 l.)	nedůvěra v cizí - nerespektovali varovné vrčení
kokršpaněl anglický	pes	základ	majitele, člena	dospělý, dospělý	obrana potravy
rhodézský ridgeback	fena	základ	cizího	dospělý	obrana teritoria a čerstvě narozených štěňat
kříženec	fena	základ	cizího	dospělý	obrana teritoria
yorkšírský teriér	oba	nic	majitele, člena	dospělý, dospělý	zásah do souboje mezi více psy
čivava	pes	nic	přítele, cizího	dospělý, dítě (6 m.; 2 r.; 11 l.)	strach
německý ovčák	pes	ZP	cizího	senior	zloděj na zahradě - obrana teritoria
kříženec	pes	jen něco	přítel	dítě (5 l.)	dítě strkalo ruce přes vrata do teritoria psa

Zdroj: vlastní výzkum

Vysvětlivky:

POVELY

ZP = pes má složené zkoušky poslušnosti (různých kategorií)

základ = zvládá základní povely (bez složených zkoušek) – ke mně, zůstaň, čekej, sedni, lehni, přines

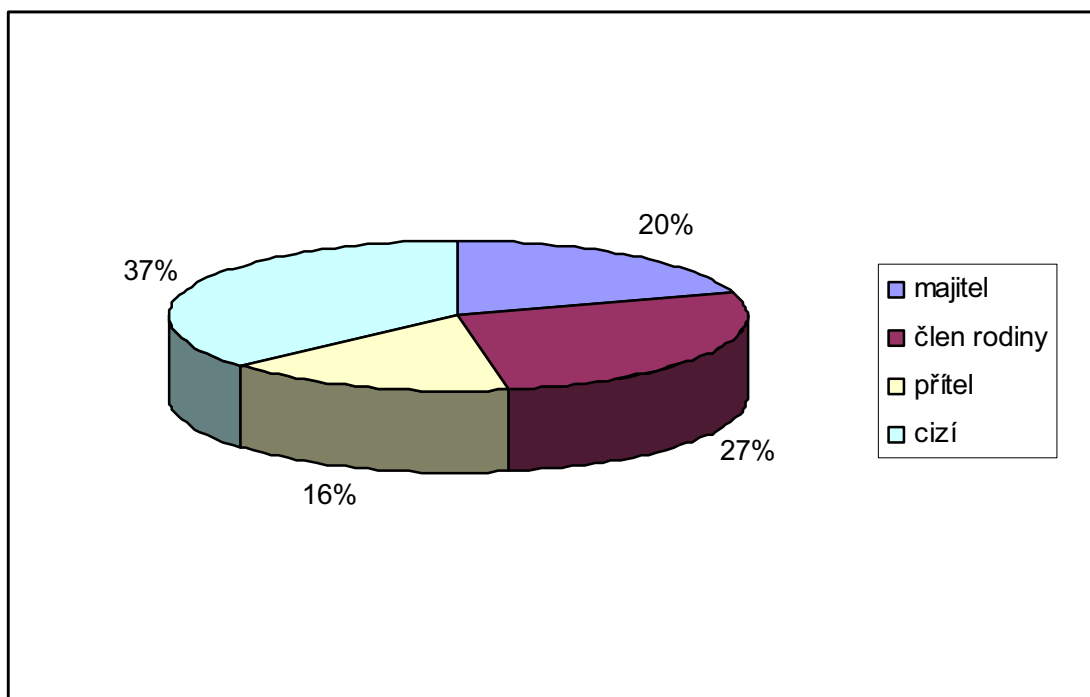
jen něco = zvládá jen některé základní povely

nic = pes nezvládá žádný povel

VZTAH = vyjadřuje, jaký byl vztah psa s napadenou osobou (napadení majitele, člena rodiny, přítele nebo známého, cizí osoby)

VĚK = vyjadřuje, koho pes pokousal (dítě, dospělého člověk, seniora - nad 65 let).

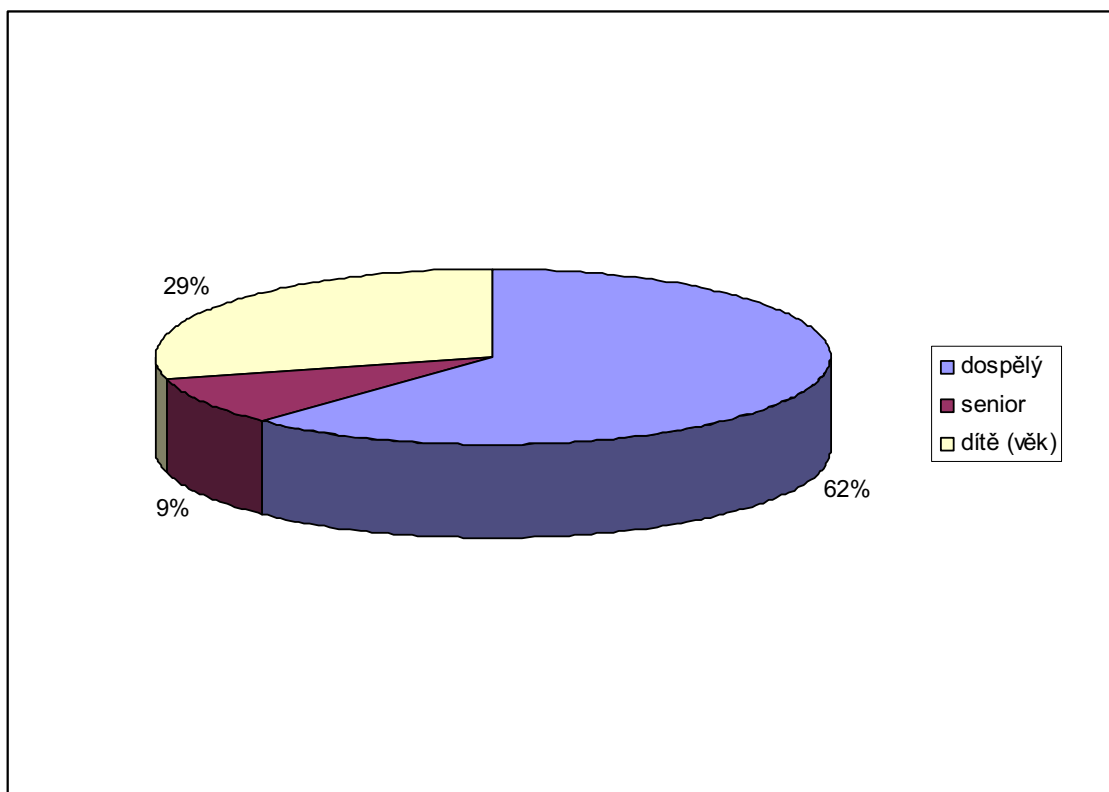
Graf 10: Pokousaná osoba a pes - vztah (otázka 10)



Zdroj: vlastní výzkum

Celkem bylo napadeno 55 osob, s tím, že útočících psů bylo 45. Někteří z nich tedy napadli člověka opakovaně, nejčastějším útočícím psem je čivava se čtyřmi útoky, především na děti (viz tabulka výše). Největší skupina napadených ve vztahu ke psu jsou cizí lidé - 37 % (20 osob). Druhou skupinu tvoří členové rodiny - 27 % (15 osob). Majitele napadnul pes v 11 případech (20 %) a přítele rodiny v 9 případech (16 %). Pokud ale nebereme v úvahu takto rozdělené skupiny, ale podíváme se na rodinu jako celek, dojdeme k závěru, že nejvíce útoků psem se odehrává právě v rodině - 47 %.

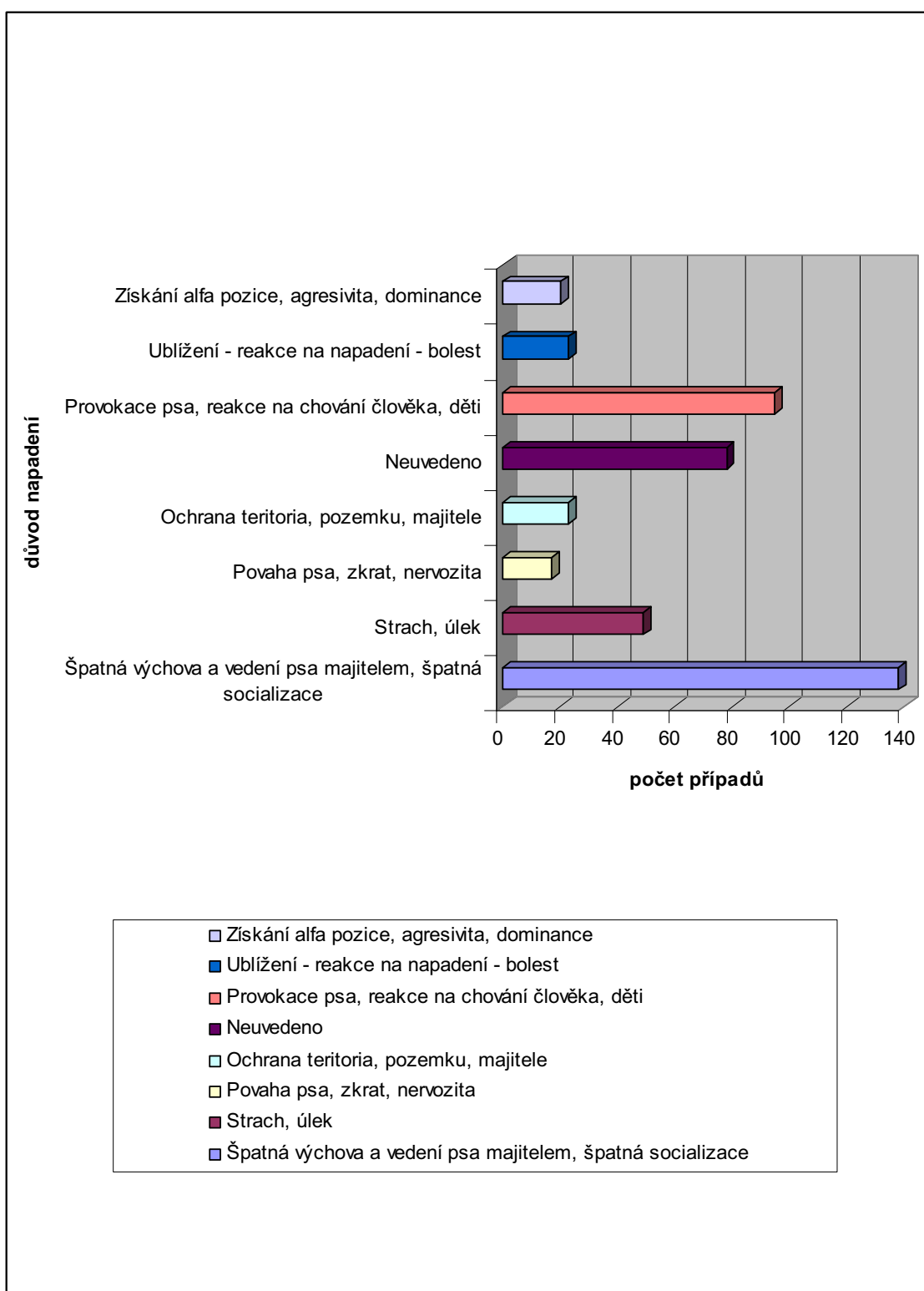
Graf 11: Pes napadl: dítě, dospělého člověka, seniora (otázka 11)



Zdroj: vlastní výzkum

Nejčastěji dochází k napadení dospělého člověka - v 62 % (34 osob). Výrazné číslo se však také ukázalo u pokousání dítěte psem. K tomu došlo v 16 případech (29 %). Věk dětí byl velice různý. Nejmladšímu dítěti bylo 6 měsíců a nejstaršímu 17 let (viz tabulka výše). V 9 % došlo k pokousání seniora (5 osob).

Graf 12: Důvody, které vedou psa k útoku (otázka 12)

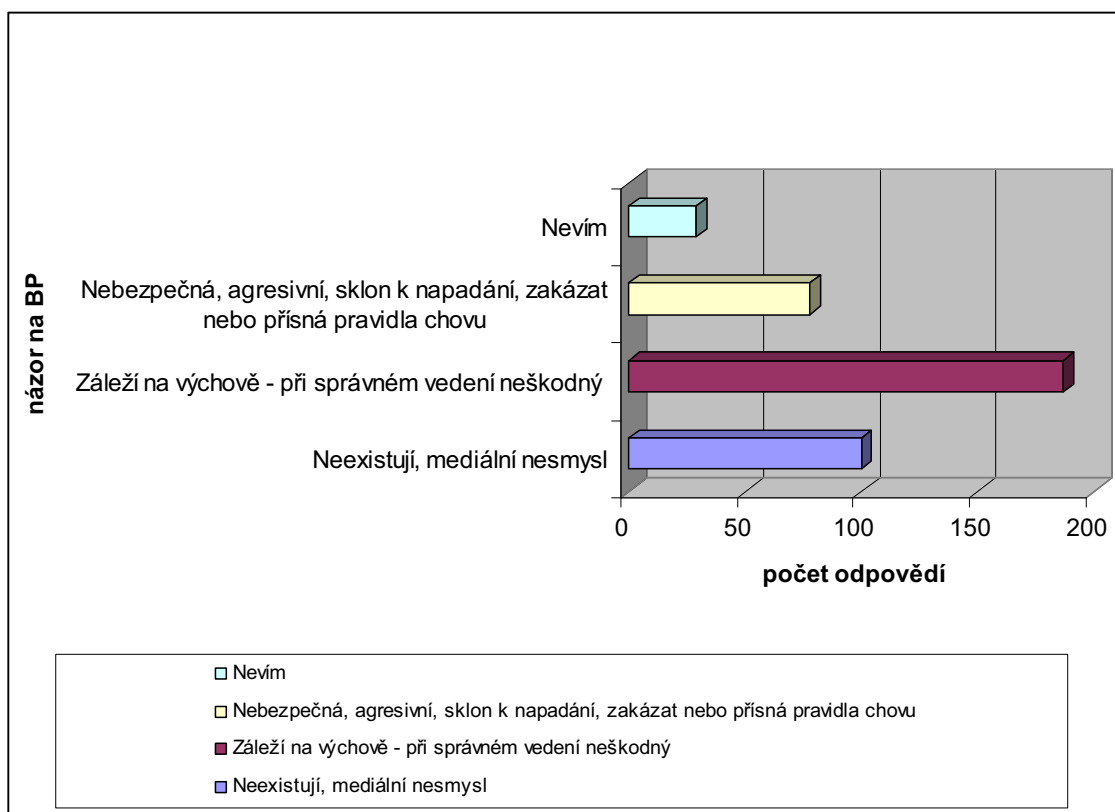


Zdroj: vlastní výzkum

Tyto výsledky vznikly na podkladě otázky číslo 12 z dotazníkového šetření. Otázka: Proč si myslíte, že pes zaútočil? (*Pokud jste vyplnil(a) 9b, napište svůj názor, proč k útokům psa na člověka nejčastěji dochází*). Přesto, že odpovědi byly respondenty přímo vypisovány, nikoli vybírány z nabídky (šlo o otázku otevřenou), až překvapivě často se opakovaly v podobném či stejném významu a ani škála odpovědí se příliš nerozšířila. Z průzkumu vyplývá, že zcela nejčastější příčinou napadání člověka psem je dle dotázaných špatná výchova a vedení psa majitelem, také související s nedostatečnou socializací v raném období vývoje psa - štěněte. Tento názor se v šetření objevil 138krát - ve 31 %. Velice často respondenti vypisovali možnost, že útok psa vzniká v důsledku dráždění psa, provokace či jiného nevhodné chování člověka v přítomnosti psa. Bohužel velmi často se zde vyskytovalo, jako vyvolavatel konfliktu, dítě. Tyto odpovědi se vyskytovaly v dotazníku v 21 % (95 názorů). 18 % respondentů nedokázalo na tuto otázku odpovědět, jde o 78 osob vlastnicích psa. Pokud vlastník psa neví odpověď na tuto otázku, považují to za jakési riziko, protože v tom případě ani nepředpokládá a nepředvídá v určitých situacích možnost útoku, kterému by v opačném případě mohl zabránit. Strach nebo úlek psa, myšleno při reakci na překvapivé jednání (například vyrušení psa při spánku) vyslovilo 11 % dotazovaných (49 osob). Po 5 % (23 dotázaných) získaly názory, že útok nejčastěji vzniká v důsledku ochrany teritoria, pozemku či přímo majitele psa před cizím člověkem. Stejný počet - 23 osob (5 % lidí) je toho názoru, že útok vzniká po ublížení psovi nebo napadení psa, kdy pes reaguje na způsobenou bolest. A 5 % osob si myslí, že jde o projevy dominance a agresivity (20 osob). 17 respondentů napsalo, že za útokem psa na člověka nejčastěji stojí povaha psa, nervozita nebo zkratkovité jednání, které má pes v sobě už od narození (4 %).

Graf 13: Bojová plemena

V této otevřené otázce se objevilo velmi pestré názorové rozvrstvení. Odpovědi se objevovaly v rozmezí od kladných myšlenek přes „střední“ názory až po striktní negativismus. Pro grafické znázornění byly tedy odpovědi zkomprimovány do čtyř skupin s tím, že v kapitole Diskuze bude tato problematika probrána hlouběji.



Zdroj: vlastní výzkum

Nejvíce lidí, téměř polovina, je toho názoru, že u „bojových plemen“ záleží na výchově a výcviku psa. Tato skupina přímo nemluví o existenci či neexistenci bojových plemen. Je však toho názoru, že při vhodné, včasné a důsledné výchově a odborném výcviku jsou tito jedinci neškodní - 48 % (187 lidí). Čtvrtina respondentů (25 %, 100 respondentů) přímo odmítla pojmenování „bojová plemena“. Při špatné výchově je podle jejich názoru bojový každý pes. Negativní postoj k této skupině psů zaujímá pětina dotázaných - 20 %, 78 osob. Zbýlých 7 % lidí (29 dotazovaných) se nedokázala k problému vyjádřit.

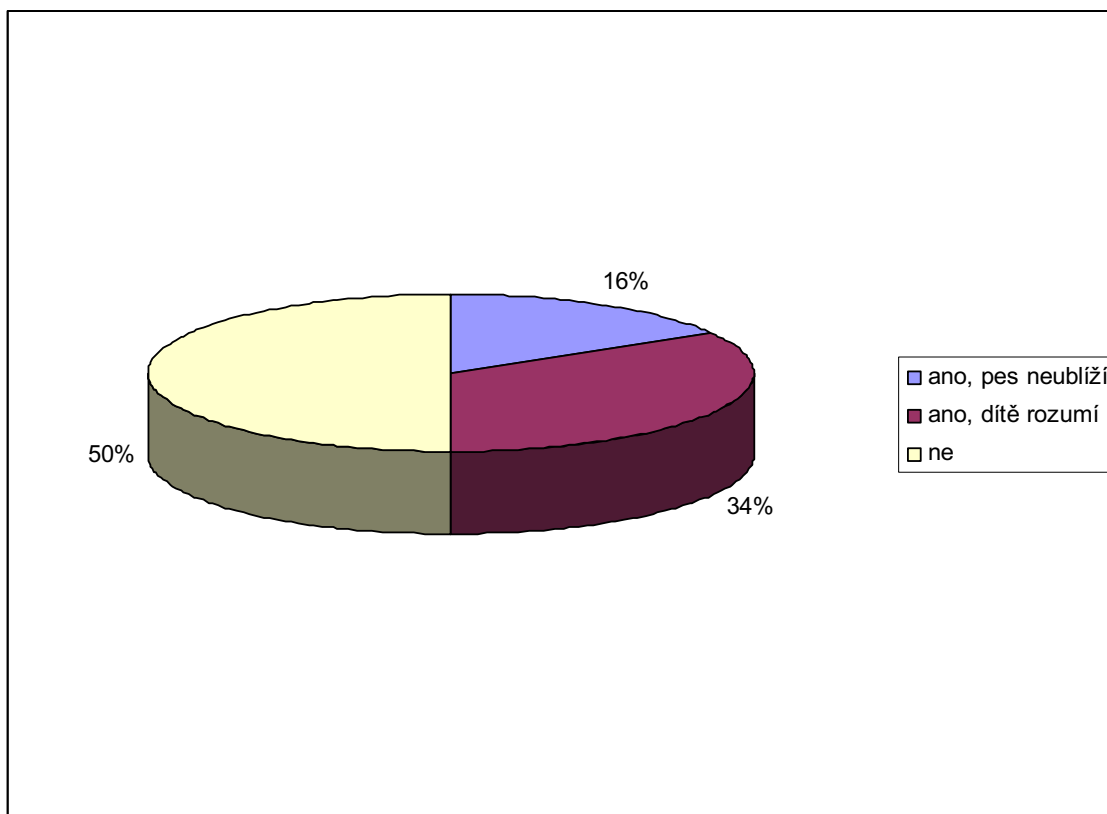
Tabulka č. 2: Plemena, která napadla člověka - dotazníkové šetření

PLEMENO	POČET JEDINCŮ	POČET ÚTOKŮ
kříženec	8	10
jezevčík	6	8
kokršpaněl anglický	3	5
německý ovčák	4	4
rhodézský ridgeback	4	4
yorkšírský teriér	3	4
čivava	2	5
lhasa-apso	1	3
maltézáček	1	3
rotvajler	2	2
shi-tzu	2	2
ostatní plemena (viz Tab. č. 1)	po 1 jedinci	1

Zdroj: vlastní výzkum

Z dotazníkového šetření vyplývá, že ze všech jedinců nejrůznějších plemen psů, která napadla člověka jsou jen dva psi na „listině bojových plemen“. Jde o plemeno rotvajler, které někteří autoři na seznamu bojových plemen ani neuvádějí. Z toho v jednom případě došlo k napadení při obraně teritoria po vniknutí cizí osoby. Pětkrát častěji došlo k útoku na člověka křížencem, čtyřikrát více než rotvajler napadl člověka jezevčík. Dvojnásobný počet útoků byl zaznamenán v porovnání s rotvajlerem u německého ovčáka a rhodézského ridgebacka. Více napadal i anglický kokršpaněl (5 napadení, 3 jedinci) a yorkšírský teriér (4 napadení, 3 jedinci). Stejný počet útoků je u plemene rotvajler a shi-tzu. Vůbec nejagresivnější jsou v tomto souboru plemena čivava, lhasa-apso a maltézáček. Čivava (5 napadení, 2 jedinci) - v tomto případě napadl 1 jedinec plemena čivava už 4 lidi (především děti). Lhasa-apso a maltézáček se v souboru objevili po jednom jedinci, každý z nich už však zvládl pokousat 3 osoby.

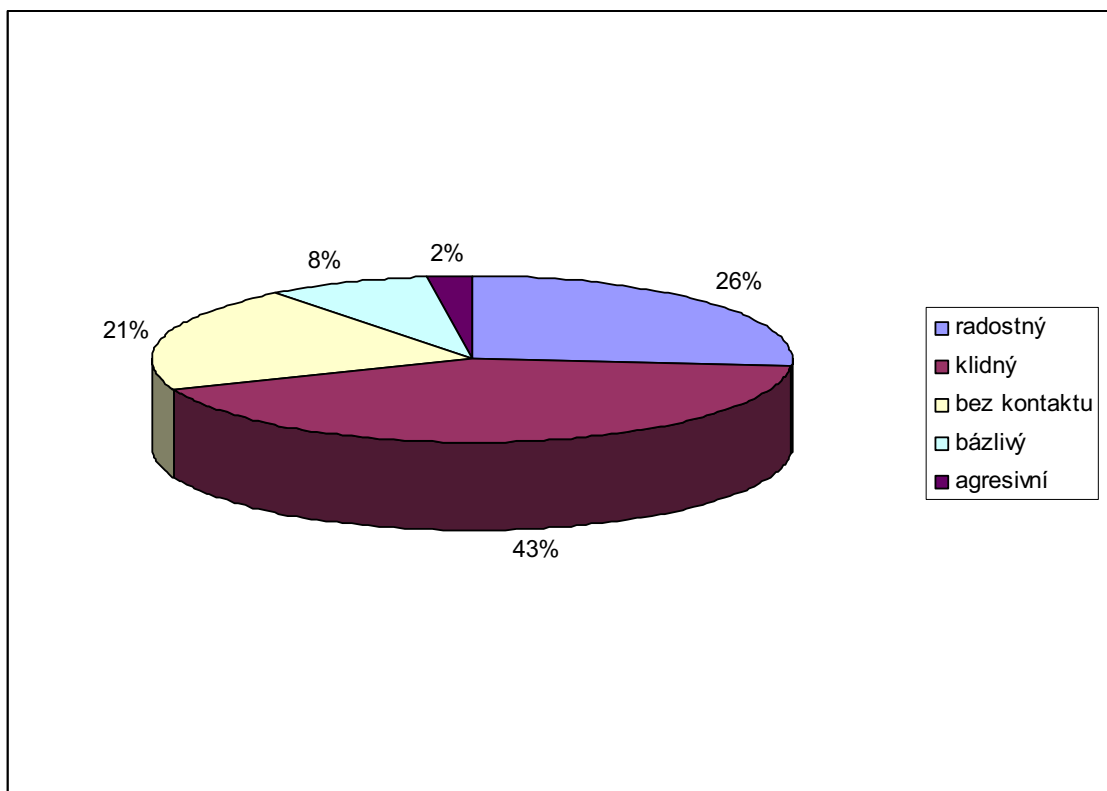
Graf 14: Pes a dítě o samotě (otázka 14)



Zdroj: vlastní výzkum

Otázka zněla, zda by respondent nechal dítě do 6 let o samotě se svým psem. Přesně polovina - 50 % (163 respondentů) odpověděla, že ne, protože nikdy nevíte, co se může přihodit. Velké procento - 34 % (110 osob) označilo odpověď, že ano s tím, že dítě musí rozumět tomu, jak se ke psovi chovat. Otázkou je, zda je toho dítě v takovém věku schopné. 16 % respondentů (53 lidí) nevidí problém v tom, nechat dítě a psa samotné. Jsou toho názoru, že znají svého psa a ten by v žádném případě dítěti neublížil.

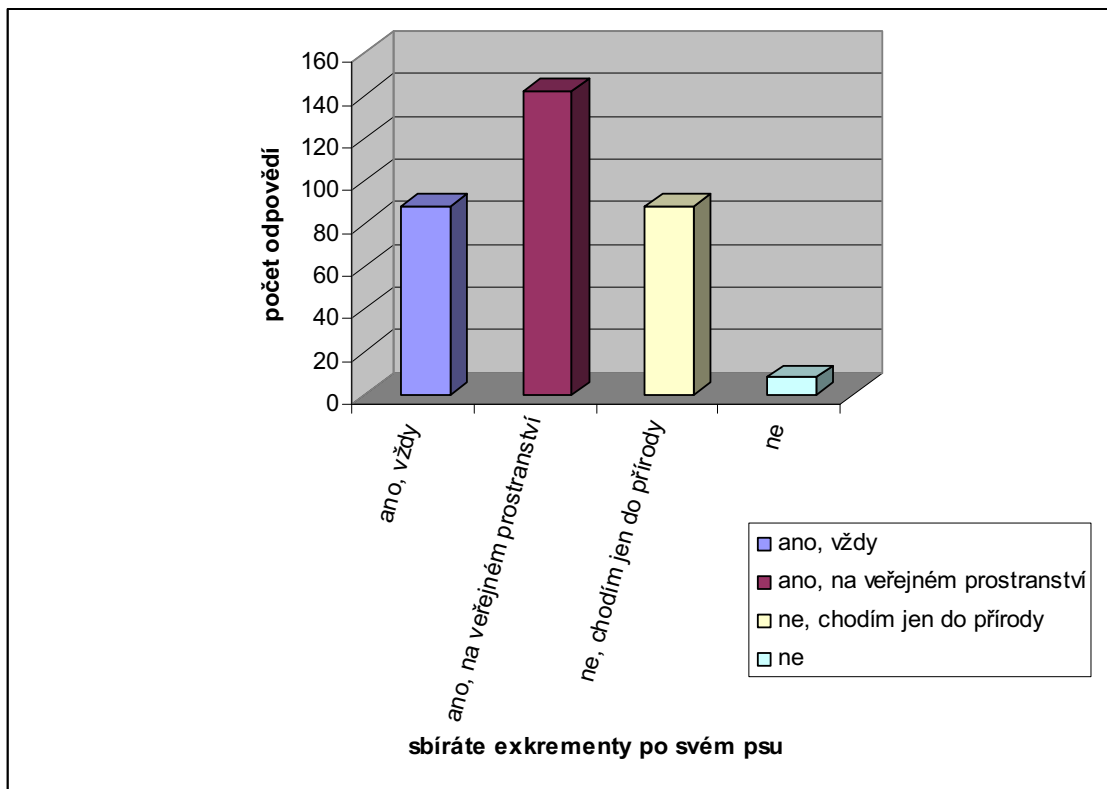
Graf 15: Reakce psa na setkání s dítětem (otázka 15)



Zdroj: vlastní výzkum

Jak nejčastěji reaguje Váš pes při setkání s dítětem ve věku do šesti let? To byla otázka v dotazníkovém šetření číslo 15. Nejčastější odpovědí - 43 % (139 osob) byla ta, že pes má ze setkání radost, ale k dítěti přistupuje v klidu (mává ocasem, dítě si očichá nebo i olízne a pokračuje v předcházející činnosti). 26 % dotazovaných (86 osob) označilo odpověď, že jejich pes je při kontaktu s dítětem tak radostný, že se ke každému hned vrhá - skáče, mává ocasem, běhá kolem dítěte a strká do něj. 21 % (67 osob) vlastní psa, který nevyhledává přímý kontakt a spíše pozoruje děti z povzdálí, ale v klidu. Psi, kteří se chovají při kontaktu s dítětem bázlivě, se v dotaznících vyskytovali v 8 % (27 respondentů). Tito psi projevují nervozitu a kontaktu by se nejraději vyhnuli. Poslední skupinu tvoří 2 % jedinců (7 zvířat). Ta jejich majitelé označili jako psy, kteří nemají děti rádi (jsou agresivní, vrčí, jsou nervózní, ohání se a je velké riziko, že dítě napadnou nebo už se tak stalo).

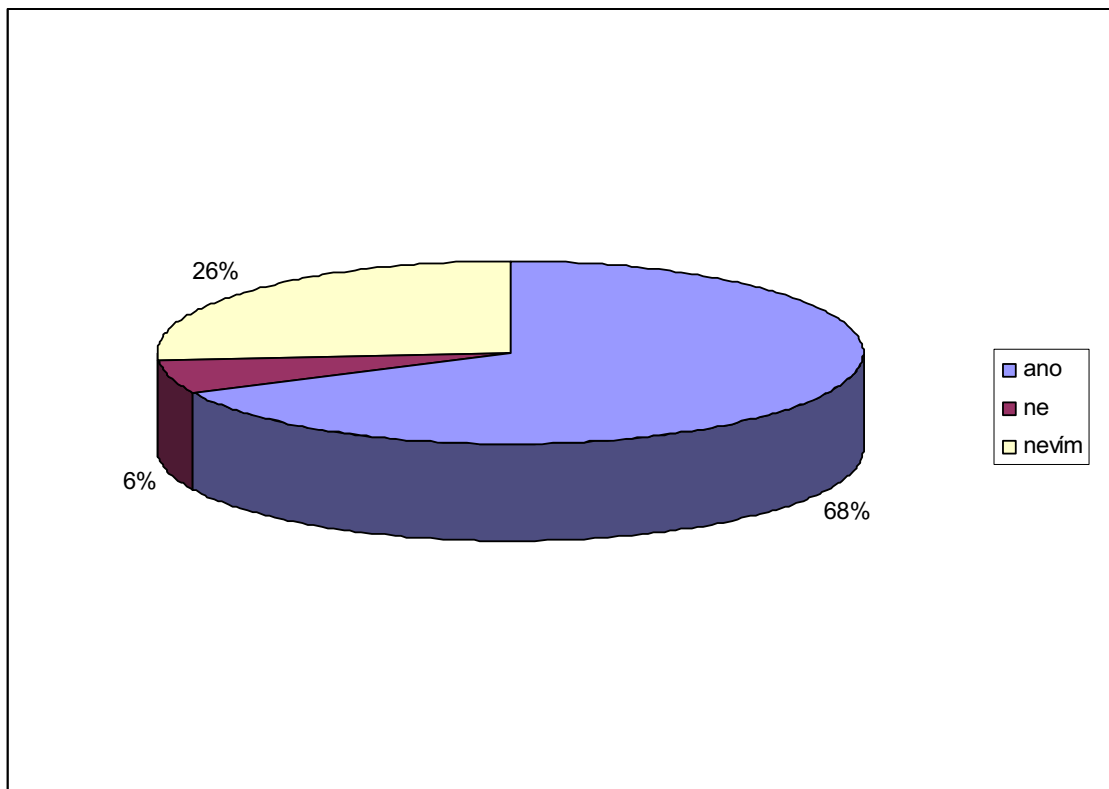
Graf 16: Sbíráni exkrementů po psovi (otázka 16)



Zdroj: vlastní výzkum

Respondentů, kteří tuto základní povinnost vykonávají vždy, odpovědělo 88 (27 %). To, že po svém psu uklízejí, ale pouze na veřejném prostranství, označilo celkem 142 osob (44 %). Shodný procentuální podíl i počet respondentů s těmi, kteří sbírají exkrementy vždy je těch, kteří je nesbírají, protože chodí jen do přírody, kde to není potřeba (88 dotázaných, 27 %). Absolutní ne, odpověděla na otázku 2 % dotazovaných (8 osob). Tito lidé tedy neuklízí po svých psech nikdy.

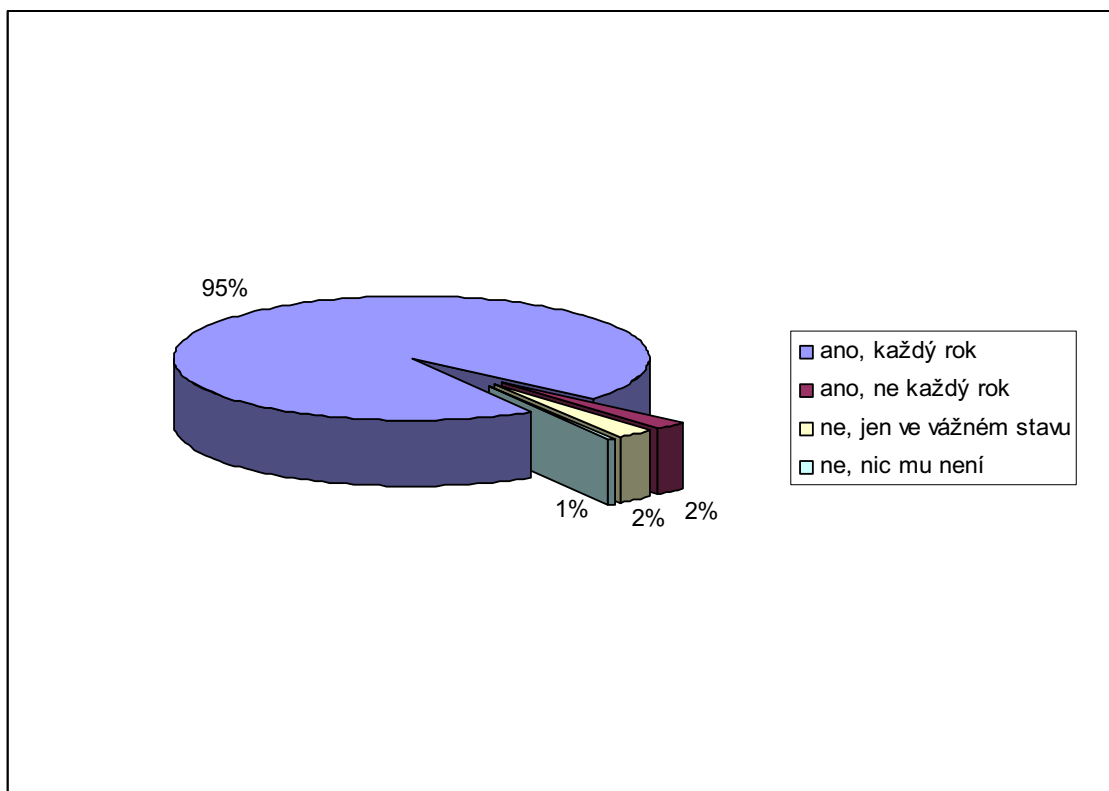
Graf 17: Přenos nákazy z exkrementů (otázka 17)



Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku, zda může z psích exkrementů hrozit člověku nějaké nebezpečí, odpovědělo 68 % dotazovaných (221 osob), že ano. O možném nebezpečí neví 26 % respondentů (86 lidí) a 6 % si myslí, že takové nebezpečí neexistuje (19 lidí).

Graf 18: Návštěva u veterinárního lékaře (otázka 18)



Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 326 respondentů jich celých 95 % (308 osob) potvrdilo, že se svým psem chodí k veterinárnímu lékaři pravidelně každý rok. Po dvou procentech (8 a 8 lidí) mají shodně skupiny lidí, které přiznaly, že si každý rok nevzpomenou či chodí k veterinárnímu lékaři jen při vážném zdravotním stavu svého psa. Bohužel se objevili i dva dotazovaní, kteří přiznali, že k veterinárnímu lékaři nechodí, protože podle nich je jejich pes zdravý. Z šetření tedy vyplývá, že u 18 jedinců, jejichž majitelé zanedbávají péči, je potenciální riziko vzniku a posléze dalšího šíření infekčních onemocnění.

Výsledky zpracování otázky číslo 19: Uplatnění psů ve společnosti

Tabulka č. 3: Uplatnění psů ve společnosti

ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ OBLAST		
	psi pro nevidomé	173
	psi záchranáři	189
	canisterapie	137
	psi asistenti	98
	psi pro handicapované	32
		629
BEZPEČNOST		
	policie	155
	vyhledávání drog	48
	služební psi	51
	hlídání objektů	104
	vyhledávání výbušnin	12
	celníci	5
	armáda	16
	vyhledávání osob	26
		417
DALŠÍ		
	myslivost, lovecký pes	62
	pastevci	16
	společníci	145
	sport se psy	30
		253
OSTATNÍ		
	vyhledávání lanýžů	2
	psi na maso	2
	prevence alergie	1
	módní doplněk	5
	chov, výstavy	6
	film	1
		17
NEUVEDENO		28
CELKEM DRUHŮ UPLATNĚNÍ		23

Zdroj: vlastní výzkum

Druhů uplatnění psů ve společnosti je veliké množství, které je navíc ovlivněné mnoha podmínkami (přírodními i životními podmínkami v jednotlivých oblastech světa; ekonomickými podmínkami, ale i náboženstvím). Jednotlivé základní složky je možné dále popisovat a rozšiřovat, a tak výsledný počet možností, jak se pes může uplatnit ve společnosti, je značně nestabilní.

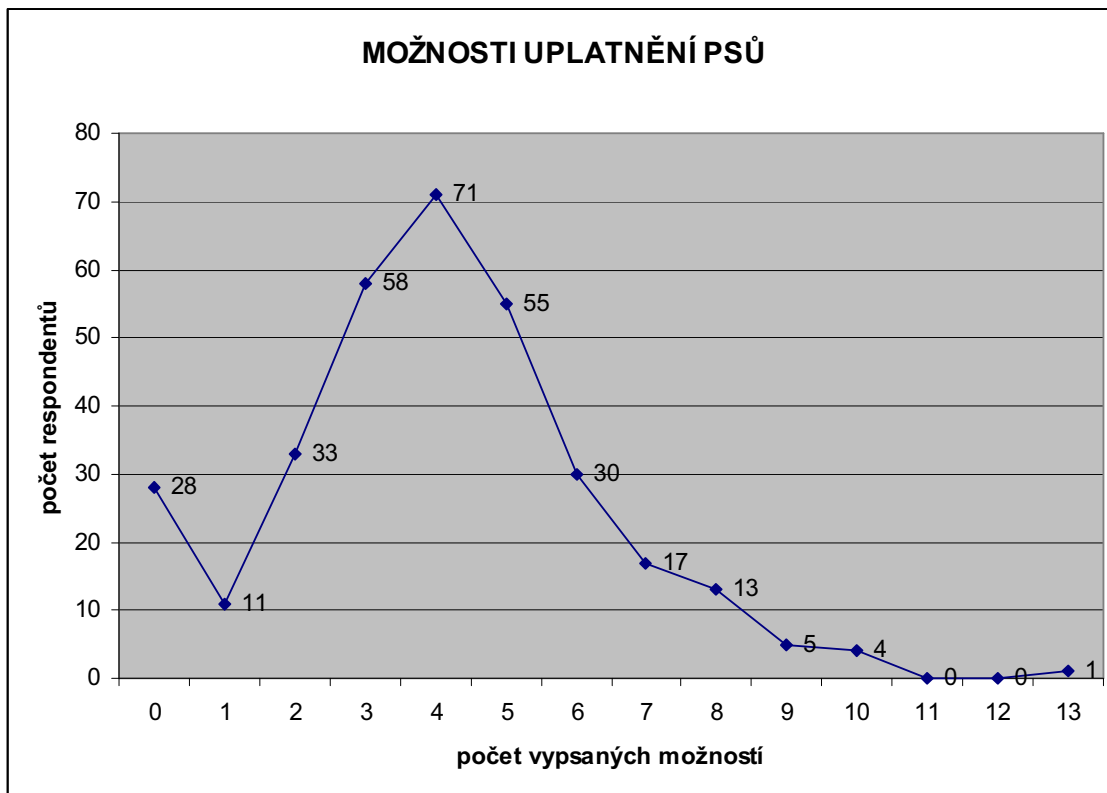
Tabulka č. 4: Povědomí o možnostech, jak se psi mohou uplatnit ve společnosti

POČET UPLATNĚNÍ (uvedených respondenty)	POČET RESPONDENTŮ V ZÁVISLOSTI NA MNOŽSTVÍ UPLATNĚNÍ (kolik respondentů vypsalo určitý počet uplatnění)
0	28
1	11
2	33
3	58
4	70
5	55
6	30
7	17
8	13
9	5
10	4
více jak 10	(13 uplatnění) 1

Zdroj: vlastní výzkum

Z výsledků šetření vyplývá, že lidé mají největší povědomí o uplatnění psů ve zdravotně sociální oblasti. Jednotlivé možnosti zde získaly celkem 629 hlasů. Bezpečností složky získaly hlasů 417, avšak byly šířeji popsány co do počtu možností.

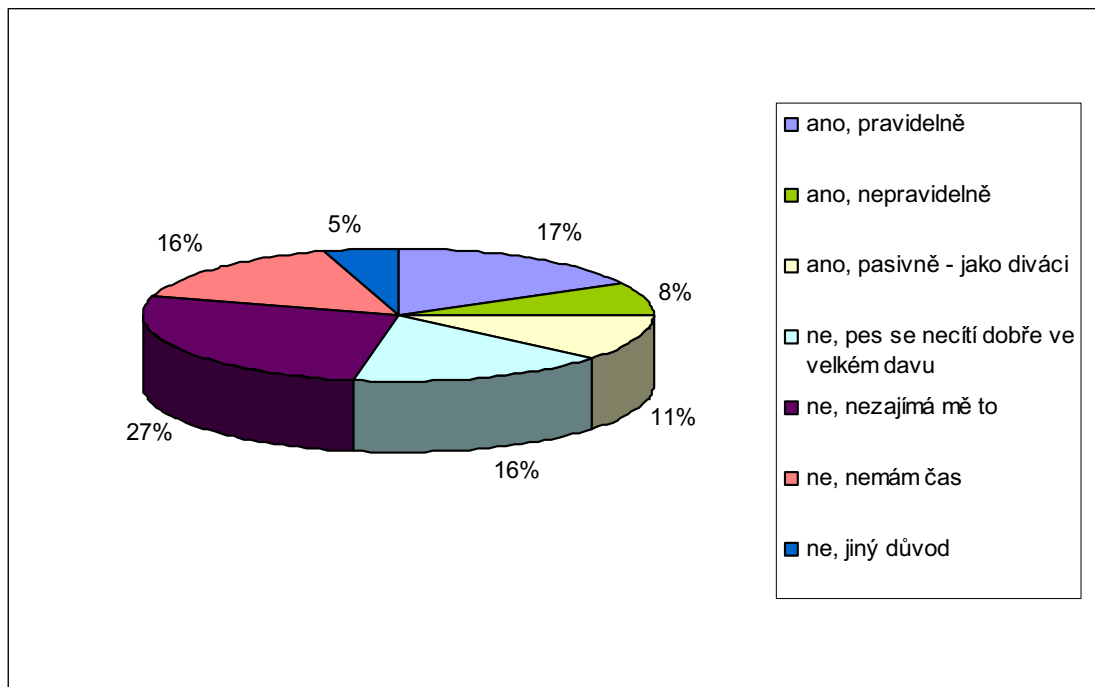
Graf 19: Uplatnění psů ve společnosti (otázka 19)



Zdroj: vlastní výzkum

Celkem respondenti zaznamenali 23 uplatnění nejrůznějších odvětví. Ze všech 326 dotazovaných však 28 z nich nebylo schopno uvést ani jednu (8,6 %). Nejvíce uplatnění - 13 možností - vypsál jediný respondent. Nejčastěji byly zaznamenány 4 možnosti (71 respondentů, 21,8 %), což je jen téměř jedna šestina z počtu, který si respondenti vyplněním otázky sami stanovili (viz tabulka č. 4).

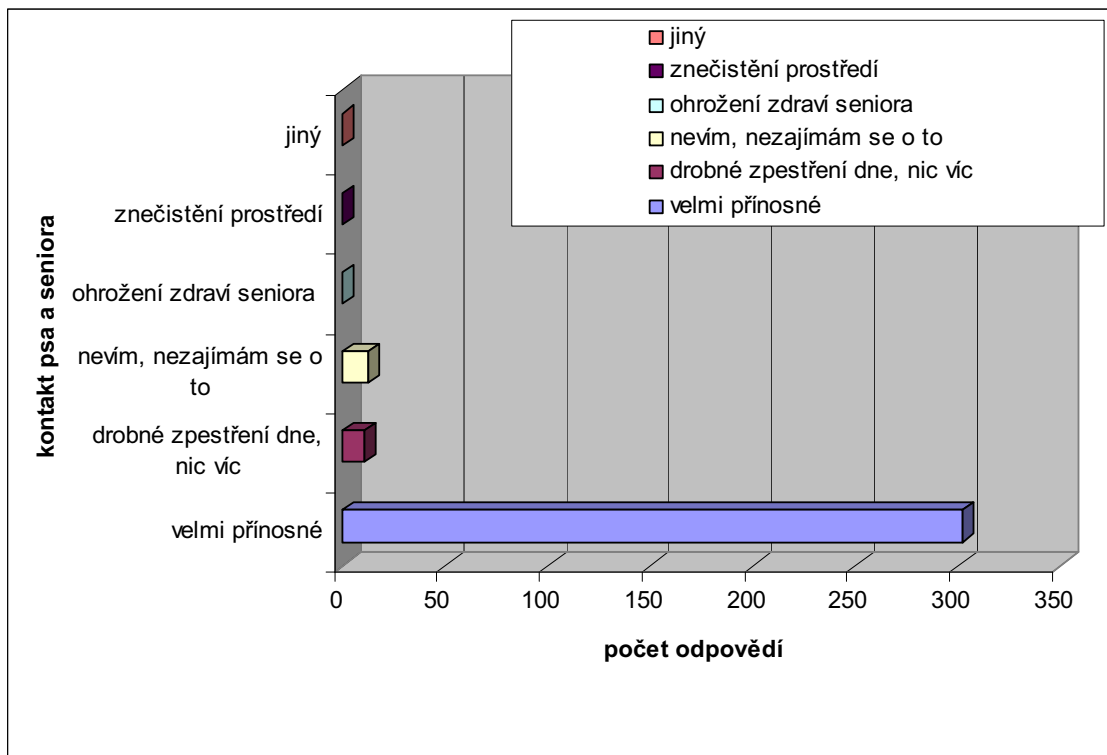
Graf 20: Účast na „psích akcích“ (otázka 20)



Zdroj: vlastní výzkum

V této otázce nebyla příliš vyhraněná skupina. Bohužel i přes to, že jde o majitele psů, největší skupinu tvoří ti, kteří na akce s kynologickou tematikou nechodí, protože je to nezajímá - 27 % (87 respondentů). 17 % dotázaných (55 osob) naopak navštěvuje takové akce pravidelně. Stejný poměr 16 % obsadila skupina lidí, jejichž pes se necítí dobře ve velkém davu, a proto nechodí na žádné akce (jde o 53 respondentů), druhá skupina nemá čas (52 respondentů). Jako diváci, tedy pasivní účastníci, navštěvuje tyto akce 11 % z dotázaných (37 osob). 8 % (27 lidí) se do akcí aktivně zapojuje, ale nepravidelně. Zbýlých 5 % se z jiných důvodů neúčastní těchto akcí (například bylo uvedeno stáří majitele nebo agresivita psa vůči jiným psům)

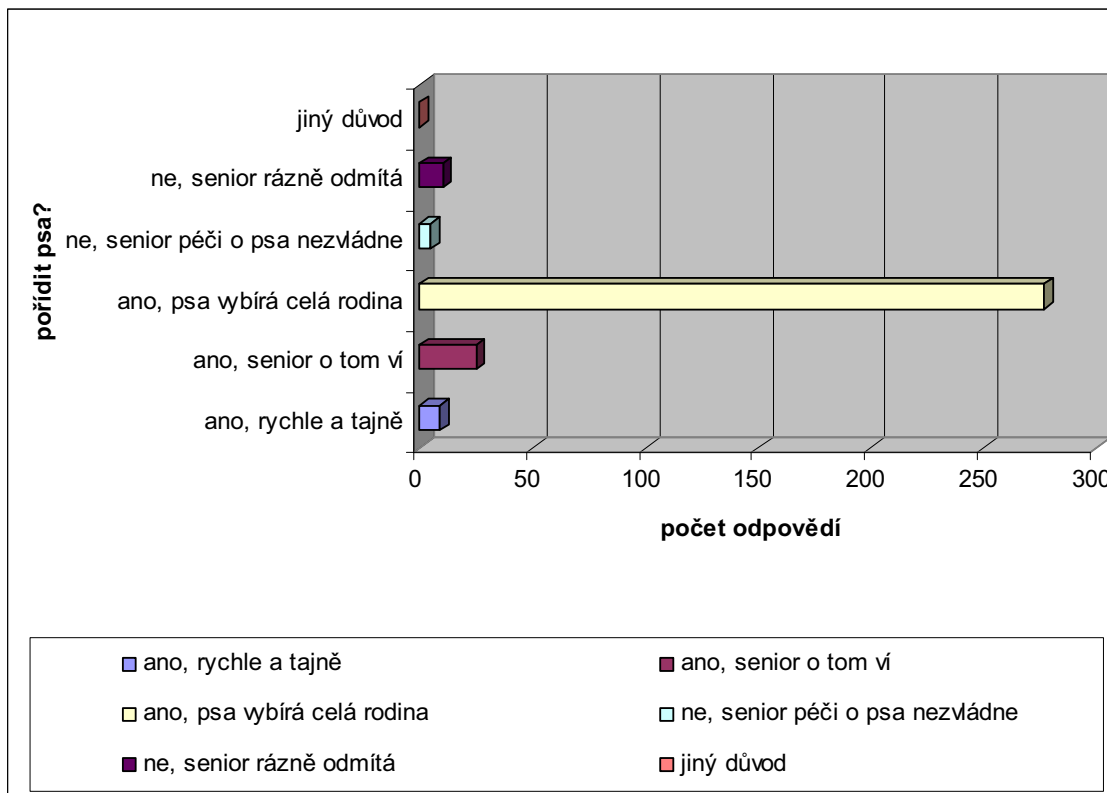
Graf 21: Kontakt psa a seniora (otázka 21)



Zdroj: vlastní výzkum

Pro téměř jednohlasné vyjádření názoru, že kontakt psů se seniory (například ve zdravotnických nebo sociálních zařízeních) je velmi přínosný pro fyzický i duševní stav seniorů je podkladem stanovisko 302 respondentů (93 %). 13 dotazovaných (4 %) se o problematiku nezajímá, a tak nedokázalo otázku posoudit. 11 respondentů (3 %) si myslí, že jde pouze o drobné zpestření dne.

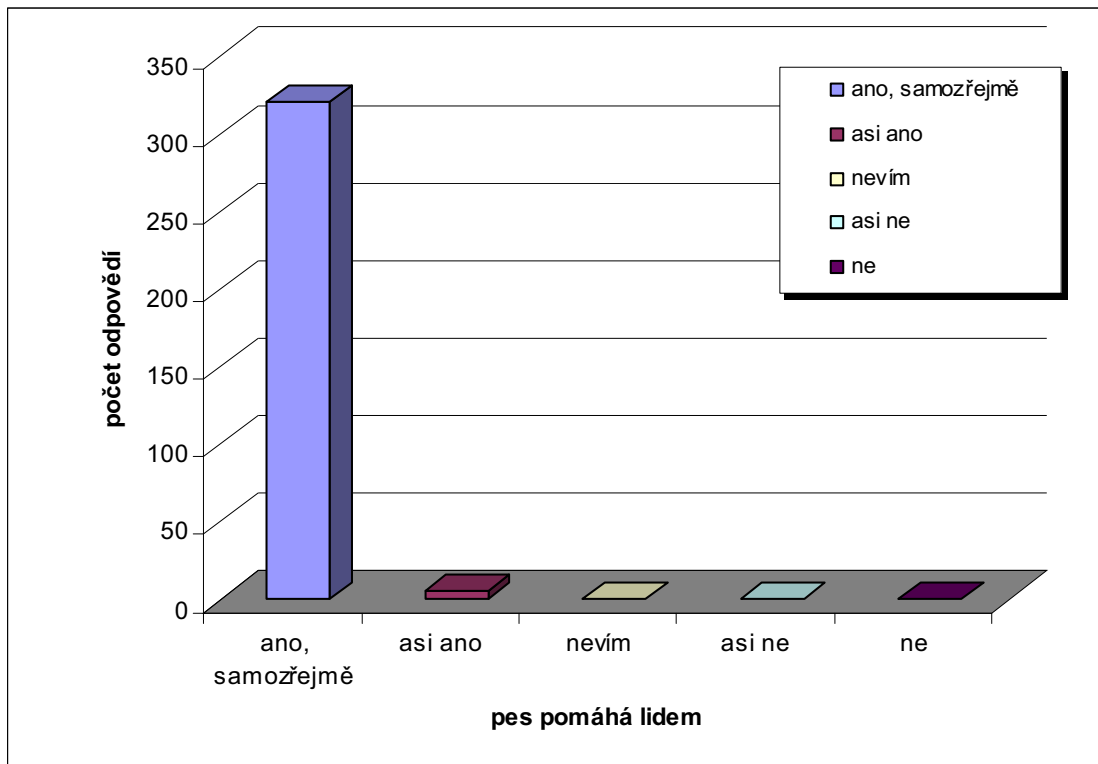
Graf 22: Pořídít nebo nepořídít osamělému člověku - seniorovi psa (otázka 22)



Zdroj: vlastní výzkum

84 % ze všech respondentů (277 lidí) si myslí, že je vhodné pořídít seniorovi psa s tím, že plemeno pečlivě vybírá celá rodina. 40 z nich dále uvádí důležité body a další podmínky, na které je potřeba se zaměřit, než se pes vybere (například: věk seniora, schopnosti a zkušenosti se psy, náhradní péče o psa v době neschopnosti seniora, ne příliš aktivního či fyzicky zdatného psa, apod.). 8 % dotázaných (25 lidí) souhlasí, ale souhlasit podle nich musí především senior, kterému psa chceme pořídít. Po 3 % získala skupina 10 respondentů, která respektuje nesouhlas seniora vlastnit psa a skupina, která naopak pořídí seniorovi psa co nejrychleji a tajně (9 lidí). 2 % dotázaných si je vědoma toho, že vzhledem ke stavu seniora není možné pořídít mu psa.

Graf 23: Je pro lidi práce psů, kterou pro nás vykonávají, smysluplná? (otázka 23)



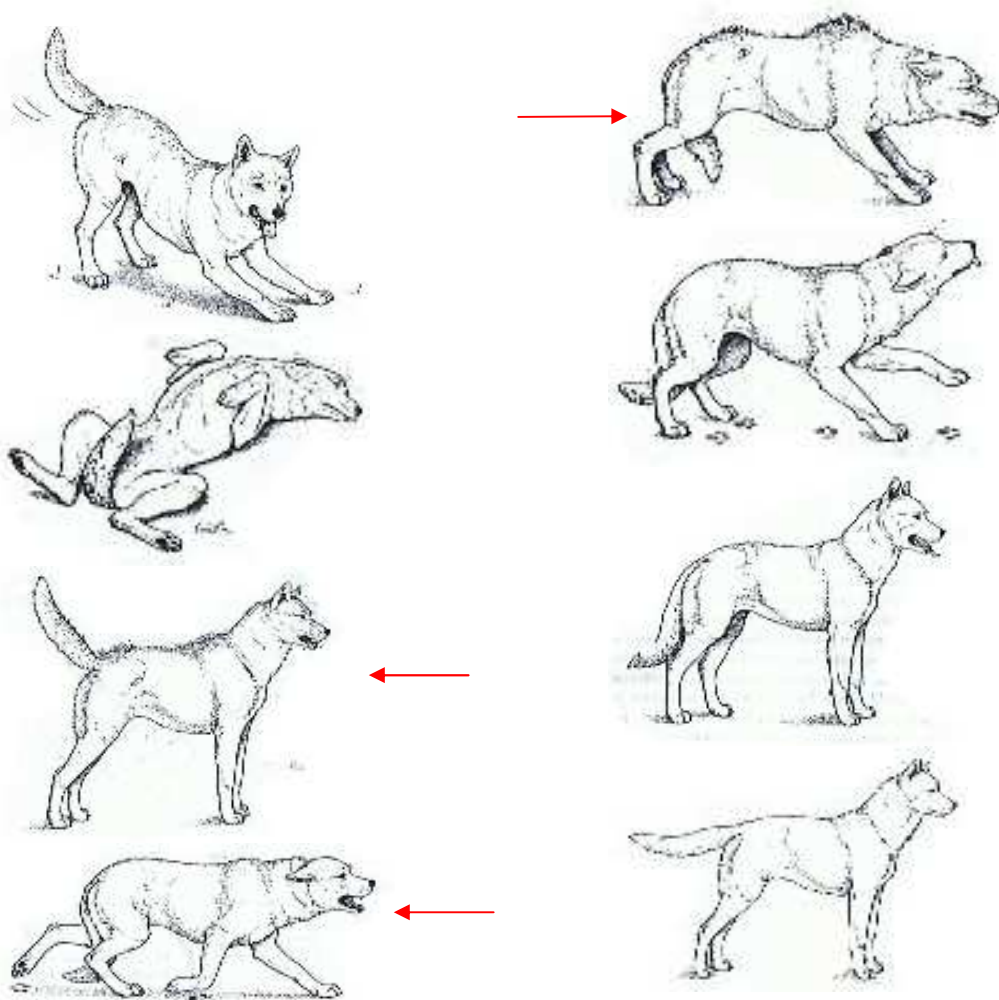
Zdroj: vlastní výzkum

Téměř všech 326 respondentů si je určitě jistých, že činnosti, které jsou psi ochotni pro člověka vykonávat, jsou důležité a mají význam - tak odpovědělo 302 dotázaných (98 %). Pouze 6 lidí (2 %) je nejistých, přesto odpověděli „asi ano“. Ostatní odpovědi nebyly využity.

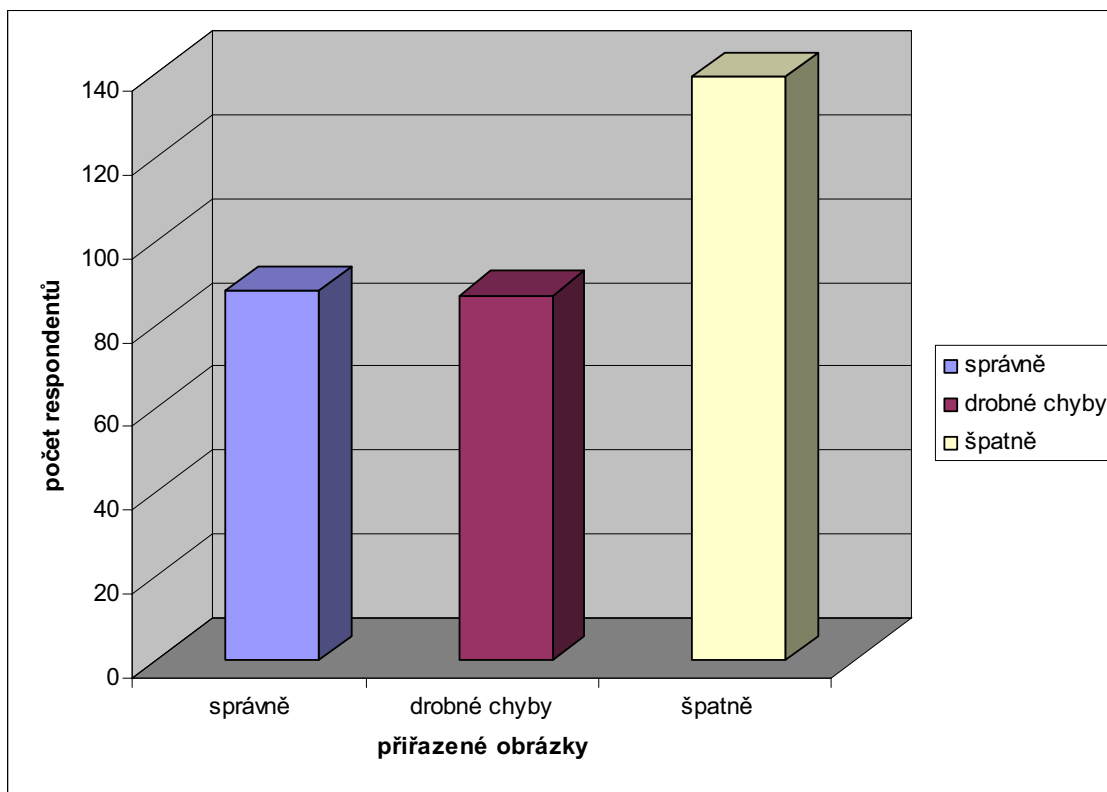
Výsledky zpracování otázky číslo 24: Signály psího těla

Respondenti přiřazovali následující možnosti k jednotlivým obrázkům, které znázorňují pozici psa v určité situaci.

- a) uvolněný
- b) čilý a pozorný
- c) dominance/agresivita (útočná hrozba)
- d) strach/agresivita (obránná hrozba)
- e) strach a úzkost
- f) strach/podřízenost (aktivní podřízenost)
- g) krajní strach/úplné podřízení (pasivní podřízenost)
- h) hravost



Graf 24: Signály psího těla



Zdroj: vlastní výzkum

Celkový počet respondentů, kteří odpověděli na tuto otázku, bylo 314. Zcela správně však odpovědělo 88 dotazovaných - 28 %. Pozice označené červenou barvou (šipkou) jsou takové, které znamenají hrozbu pro jedince, kterému jsou vysílány. Z toho bylo vycházeno při zpracovávání a hlavně hodnocení dat. Pokud respondent jednu z těchto pozic označil jinak než písmeny „c“, „d“ nebo „e“ hrozil mu útok ze strany psa. Útok hrozí z toho důvodu, že člověk špatně „přečte“ informace, které pes vysílá polohou těla, tím špatně vyhodnotí situaci a nezachová se adekvátně - tak, aby předešel útoku (například: stále naléhá na psa, neustoupí, dívá se mu přímo do očí, směje se, mává rukama, křičí, utíká, apod.). Toto zásadní a chybné označení obrázků s pozicemi udělalo ze 314 respondentů 139 lidí - 44 %. Z těchto 139 osob navíc 14 z nich vytvořilo tak

zvanou dvojchybu, která riziko útoku potenciálně zdvojnásobuje. Zbýlých 87 respondentů (28 %) označilo obrázky s drobnými chybami, které pro ně však neznamenal hrozbu v podobě útoku psa.

Při zpracování jednotlivých obrázků vzhledem ke správnosti označení zjistíme, jaké problémy respondentům při poznávání působily, viz tabulka.

Tabulka č. 5: Správné odpovědi u jednotlivých pozic psů

POLOHA PSA	POČET SPRÁVNÝCH OZNAČENÍ (z celkově možných 314)
uvolněný	191
čilý a pozorný	245
dominance/agresivita (útočná hrozba)	230
strach/agresivita (obránná hrozba)	195
strach a úzkost	145
strach/podřízenost (aktivní podřízenost)	148
krajní strach/úplné podřízení (pasivní podřízenost)	172
hravost	270

Zdroj: vlastní výzkum

Z tabulky vyplývá, že nejhůře byla pro respondenty identifikovatelná pozice „e“ - strach a úzkost. Správně ji označilo pouze 145 osob - 46 %. I z výsledků zaznamenaných jednotlivých chyb vyplývá, že tato pozice byla pro respondenty nejméně čitelná.

Tabulka č. 6: Jednotlivé chyby

DRUHY CHYB (správná možnost / odpověď respondenta)	POČET	CELKEM CHYB
C / A	0	17
C / B	4	
C / F	8	
C / G	5	
C / H	0	
D / A	0	26
D / B	0	
D / F	18	
D / G	8	
D / H	0	
E / A	0	110
E / B	0	
E / F	71	
E / G	38	
E / H	1	

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka znázorňuje chyby, jednotlivě rozepsané podle označení respondenty. Zpracovaná data se opět týkají tří zásadních pozic („c“, „d“, a „e“). Celkem se respondenti dopustili 153 zásadních chyb, které by mohly vyvolat (při nepochopení postoje psa) útok. Nejvýraznější chyby se týkají pozice „e“, v které se výrazně mylilo 110 dotázaných.

Majitelé psů, kteří označili obrázky špatně a je u nich určité riziko pokousání psem, vlastní zvířata nejrůznějších plemen (přes 40 různých plemen). Vzhledem k tomu, že nejčastěji dochází k pokousání někoho z rodiny, jak vyplývá i z grafu číslo 10, v další tabulce je uveden výpis nejčastějších plemen i s počty jedinců (zároveň tedy i počet majitelů), kteří mohou být aktéry útoku.

Tabulka č. 7: Hrozící útok

PLEMENO	POČET JEDINCŮ
kříženec	24
jezevčík	10
německý ovčák	10
labradorský retrívr	8
yorkšírský teriér	8
zlatý retrívr	5
bullteriér	4
rotvajler	4
bígl	3
kokršpaněl ang.	3
irský setr	3

Zdroj: vlastní výzkum

5 DISKUZE

Obecně je celá práce směřována k zjištění informovanosti veřejnosti o problematice soužití člověka a psa. Cíleně je práce zaměřena na tři oblasti. Prvním bodem práce bylo zjistit, jaké mají respondenti vůbec povědomí o možnostech uplatnění psů ve společnosti. Dále, jak respondenti vnímají přítomnost psů ve svém okolí ve vztahu k dětem. A posledním významným tématem práce bylo zjistit, jak jsou respondenti schopni porozumět signálům, které k nim pes při kontaktu vysílá.

Jednotlivé otázky, především týkající se chování, soužití a komunikace, jsou probrány podrobně a takovým stylem, aby čtenáři přiblížily danou situaci natolik, že ji bude schopen správně vnímat a vyhodnotit v reálném životě. Mnohem snáze pochopí jednotlivé problémy, pokud se v mysli ztotožní s principy psí komunikace a popře zákonitosti komunikace lidí mezi sebou.

Pro naplnění práce bylo využito dotazníkového šetření, které bylo prováděno v běžné veřejnosti. Poskytovaný dotazník byl anonymní, obsahoval celkem 24 otázek různého typu. Cíle byly naplněny. Dvě předpokládané hypotézy byly potvrzeny, jedna byla vyvrácena.

Dotazníkové šetření

První dvě otázky byly identifikační. Co se týká pohlaví, v souboru převažovaly ženy nad muži celkem výrazně. Ženy zaujímaly téměř čtyři pětiny z celkového počtu 326 respondentů - 256 žen (79 %) a 70 mužů (21 %). Důvody nacházím v tom, že zodpovědnost za péči o psy v rodině spadá povětšinou na ženu. Dokládá to i samotné dotazníkové šetření, které bylo prováděno z velké části ve smíšených rodinách, přesto u otázky pohlaví v dotaznících převažovaly ženy. Z celkového počtu 326 respondentů neodpovědělo na otázku z neznámých důvodů 17 lidí (16 žen a 1 muž). Data o věku byla tedy zpracována od celkem 309 lidí. Poměr vzhledem k pohlaví byl 240 žen ku 69 mužům. Průměrný věk celé skupiny dosahoval 34,9 roku. Četnost v jednotlivých

věkových skupinách měla sestupnou tendenci. Nejmladším respondentům bylo 18 let, nejstaršímu 85 let. Věková skupina 18 až 30 let zaujala první místo s počtem respondentů 151 a tvořila tak téměř polovinu všech dotazovaných - 49 %. Celkem 76 respondentů patřilo do věkové skupiny 31 až 43 let, což činí 25 % z celkového počtu dotazovaných. Na třetím místě s počtem 56 lidí (18 %) jsou lidé ve věku 44 až 56 let. Poslední znatelnou skupinu tvoří dotazovaní ve věku 57 až 69 let – těch odpovědělo 21 (7 %). Skupina 70 až 82 zahrnuje 4 dotazované a jeden člověk (85letá žena) zůstal v poslední kategorii. Při výzkumu bylo patrné, že s narůstajícím věkem potenciálních respondentů se zvyšovala neochota dotazník vyplnit z nejrůznějších důvodů (špatný zrak, nedůvěra). I to způsobilo věkovou nerovnováhu v dotazníkovém šetření.

Třetí otázkou jsem zjišťovala, jaké pohlaví je chováno častěji, zda je některé více nebo méně preferováno v závislosti na pohlaví majitele a také, jak často jsou vlastní psi obojího pohlaví současně. Výzkum ukázal, že pokud jde o počet jedinců jednoho či druhého pohlaví, nelze mluvit o preferování tázanými respondenty ani jednoho z nich. Obecný pohled na věc, že při výběru pohlaví psa dávají ženy přednost psům a muži naopak fenám, se také nepotvrdil. 148 respondentů odpovědělo, že vlastní psa/psy, skupina tvoří 45 %. Ovšem jen o pouhých 8 lidí méně uvedlo, že jsou majiteli feny/fen (43 %). Zbýlých 12 % - tedy 38 majitelů má doma zvířata obou pohlaví. Výrazný rozdíl nenalezneme ani v případě, že sledujeme počty zvířat podle pohlaví odděleně u žen majitelek a u majitelů – mužů. U žen jsou obě pohlaví téměř vyrovnaná (112 majitelek má psa, 111 majitelek vlastní fenu) – dohromady tvoří 87 %. U mužů jsou čísla následující: 36 lidí (52 %) má psa, 29 lidí (41 %) vlastní fenu. Výraznější rozdíl je v podílu obou pohlaví, které vlastní ženy naráz na rozdíl od mužských respondentů. 33 žen má ve 13 % psa i fenu. Mužů, kteří jsou vlastníky současně feny i psa je jen 7 %, 5 dotázaných.

Před dalším vyplňováním dotazníku byli respondenti upozorněni, že pokud vlastní více jak jednoho psa, mají si z nich vybrat jednoho zástupce, a toho dále popisovat. Ve čtvrté otázce vyplňovali dotázaní plemeno psa, které vlastní. Celkově 326 jedinců druhu *Canis familiaris* bylo složeno ze 75 nejrůznějších plemen. Na prvních místech se ve výzkumu objevila plemena shodná s plemeny označovanými jako nejoblíbenější.

Drašnarová uvádí: „Mezi nejoblíbenější plemena u nás patří: německý ovčák, yorkšírský teriér, labradorský retrívr, maltézský psík, jezevčík, bígl, zlatý retrívr, knírač.“ (10) Průzkum prováděný v Praze odhalil, že: „Z 85 tisíc psů je v Praze nejvíce kříženců, těch je kolem 16 tisíc, a pokud jde o plemena, tak stabilně nejoblíbenějším psem je jezevčík, druhý retrívr a třetí je yorkšírský teriér. Na čtvrtém místě je vlčák, který byl ještě v roce 2008 na místě třetím.“ (13) Ve sledovaném souboru bylo nejvíce kříženců – 53. Na druhém místě se vyskytlo plemeno jezevčík s 27 jedinci. Třetí bylo plemeno německý ovčák – 25 zvířat. 20 majitelů vlastnilo yorkšírského teriéra, 19 lidí uvedlo, že žije s labradorským retrívrem. Anglický kokršpaněl se v dotaznících objevil 12krát a zlatý retrívr 11krát. Pod deset jedinců byla zaznamenána plemena rotvajler a bígl, se shodnými 8 jedinci. 7 zvířat plemene rhodézský ridgeback a Jack Russell teriér. Vlastníků plemen čivava a shi-tzu bylo po šesti. Ostatní plemena se v souboru vyskytovala pětkrát a méně. Objevila se zde i málo častá plemena jako například skyeteriér, tibetský španěl, malý müsterlandský ohař, lousianský leopardí pes - Catahoula, nebo beauceron.

Dále mě zajímalo, kde je zvíře chováno. Otázka byla uzavřená, s pěti možnostmi. Ve výsledcích jsem se zaměřila především na možnosti, kdy je psovi umožněn přístup kamkoli. Myslím si, že přístup zvířete na jakékoli místo a do jakéhokoli prostoru může vést ke zvýšení jeho sociálního postavení ve smečce (rodině) a při nedůsledné výchově k následným negativním projevům vůči slabším členům rodiny (velmi často to pro psy bývají děti či staří lidé). Vždyť i ve volné přírodě platí, že vůdce smečky je velký pán, má vše pod kontrolou, své teritorium hlídá z toho nejlepšího a nejvyššího místa a určuje podmínky života v celé smečce. Naopak úplná izolace psa od jeho pána (celé rodiny) je také určitým rizikem. Pes je totiž smečkové zvíře a jako takové má potřebu být se svou smečkou (rodinou) v neustálém kontaktu. V případě, že pes žije na zahradě, bez aktivního a častějšího zapojení pána do jeho výchovy a výcviku, není možné, aby si pes vytvořil k lidem pevný vztah. Tento názor představil i významný odborník v jedné ze svých knih: „Úzký kontakt je zcela přirozenou součástí psí komunikace.“... „Pokud je jim tento kontakt důsledně odepřen, nikdy nebudou mít v člověku důvěru, budou se mu vyhýbat, často pak mohou být v dospělosti vůči lidem až agresivní.“ (9)

Z dotazníkového šetření vyplývá (podle mě bohužel - viz výše uvedené důvody), že nejvíce je zvíře chováno v domě či bytě za podmínky, že smí kamkoli v tomto prostoru. Takto odpovědělo celkem 84 lidí (26 %). Na druhém místě jsou respondenti, kteří mají své psí společníky jak na zahradě, tak i v domě či v bytě, ale neumožňují jim přístup do některých míst. Jde o 69 zvířat (21 %). Na zahradě je chováno 64 jedinců (což tvoří 20 %). O osm zvířat méně - 56 (17 %) žije na zahradě, v domě či bytě a smí kamkoli. Nejmenší skupinu tvoří ta zvířata, jejichž majitelé je chovají doma, a která nemají možný přístup na všechna místa, jako je například postel, gauč, určitá místnost či prostor. Z osobních zkušeností si myslím, že tato možnost je správná. Pes nemá taková privilegia jako pán (vůdce smečky), ale přitom je neustále součástí všeho dění v rodině, a je tedy jejím platným členem.

Pokud se tedy někdo rozhodne, že si pořídí psa, zajímalo mě, kdo přímo o tomto kroku rozhoduje. Šlo o otázku otevřenou, kde respondenti mohli označit jednu ze čtyř možností či vyplnit jinou, podle svého uvážení. Po zpracování dat vyplynulo, že v takto významné věci rozhodovaly hlasy celé rodiny. Z celkového počtu 326 dotazovaných jich 193 (59 %) odpovědělo, že o pořízení zvířete rozhoduje celá rodina. Druhým výrazným dílem je rozhodnutí samotného respondenta, takových bylo 91 (28 %). 22 dotazovaných (7 %) odpovědělo, že o pořízení psa rozhodlo dítě. V tomto případě je samozřejmě důležité, jak staré dítě v době rozhodnutí bylo. Pokud vezmeme v úvahu zodpovědnost, která na majitele přechází po koupi psa, dítě (do 18 let) by o této věci rozhodovat nemělo. V některých případech tak označili majitelé své dospělé děti (starší 18 let) - 45 %. V několika případech však respondenti uvedli velice nízký věk svých dětí/dítěte - v 55 %. Na zamyšlenou je opravdu v některých případech věk dítěte. Šest dětí ve věku 5 až 11 let bylo uvedeno jako ty, které rozhodly o pořízení psa. Děti ve věku 12 až 17 let, které měly v této věci hlavní slovo, bylo označeno také sedm. Ve 14 případech (4 %) rozhodl někdo jiný, většinou šlo o jiného člena rodiny, příbuzného, osobu blízkou či přítele. Dvě procenta dotázaných (6 lidí) tvrdila, že pes si našel je.

Původ psa byl zajímavý mimo jiné v tom, jaké kuriózní případy byly v souboru zachyceny. Podle očekávání pocházelo nejvíce psů od chovatelů (s průkazem původu a bez něj). Celkem šlo o 243 jedinců (74 %). Osobně se přikláním k názoru nejednoho

odborníka, že je lepší pořídit si psa s průkazem původu. Díky němu má totiž majitel větší kontrolu zdravotního stavu několik generací nazpět - to se týká především plemen trpících určitými problémy, geneticky podmíněnými. Jde například o dysplazii kyčelních či loketních kloubů, hluchotu vázanou na bílou barvu srsti, rozštěpy patra, onemocnění srdce a další onemocnění. 13 % respondentů (44 lidí) získalo psa od přátel či známých. 18 lidí (6 %) získalo psa jiným způsobem, mnohdy právě způsobem kuriózním, například vlastní chov, změna majitele kvůli alergii. Několikrát šlo přímo o záchranu života psa (například záchrana před utracením, akce Pes v nouzi, vyhozený pes před domem). Ze zkoumaného vzorku pochází 5 % psů z útulku (16 jedinců). 2 % respondentů označila svého psa jako nalezenec - 5 zvířat.

Jaké povely zvládá váš pes? Další otázka, která mě velice překvapila. Z grafu v kapitole Výsledky je zřejmé na první pohled, že výrazně převyšovala odpověď: „zvládá základní povely (bez složených zkoušek) – ke mně, zůstaň, čekej, sedni, lehni, přines. Takto odpovědělo celkem 202 lidí (62 %). Z vlastních několikaletých zkušeností (vlastním několikátého psa, pravidelně docházím na výcvik psa k poslušnosti, účastním se různých akcí se psy) se přikláním k tomu, že velké množství majitelů nadhodnocuje své tvrzení. Odpověď, že zvládá jen některé povely, se objevila v 67 dotaznících (tedy u 21 % respondentů). 11 % - 36 dotazovaných má se psem složeny zkoušky poslušnosti v různých kategoriích. Celkem 13 osob, tedy 4 % respondentů přiznala, že jejich pes nezvládá žádný povel. Naopak 2 % (8 lidí) prošla se psem profesionálním výcvikem.

Pokousání psem. Ze všech 326 dotazovaných sice většina odpověděla, že ne 281 dotázaných (86 %), přesto zbývá celkem vysoký počet osob, který pokousání psem potvrdil. Jednalo se o 45 lidí (14 %). Ve výsledcích jsou podrobněji probrány jednotlivé útoky z hlediska plemene, pohlaví zvířete, poslušnost zvířete, respektive toho, jaké povely zvládá; dále je popsán vztah zvířete k pokousané osobě a identifikace pokousané osoby ve smyslu zda jde o dítě, dospělou osobu či seniora. Nakonec je poznamenán důvod, proč k napadení došlo. Z šetření vyplývá, že k útokům dochází především prostřednictvím takových plemen psů, která jsou v dnešní době chována hlavně jako společenská. Vůbec nejagresivnější ze všech, kteří se v souboru zachytili byla jedna čivava, která opakovaně napadá své okolí. Již pokousala čtyři osoby, především děti.

Šlo o děti ve věku 6 měsíců, 2 roky a 11 let. Jedná se o jedince - psa, který kouše ze strachu (jak uvedl respondent). Co se týče poslušnosti, bylo uvedeno, že pes nezná žádný povel. Dalšími jsou plemena lhasa-apsa a maltézáček. Každé z plemen pokousalo tři osoby. Lhasa-apsa je jedinec - pes, který pokousal jak cizího člověka, tak někoho z rodiny. Dvakrát šlo o dospělé osobu, jednou o dítě. V poslušnosti zvládá jen některé povely. Maltézáček je jedinec - fena, která, jak bylo uvedeno, kouše za jakékoli situace. Jde o zvíře, které zvládá jen některé povely a už pokousala rodinné příslušníky i cizí osoby. Šlo o dospělého, seniora i dítě.

Celkem bylo napadeno 55 osob, s tím, že útočících psů bylo 45. Někteří z nich tedy napadli člověka opakovaně. Největší skupina napadených ve vztahu ke psu (podle dělení uvedeného v dotazníku) jsou cizí lidé - 37 % (20 osob). Druhou skupinu tvoří členové rodiny - 27 % (15 osob). Majitele napadnul pes v 11 případech (20 %) a přítele rodiny v 9 případech (16 %). Pokud tedy nebereme v úvahu takto rozdělené skupiny, ale podíváme se na rodinu jako celek, dojdeme k závěru, že nejvíce útoků psem se odehrává právě v rodině - 47 %. V článku „Napadení psem“ autor uvádí: „80 % všech útoků psa na lidi neudělá cizí pes, ale pes, který je můj, mých rodičů, mých kamarádů, pes se kterým se znám delší dobu a třeba si spolu i nějakou dobu hrajeme.“ (44) S tím také souvisí otázka 14, která se zabývá vztahem dítěte a psa, přesněji, zda by respondent nechal, či tak činí, psa o samotě s dítětem do šesti let věku dítěte. Přesně polovina - 50 % (163 respondentů) odpověděla, že ne, protože nikdy nevíte, co se může přihodit. Velké procento - 34 % (110 osob) označilo odpověď, že ano s tím, že dítě musí rozumět tomu, jak se ke psovi chovat. Otázkou je, zda je toho dítě v takovém věku schopné. 16 % respondentů (53 lidí) nevidí problém v tom, nechat dítě a psa samotné. Jsou toho názoru, že znají svého psa a ten by v žádném případě dítěti neublížil.

Rodiče dětí a majitelé psů by si měli uvědomit hrozící riziko pokousání či poranění psem, které je v kontaktu dítěte a psa vždy na místě. Pokud respondent odpoví, že to není potřeba, protože zná svého psa a ten má děti rád a v životě by jim neublížil, měl by si také uvědomit druhou stránku věci. A sice to, že v mnoha případech jsou vyvolavatelem konfliktu právě děti. Je potřeba již od útlého dětství vštěpovat dětem správný vztah k přírodě a nenásilnou formou utvářet jejich pozitivní pohled na život a

živé tvory v něm. V knize *Dítě a pes* autoři uvádějí, že děti batolícího věku, ale i starší se mohou nevědomě dopustit fatální chyby při kontaktu se psem. To, že psa štípou, tahají za uši, kopou či jinak nepříjemně pošťuchují, je především u těch nejmenších jen jakési osahávání si prostředí a chápání bezprostředního okolí. (48) Proto je zde potřeba kontrola a usměrňování dítěte ze strany rodičů.

34 % lidí označilo, že kontakt dítěte a psa o samotě je možný, pokud dítě rozumí tomu, jak se ke psovi správně chovat. Ohl a Endenburg však tvrdí, že v závislosti na vývoji dítěte a individuálním charakteru psa lze věk dítěte, kdy může být ponecháno o samotě se psem, stanovit kolem dvanáctého roku života. (48) K takovému názoru se přiklání i autoři v brožuře *Aby pes nekouzl svým výzkumem*. Jejich studie byla realizována Státním zdravotní ústavem na vybraných pražských školách a byla zaměřená na poranění člověka/dítěte psem. Výsledkem bylo, že téměř 40 % žáků uvedlo, že do 12 let věku bylo pokousáno psem (často vlastním, nebo psem někoho známého). (28) Autoři dále uvádějí: „U dětí bývá častou příčinou poranění nebo pokousání psem jejich aktivní přístup ke psům (vynucují si pozornost, snaží se se psem za každou cenu seznámit), nejedná se tedy vždy o dráždění nebo dokonce pokus o týrání zvířete.“ (28)

Četnost pokousání psem v jednotlivých věkových skupinách uvedených v dotazníku pod otázkou 11 udává, že nejčastěji dochází k napadení dospělého člověka - v 62 % (34 osob). Výrazné číslo se však také ukázalo u pokousání dítěte psem. K tomu došlo v 16 případech (29 %). Věk dětí byl velice různý. Nejmladšímu dítěti bylo 6 měsíců a nejstaršímu 17 let (viz tabulka č. 1 v kapitole *Výsledky*). V 9 % došlo k pokousání seniora (5 osob).

Psi jako smečková zvířata s velmi silným smyslem pro hierarchii jsou si velmi dobře vědomi slabších článků společnosti. Jde především o malé děti a seniory. Někteří psi (v důsledku výchovy, respektive nevhodné výchovy, nedůslednosti majitele či z jiných příčin) mají problém respektovat tyto skupiny jako nadřazené. K útokům na ně pak dochází velmi často - z průzkumu vyplynulo 38 %.

„...u starších dětí bývají při napadení psem nejčastěji postiženy končetiny, hlavně horní končetiny. U dětí do 4 let věku představují poranění hlavy a krku až 2/3 všech úrazů vzniklých pokousáním psem.“ (28)

Důvodů, proč k útoku dojde nebo dochází, je celá řada. Nejčastěji však jde o zanedbání výchovy, především socializace psa v období štěněte, dále nedostatečný výcvik, nepochopení psa majitelem a následně špatné vedení psa. Tento názor se v šetření objevil 138krát - ve 31 %. Velice často respondenti vypisovali možnost, že útok psa vzniká v důsledku dráždění psa, provokace či jiného nevhodného chování člověka v přítomnosti psa. Bohužel velmi často se zde vyskytovalo, jako vyvolavatel konfliktu, dítě (jak už bylo zmíněno výše). „Děti mají tendenci sahat na oči, na čumák, tahat psy za ocas, objímat je, což se psům mnohdy nemusí líbit. Vzácností nejsou ani případy, kdy má pes v uchu zastrčenou třeba tužku nebo na tlapce v kůži zarostlou gumičku.“ (45) Tyto odpovědi se vyskytovaly v dotazníku v 21 % (95 názorů). 18 % respondentů nedokázalo na tuto otázku odpovědět, jde o 78 osob vlastnicích psa. Pokud vlastník psa neví odpověď na tuto otázku, považují to za jakési riziko, protože v tom případě ani nepředpokládá a nepředvídá v určitých situacích možnost útoku, kterému by v opačném případě mohl zabránit. Strach nebo úlek psa, myšleno při reakci na překvapivé jednání (například vyrušení psa při spánku) vyslovalo 11 % dotazovaných (49 osob). Po 5 % (23 dotázaných) získaly názory, že útok nejčastěji vzniká v důsledku ochrany teritoria, pozemku či přímo majitele psa před cizím člověkem. Stejný počet - 23 osob (5 % lidí) je toho názoru, že útok vzniká po ublížení psovi nebo napadení psa, kdy pes reaguje na způsobenou bolest. A 5 % osob si myslí, že jde o projevy dominance a agresivity (20 osob). 17 respondentů napsalo, že za útokem psa na člověka nejčastěji stojí povaha psa, nervozita nebo zkratkovitě jednání, které má pes v sobě už od narození (4 %). V tomto případě je pravdou to, že hlavním „kormidelníkem“ na cestě ke klidnému a vyrovnanému psu je opět jeho majitel. Vždy je hlavní výchova a vedení psa člověkem.

Ano, je možné, aby agresivní nebo mírumilovné chování bylo spjato s geny, tedy bylo geneticky podmíněné. Ovšem významné je zde působení okolního prostředí, které

je odpovědné za rozvoj toho určitého rysu. Lze tedy říci, že existují určité geny, které umožňují rozvoj určitého chování za určitých okolností. (1)

Pojem „bojová plemena“ je sám o sobě důvodem pro napsání samostatné práce. Na toto téma bylo vydáno nesčetně článků a otevřeno nespočet diskuzí. Na jedné straně jsou lidé shovívaví, na druhé straně jsou lidé, kteří volají po ukončení chovu těchto zvířat. Zcela se ztotožňuji z názorem odborníka na komunikaci se psy, pana Dostála, který říká: „...tento termín je vytvořen uměle a nemá z biologického hlediska žádné opodstatnění. Skuteční „bojovní psi“ byli používáni před mnoha sty lety, například ve starém Římě, ale dnes nic takového neexistuje.“ (9)

„Příroda tyto rasy sama o sobě nevytvořila. Jde o práci člověka, který je pečlivým výběrem, křížením ras a posilováním některých charakterových vlastností vyšlechtil, aby si dovedly poradit s novými úkoly jako je obrana stáda, boj v aréně či lov divoké zvěře.“ (3)

Z výzkumu vyplývá, že nejvíce lidí, téměř polovina, je toho názoru, že u „bojových plemen“ záleží na výchově a výcviku psa. Tato skupina přímo nemluví o existenci či neexistenci bojových plemen. Je však toho názoru, že při vhodné, včasné a důsledné výchově a odborném výcviku jsou tyto jedinci neškodní - 48 % (187 lidí). Čtvrtina respondentů (25 %, 100 respondentů) přímo odmítla pojmenování „bojová plemena“. Jde podle nich o zmedializovaný termín, který lidem, neznalým problematiky, nahání zbytečně strach a zvířata škatulkuje jako nějaká monstra. Při špatné výchově je podle jejich názoru „bojový“ každý pes.

Negativní postoj k této skupině psů zaujímá pětina dotázaných - 20 %, 78 osob. Tito lidé mají takový strach ze psů tzv. bojových plemen, že by souhlasili s ukončením chovu těchto plemen. Někteří se vyjádřili přímo o vyhlazení některých ras ze světa. Dále si lidé myslí, že tyto psi by měli být chováni jen majitelem, který by úspěšně splnil psychologické testy a získal by oprávnění k držení takového psa (citují: „majitelé by měli mít jakýsi zbrojní průkaz na takové psy“). Lidé si také myslí, že jsou nevhodní do rodiny s dětmi. Tady bych chtěla poukázat na fakt, že tyto psi jsou své rodině naopak naprosto oddáni a dětem jsou trpělivými společníky. Nicméně tím nechci zmírňovat potřeby neustálé kontroly dětí a psů. Kontrola je však nutná, ať se jedná o jakékoli

plemeno. Respondenti, kteří se těchto psů obávají, mají strach o svůj život. Princip šlechtění těchto zvířat je ale úplně jinde. „Tato plemena nejsou nebezpečná lidem o nic víc, než ostatní psi. Naopak - díky své velmi vyrovnané povaze jsou v leckteré situaci méně nebezpeční než plemena vysloveně temperamentní a povahově labilní. Příčina problematického chování „bojových plemen“ je vyblokování sociálního chování v důsledku šlechtění těchto plemen pro boj proti vlastnímu druhu.“ (9) Nikoli proti člověku. Zbýlých 7 % lidí (29 dotazovaných) se nedokázala k problému vyjádřit.

Ve výsledcích je také tabulka, která vyjadřuje, která plemena napadla člověka nejčastěji. V rámci diskuze o bojových plemenech si zde čtenář může utvořit názor o nebezpečnosti jednotlivých plemen. Ze všech jedinců nejrůznějších plemen psů, kteří se v souboru vyskytli jako útočníci, jsou jen dva psi na „listině tzv. bojových plemen“. Jde o plemeno rotvajler (10. místo tabulky), které někteří autoři na seznamu bojových plemen ani neuvádějí. Z toho v jednom případě došlo k napadení při obraně teritoria po vnuknutí cizí osoby. Pětkrát častěji došlo k útoku na člověka křížencem, čtyřikrát více než rotvajler napadl člověka jezevčík. Dvojnásobný počet útoků byl zaznamenán v porovnání s rotvajlerem u německého ovčáka a rhodézského ridgebacka. Více napadal i anglický kokršpaněl (5 napadení, 3 jedinci) a yorkšírský teriér (4 napadení, 3 jedinci). Stejný počet útoků je u plemene rotvajler a shi-tzu. Vůbec nejagresivnější jsou v tomto souboru plemena čivava, lhasa-apsa a maltézáček. Čivava (5 napadení, 2 jedinci) - v tomto případě napadl 1 jedinec plemene čivava už 4 lidi (především děti).

Pokud by některý ze čtenářů namítl, že je velký rozdíl, jestli kouše velký silný pes nebo malá čivava, má možná z jedné strany pravdu. Ovšem pokud jde o dítě, jak uvádí Janoušek a kol.: „Pro dítě mohou být následky pokousání malým psem srovnatelné s pokousáním dospělého psem velkým.“ (28) A nejen to. Jen proto, že jde o malého psa není dle mého soudu v pořádku, že se celá věc přechází jakoby se nic nestalo. Lhasa-apsa a maltézáček se v souboru objevili po jednom jedinci, každý z nich už však zvládl pokousat 3 osoby.

Tito malí psi jsou většinou jedinci bez výchovy nebo s výchovou minimální. Hierarchické postavení je u nich většinou na vysoké úrovni (psi mohou dělat cokoli a být kdekoli). Majitel se často podřizuje potřebám psa, antropomorfizuje veškeré jeho

chování, a tak postupně předává psovi alfa pozici ve smečce (rodině). V mnoha případech jsou takoví jedinci nevyrovnaní, neurotičtí a majitelé nedokáží předvídat jejich chování. Vše pramení z nevědomosti a nedůslednosti majitelů při výchově. Neurotizace psa pak z toho, že si tito psi jako alfa jedinci nedokáží s touto rolí adekvátně poradit, protože o ni sami o sobě ani nestáli.

Reakce dítěte při setkání se psem. To je problém, se kterým se v soukromém životě často setkávám. Jako hlavní příčinu vidím v tom, že děti jsou nedostatečně poučené o vhodném chování v přítomnosti psa. Pokud jde o malé dítě, které ještě není natolik psychicky vyspělé, aby základní zásady vhodného chování v přítomnosti psa chápalo, musí zakročit rodiče nebo majitel psa. Dítě, pokud má zájem o kontakt se psem, musí mít svolení především majitele psa. Ten zná (měl by znát) nejlépe svého psa a jeho chování k dětem. Dítě by nemělo přehnaně gestikulovat, křičet nebo nutit psa k těsnému kontaktu. Je dobré, když má pes možnost se s dítětem pomalu seznámit (očíhat si ho). Dále není vhodné, aby dítě sahalo psovi na dominantní plochy těla, hlava, kohoutek, hřbet. Nejlépe je hladit psa na boku nebo pod tlamou. Z dotazníku vyplynula jako nejčastější odpověď - 43 % (139 osob) ta, že pes má ze setkání radost, ale k dítěti přistupuje v klidu (mává ocasem, dítě si očíhá nebo i olízne a pokračuje v předcházející činnosti). Taková reakce je nejlepší možnou, jde nejspíš o vycištěné a především k dětem socializované jedince. 26 % dotazovaných (86 osob) označilo odpověď, že jejich pes je při kontaktu s dítětem tak radostný, že se ke každému hned vrhá - skáče, mává ocasem, běhá kolem dítěte a strká do něj. V tomto případě nechce pes dítěti ublížit, ale svým neusměrněným chováním by mohl dítěti sekundárně nějaké zranění přivodit (dítě spadne a uhodí se, může dojít i k tomu, že při opakovaném setkání bude dítě projevovat strach, což může mít negativní vliv na pozdější soužití se zvířaty). 21 % lidí (67 osob) vlastní psa, který nevyhledává přímý kontakt a spíše pozoruje děti z povzdálí, ale v klidu. Psi, kteří se chovají při kontaktu s dítětem bázlivě, se v dotaznících vyskytovali v 8 % (27 respondentů). Tito psi projevují nervozitu a kontaktu by se nejraději vyhnuli. To, že se necítí v přítomnosti dítěte dobře signalizují nervozitou, sklopených ocasem mezi nohama, příkrčeným tělem, mohou mít pootevřenou tlamu. V té chvíli by mělo dojít k okamžitému přerušení kontaktu, neboť je

zde riziko, že se pes bude bránit. Poslední skupinu tvoří 2 % jedinců (7 zvířat). Ta jejich majitelé označili jako psy, kteří nemají děti rádi (jsou agresivní, vrčí, jsou nervózní, ohání se a je velké riziko, že dítě napadnou nebo už se tak stalo). V obou posledních případech vidím jako největší chybu zanedbání socializace ve štěněcím věku, kdy zvíře nemělo dostatek pozitivních podnětů (kontaktů s dětmi), aby si k nim mohlo vytvořit správný a dobrý vztah.

Podle mého názoru opět trochu zkreslené hodnoty vyšly z otázky o odklizení exkrementů po psovi. Tuto základní povinnost, která je stanovena ve většině vyhlášek jednotlivých obcí či měst, vykonává 27 % respondentů (88 osob). To, že po svém psu uklízejí, ale pouze na veřejném prostranství, označilo celkem 142 osob (44 %). Těch, co nesbírají po svém psu exkrementy, protože chodí jen do přírody, kde to není potřeba, se mezi respondenty souboru vyskytlo 88 - 27 %. Absolutní ne, odpověděla na otázku 2 % dotazovaných (8 osob). Tito lidé tedy neuklízejí po svých psech nikdy. Souhrnně to tedy znamená, že na veřejných prostranstvích nesbírá exkrementy pouhý zlomek lidí, přesněji 2 %.

Pokud se někdo rozhodne pořídit si psa, musí pečovat o jeho základní potřeby, mezi něž patří i venčení. Uklidit po vlastním psovi by měla být základní povinnost každého majitele. Mnozí jsou takového zkresleného názoru, že když musí za svého psa platit poplatek, je pak na městě či obci, v které(m) pejskař bydlí, aby exkrementy odklidilo(a).

Obecně platná legislativa praví, že: Pes je podle občanského zákoníku "věcí", i když podle zákona č. 246/1992 Sb. stejně jako člověk je schopen pociťovat bolest a utrpení, a jeho vlastník, v mezích zákona, je oprávněn psa, jako předmět svého vlastnictví držet, užívat a nakládat s ním, avšak podle stejného zákona nikoli neomezeně. V § 127 občanského zákoníku se uvádí, že vlastník věci se musí zdržet všeho, čím by nad míru přiměřenou obtěžoval jiného, nebo čím by vážně ohrožoval výkon jeho práv. Proto zejména nesmí obtěžovat sousedy hlukem, plyny, prachem, pachy, pevnými a tekutými odpady. Znečišťování životního prostředí řeší svým způsobem i zákon č. 87/1987 Sb., o veterinární péči, v platném znění. Na nakládání s organickým odpadem včetně psích exkrementů pamatuje i vyhláška č. 381/2001, Katalog odpadů, ve znění pozdějších předpisů. (52)

Co se týká rizika přenosu nějakého onemocnění z výkalů, tak 68 % dotazovaných (221 osob) odpovědělo ano, při kontaktu se mohou na člověka přenášet onemocnění. O možném nebezpečí neví 26 % respondentů (86 lidí) a 6 % si myslí, že takové nebezpečí neexistuje (19 lidí). Varující údaje, které mluví za vše, však zveřejnil ve svém článku ze srpna roku 2009 Prokůpek: „Při vyšetřování obyvatelstva ELISA testem bylo na toxokarózu pozitivních 20 %. Promoření škrkavkami řádu *Toxocara* například v Praze dosahuje 8 % u psů a 16 % u koček. Úroveň záchytů salmonel u psů je v hlavním městě kolem 2 %, u koček pod 4 %. V současné době se revidují názory na významnost výskytu rodu *Campylobacter* u domácích masožravců. Ve světové literatuře se totiž konstatuje úroveň nosičství u dospělých psů kolem 50 % populace a podíl psa na infekci člověka 5 %. Z uvedených údajů vyplývá značné zdravotní a epizootologické riziko životního prostředí znečištěného psími výkaly. Rovněž prach suchých výkalů vířený například při sekání zelených ploch, znečištěné travnaté plochy parků, vody a podobně mohou být rizikovým faktorem jak pro lidi, tak pro samotné psy. Zvláště když řada původců onemocnění člověka nebo psů přežívá v těchto prostředích i několik měsíců. (52)

Pravidelná kontrola psa u veterinárního lékaře je pro většinu respondentů souboru každoroční samozřejmou povinností (95 %, 308 osob). Bohužel z šetření vyplývá, že u 18 jedinců, jejichž majitelé zanedbávají péči, a tím i porušují zákon, je potenciální riziko vzniku a posléze dalšího šíření infekčních nemocí. Varovné je také to, že z těchto 18 nepravdělně očkovaných či neočkovaných zvířat jsou tři, kteří již napadli a pokousali člověka.

Psi ve společnosti a jejich uplatnění. „Zmínky o psech nalezneme v náboženstvích, folklóru a zobrazuje je i pravěké umění, což ukazuje, jakou roli v životě lidí psi hráli. Byli využíváni v bojích, při sportu i v zemědělství. Mnohem později se stali námětem pro literaturu, umění i film. Pes má v lidské společnosti stále své místo. Jeho úloha se vyvíjí a mění v závislosti na změnách ve společnosti i ve světě.“ (15) Druhů uplatnění psů ve společnosti je veliké množství, které je navíc ovlivněné mnoha podmínkami (přírodními i životními podmínkami v jednotlivých oblastech světa; ekonomickými podmínkami, ale i náboženstvím). Z výsledků šetření vyplývá, že lidé mají největší

povědomí o uplatnění psů ve zdravotně sociální oblasti. Jednotlivé možnosti zde získaly celkem 629 hlasů. Bezpečností složky získaly hlasů 417, avšak byly širěji popsány, co do počtu možností. V počátcích soužití člověka se psem šlo především o využití jejich schopností hlídat a varovat obyvatele před nebezpečím. Brzy se pes stal společníkem při lovu, hlídačem a sháněčem stád dobytka. Na severu polokoule bylo jejich prací tahání saní. Po staletí byli využíváni při vojenských operacích. (15) V současnosti jsou využívány jejich nedocenitelné schopnosti především ve zdravotně sociální oblasti a v bezpečnostních složkách.

Celkem respondenti zaznamenali 23 uplatnění nejrůznějších odvětví. Ze všech 326 dotazovaných však 28 z nich nebylo schopno uvést ani jednu (8,6 %). Nejvíce uplatnění - 13 možností - vypsali jediní respondenti. Nejčastěji byly zaznamenány 4 možnosti (71 respondentů, 21,8 %), což je jen téměř jedna šestina z počtu, který si respondenti vyplněním otázky sami stanovili. Obecně můžeme tedy stanovit, že respondenti neznají ani polovinu možných uplatnění psů ve společnosti.

To, zda se respondenti účastí nějakých psích akcí, je zjišťováno v otázce 20. Ta byla do dotazníku přidána z důvodu, že je podle mě důležité ne to, jestli se někde prezentují a získávají tituly v kráse či sportovních disciplínách. Ale opět je zde zásadním bodem soužití. Soužití bezproblémové, které je známkou správné socializace a výchovy. Pes je tzv. „ochozen“ a v situacích, jako jsou například davy lidí procházejících kolem něho, silná a rušná doprava, hlučnost okolí nebo například přítomnost desítek dalších psů v jeho blízkosti, by se měl chovat klidně. Účast na takových akcích je často spojena s dopravou na dané místo, takže pes musí zvládat nejen jízdu osobním autem, ale mnohdy i autobusem, vlakem, tramvají, metrem a dalšími prostředky hromadné dopravy, kde je většinou natěsnáno spousta dalších cestujících. Tyto všechny a další zážitky utvářejí povahově vyrovnaného jedince, který je ve společnosti spolehlivým a bezpečným partnerem. I proto mě nepotěšilo zjištění, že největší skupinu tvoří ti, kteří na akce s kynologickou tematikou nechodí, protože je to nezajímá - 27 % (87 respondentů). Stejný poměr 16 % obsadila skupina lidí, jejichž pes se necítí dobře ve velkém davu, a proto nechodí na žádné akce (jde o 53 respondentů), druhá skupina nemá čas (52 respondentů). 5 % se z jiných důvodů neúčastní těchto akcí

(například bylo uvedeno stáří majitele nebo agresivita psa vůči jiným psům). Po součtu nám tedy vyjde vysoké procento lidí, kteří vlastní psa, ale straní se s ním veškerých akcí, které by významným způsobem pomohly ke zkvalitnění společenského života obou (majitele i psa) - 64 %.

17 % dotázaných (55 osob) naopak navštěvuje takové akce pravidelně. Jako diváci, tedy pasivní účastníci, navštěvuje tyto akce 11 % z dotázaných (37 osob). 8 % (27 lidí) se do akcí aktivně zapojuje, ale nepravidelně. Zbýlých 36 % se tedy akcí účastní. Zde není tak úplně podstatné zda aktivně, pasivně, pravidelně či nepravidelně. Opět jde především o kontakt psa s různými druhy prostředí.

Kontakt seniora a psa (například ve zdravotnických nebo sociálních zařízeních) téměř jednohlasně respondenti odsouhlasili jako významně prospěšný pro fyzický i duševní stav seniorů - 302 respondentů (93 %). 13 dotazovaných (4 %) se o problematiku nezajímá, a tak nedokázalo otázku posoudit. 11 respondentů (3 %) si myslí, že jde pouze o drobné zpestření dne. V každém případě jde o prospěšnou věc.

„Pokud má senior zvíře, musí se o něho starat, přebírá tak za někoho zodpovědnost, což může zvyšovat jeho sebevědomí. Mnohdy je to pro něj nová náplň života. Zvířata také posilují fyzickou kondici člověka a v neposlední řadě je tu vždy někdo, kdo seniorovi neúnavně naslouchá. Zvířata dávají člověku určitou jistotu.“ (71)
V zařízeních, kde mají zkušenost s canisterapií u seniorů, mají velmi pozitivní výsledky s tímto programem. Jak uvádí Hančlová: „Canisterapie u seniorů přispívá k trénování kognitivních funkcí - vizuální percepce, pozornosti, paměti. Dokáže vzbudit zájem... Dává jim zažít pocit úspěchu. Někdy pomáhá při nalezení důvěry v sebe sama nebo k jiným lidem. Vede k procvičování jemné motoriky. Významně přispívá k ovlivnění emocí a celkově ke zkvalitnění života seniora.“ (21)

Pokud jde o seniora žijícího ve svém domě/bytě či jinde (ne ve zdravotnických nebo sociálních zařízeních) a přemýšlíme, zda mu pořídit či nepořídit nějakého čtyřnohého společníka, je určitě důležité vše důkladně promyslet. „Pro seniory jsou ideální inteligentní psi plemena s klidnou povahou, která jsou nenáročná na péči.“ Autorka mezi ně řadí zlatého a labradorského retrívra, yorkširského teriéra či maltézského psíka. (27) Celkem 84 % ze všech respondentů (277 lidí) si myslí, že je vhodné pořídit

seniorovi psa s tím, že plemeno pečlivě vybírá celá rodina. 40 z nich dále uvádí důležité body a další podmínky, na které je potřeba se zaměřit, než se pes vybere. Určitě je podle této skupiny dotázaných důležitý názor samotného seniora. Jeho zájem o psa, schopnost se o něj postarat. Senior by podle nich měl mít určité základní zkušenosti a vědomosti o psech. Významné je také zhodnotit celkový zdravotní stav a věk budoucího majitele, možnosti rodiny se o psa postarat, pokud senior onemocní. Výběr psa by měl být uvážen v tom směru, že není příliš vhodné pořizovat psa fyzicky zdatného, aktivní štěně či temperamentní plemeno, ale spíše psa staršího a klidného.

8 % dotázaných (25 lidí) souhlasí, ale souhlasit podle nich musí především senior, kterému psa chceme pořídit. Po 3 % získala skupina 10 respondentů, která respektuje nesouhlas seniora vlastnit psa a skupina, která naopak pořídí seniorovi psa co nejrychleji a tajně (9 lidí). V tomto případě by měla rodina zvážit co v situaci, kdy senior psa odmítne.

Téměř všech 326 respondentů si je určitě jistých, že činnosti, které jsou psi ochotni pro člověka vykonávat, jsou důležité a mají význam - tak odpovědělo 302 dotázaných (98 %). Pouze 6 lidí (2 %) je nejistých, přesto odpověděli „asi ano“. Ostatní odpovědi nebyly využity. V důvodech, proč je pro nás pes tak důležitý, se vyskytovalo několik druhů odpovědí. Přesto se dají zhruba shrnout pod jeden nadpis „vyvinutější smysly“. Někteří dále zmínili psychickou podporu, lepší fyzickou zdatnost, co se týká zadržení pachatele trestného činu nebo také to, že psi nejsou zatíženi společenským či politickým názorem na danou řešenou situaci.

Etologie, velká věda, která se mimo jiné zabývá komunikačními signály psovitých šelem. Otázka o signálech psího těla, kterými se psi snaží dorozumět se svým okolím, jsou pro společnost velmi významným vodítkem na cestě soužití s našimi čtyřnohými společníky. Porozumět základním signálům by měl být základní úkol pro budoucího majitele psa. Stejný názor vyjádřil i jeden z nejuznávanějších českých zoologů, který se zabýval i etologií, pan Veselovský: „...signály zdělili psi od svého jediného předka vlka a lze se jim snadno naučit, což by mělo být základní povinností každého chovatele psů.“ (66) Do průzkumu byly zařazeny obrázky osmi poloh psa, které jedinec zaujímá v různých situacích, a kterými informuje své okolí o náladě, postoji k dané věci a

dalších bezprostředních reakcích, kterými danou situaci hodlá vyřešit. Pro zjištění, zda hrozí člověku nebezpečí ze strany psa (v důsledku nepochopení vysílaných signálů), bylo důležité určit postoje vyjadřující hrozbu. Takto byly určeny tři pozice (ve výsledcích označené červeně a šipkou).

Celkový počet respondentů, kteří odpověděli na tuto otázku, byl 314. Zcela správně však odpovědělo 88 dotazovaných - 28 %. Pokud respondent jednu z rizikových pozic označil jinak než písmeny „c“, „d“ nebo „e“, hrozí mu útok ze strany psa. Toto zásadní a chybné označení obrázků s pozicemi udělalo ze 314 respondentů 139 lidí - 44 %. Z těchto 139 osob navíc 14 z nich vytvořilo tak zvanou dvojchybu, která riziko útoku potenciálně zdvojnásobuje. Zbylých 87 respondentů (28 %) označilo obrázky s drobnými chybami, které pro ně však neznamenal hrozbu v podobě útoku psa.

Ve výsledcích je dále uvedena tabulka (tabulka č. 5), která vyjadřuje s jakou pozicí měli respondenti nejvíce problémů. Jde o pozici „e“, což je ve výsledcích také zřejmé. Ze 314 možných správných odpovědí ji takto označila méně než polovina, pouze 145 dotázaných - 46 %. Dle mého názoru je to tím, že tato pozice vyjadřuje strach a úzkost psa. Ani sám pes v dané chvíli neví, jak se má zachovat. Podle dalšího vývoje situace (například dalšího naléhání na psa, nebo naopak stáhnutí se člověka do ústraní) se pes rozhodne, zda v obraně zaútočí či ze strachu uteče. Z tohoto důvodu si myslím, že jde i o pozici, ze které nejčastěji dochází k pokousání psem. Pokud jde totiž o porovnání s pozicemi „c“ nebo „d“, jsou zde signály psa mnohem lépe chápány. V těchto pozicích je pes naježený, často vrčí a má vyhrnuté pysky s odhalenými zuby. V takové situaci jsou si jistě lidé vědomi, že pes o kontakt s nimi nestojí. Druhou věcí však je, jak člověk při kontaktu s takovým psem zareaguje. Na místě jistě není některá z následujících reakcí: křik, útěk, mávání rukama, přiblížení se ke psovi s dobrým úmyslem se usmířit, přímý oční kontakt a podobně. Základní zásady správného chování jsou: zachovat v rámci možností klid. Nechat ruce volně u těla, natočit se ke psovi bokem a zrak stočit mimo přímé zorné pole psa, pomalu a tiše ustupovat.

6 ZÁVĚR

Soužití člověka a psa trvá již od pradávna. Jako se mění časy, mění se i styl soužití těchto dvou druhů. Ze psů pomocníků při lovu a ochranářů chatrčí se stávají pomocníci v řadě významných sociálních a zdravotních oblastí, v bezpečnostních složkách. Uplatňují se jako sportovci či společníci. Využití psů je odlišné podle zeměpisných oblastí, ve kterých pes s člověkem žije, ale i podle ekonomických či náboženských možností a zvyklostí dané skupiny obyvatelstva. Na jedné straně jsou psi zatracováni, na jiné jsou jim přisuzována značná privilegia.

Možností účelného využívání schopností psů v oblasti zdravotně sociální je mnoho. Jde o pomoc psů servisních, terapeutických, diagnostických a záchranářských. Tyto skupiny se dále dělí podle specializace, pro kterou byl pes vychován a vycvičen. Psi sloužící v bezpečnostních složkách jsou kvalitními partnery lidem zasahujícím v mnoha nebezpečných akcích. Díky vyvinutějším smyslům jsou nedocenitelnou pomocí při řešení nejrůznějších situací.

Psi jsou jednoduše nepostradatelnými bytostmi v mnoha odvětvích lidského bytí. Aby soužití s ním bylo kvalitní, musí být kvalitní především informovanost budoucího majitele o tomto druhu. Je důležité se zajímat o psy jako druh obecně, o plemeno, které si člověk zvolí, o péči, kterou zvíře bude potřebovat, o jeho specifické potřeby. Správnou socializací, výchovou a výcvikem lze z jakéhokoli jedince vychovat kvalitního a vyrovnaného psa, který je pak pro společnost velkým přínosem. Zásadní je, aby budoucí majitel byl schopen porozumět signálům psího těla. Nejde o žádné komplikované znaky a naučit se těm základním je velmi jednoduché. Při dostatečných vědomostech by pak majitel měl být chopen reagovat v každé situaci adekvátně a natolik pohotově, že nebude docházet k nepříznivým a nebezpečným atakům ze strany psa.

V poslední době mám pocit, že lidé psy přestali vnímat jako jiný druh. Snaží se jim vnutit lidský rytmus života se všemi jeho zbytečnými vymoženostmi. Antropomorfizují si své domácí mazlíčky a zapomínají, že pořád jde o šelmy psovitě, potomky vlka.

Pes je zvíře, které je potřeba zaměstnat. Informace o uplatněních, v kterých je možné se svým psem obstarat, je ale většině majitelů velmi vzdálená. Nejen, že neznají jednotlivé možnosti, oni o ně ani nestojí. Lidé mají psy, ale nestojí o to s nimi pracovat, dál se s nimi rozvíjet a budovat z nich vyrovnané jedince. Pokud se tedy zaměříme na cíl práce - zjistit znalosti respondentů o možnostech uplatnění psů ve společnosti, v žádném případě nejsou tyto vědomosti dostačující. Hypotéza zněla: Respondenti souboru neznají ani polovinu možných uplatnění psa v soužití s lidmi. Z výzkumu vyplynulo, že z 23 uplatnění psů v nejrůznějších odvětvích, která si respondenti sami stanovili, byly nejčastěji zaznamenány 4 možnosti (21,8 %), což je jen téměř jedna šestina z celkového počtu. Hypotéza byla tedy potvrzena.

Kontakt dětí a psů je také velmi často probíraným tématem. Proto jsem jako druhý cíl stanovila - zjistit, jak respondenti vnímají přítomnost psů ve svém okolí ve vztahu k dětem. Přesně polovina - 50 % odpověděla, že dítě nenechává nebo by nenechala o samotě se psem, protože nikdy nevíte, co se může přihodit. Velké procento - 34 % označilo odpověď: ano, nechávám nebo nechal(a) bych dítě ve věku do šesti let o samotě se svým psem. Podmínkou však je, že dítě musí rozumět tomu, jak se ke psovi chovat. Z literatury však vyplývá, že rozumově jsou toho děti schopny až kolem dvanáctého roku věku. 16 % respondentů nevidí problém v tom nechat dítě a psa samotné. Jsou toho názoru, že znají svého psa, a ten by v žádném případě dítěti neublížil. Pokud respondent takto odpoví, měl by si také uvědomit druhou stránku věci. A sice to, že v mnoha případech jsou vyvolavatelem konfliktu právě děti. Hypotéza: Více jak 75 % respondentů zkoumaného souboru je při kontaktu dítěte a psa opatrných se tedy nepotvrdila. Výsledkem je, že 50 % respondentů je opatrných a nenechávají dítě se psem o samotě. Zbylých 50 % ať už přímo nebo s nejistými podmínkami dítě se psem o samotě nechává.

Významným problémem v soužití je také to, že chybí zodpovědnost majitelů za psa a za jeho rozvoj. Soužití se psem se bere za tak obecnou a samozřejmou věc, že se prostě pes do rodiny pořídí, ačkoli nikdo s nimi nemá zkušenosti a vlastně nikdo o chovu psa nic neví.

Jestliže je možné, že téměř polovina majitelů (44 %) psů nerozpozná varovné signály psího těla, je zde na zamyšlenou, v jakém jsou oni jako majitelé a my jako možní kolemjdoucí potenciálním riziku útoku. A to z toho důvodu, že pokud majitel nerozpozná varovné signály svého psa, které jsou vysílány jemu či jiné osobě, těžko stihne správně a včas zareagovat, a tím útoku předejít. Stále je také v lidech zakořeněna představa nepředvídatelného chování psů, kteří napadají bezdůvodně a bez varování. Stále si velké množství lidí neuvědomuje, že je tomu právě naopak, a že ve velké většině případů je iniciátorem člověk. Posledním, třetím cílem práce bylo zjistit, jaké je povědomí respondentů o signálech psího těla. Hypotéza se potvrdila. Význam signálů, které psi k lidem vysílají, zná méně než polovina respondentů souboru - přesněji 28 %.

Námětem pro práci byl můj osobní vztah ke psům a zkušenosti s ostatními majiteli těchto čtyřnohých společníků. Potřeba osvěty v soužití se psy dle mého názoru už velmi dychtivě „klepe na dveře“. Prevence je na místě a nikdy jí není dostatek. O soužití lidí a psů a o správném chování k nim by se měly provádět pravidelné semináře již u předškoláků. Mou osobní zkušeností je velmi příznivý ohlas jak ze strany učitelů, tak ze strany dětí, kdy jsme formou hry nenásilně došli k základním postupům pro pohodové partnerství mezi člověkem/dítětem a zvířetem.

Právě ta již výše zmíněná samozřejmost kontaktu se psem je dle mého názoru dobře viditelná na základní škole, při probírání kapitoly o savcích. Mnohem více se musí studenti zabývat tím, že velryby jsou savci, jak jsou obrovské a nejlépe by bylo, kdyby žáci věděli přesné rozměry a hmotnost. Když se ale dojde k odstavci o psu domácím, tak to je prostě pes. Nemělo by to být opačně? Kolik dětí ze třídy bude mít možnost vyplout na oceán a pozorovat velryby? A naopak, kolik dětí se setká se psem? A třeba se psem agresivním, kterému se nedostalo potřebné výchovy a výcviku a teď dítě ohrožuje. Jak se má dítě zachovat, když mu to nikdo neřekl? Možná by bylo dobré vštěpovat dětem základní pravidla o psech tak, jako se jim vštěpují například základní dopravní značky. Aby mohlo něco podobného fungovat, museli by stejný postoj zaujmout i dospělí a svojí vlastní iniciativou se zapřičinit o bezpečnější a kvalitnější život společný nám lidem a jim - psům.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. ABRANTES, Roger. *Řeč psů: Encyklopedie psiho chování*. 2. vyd., České Budějovice: Dona, 2007. 230 s. ISBN 978-80-7322-110-2.
2. BERGLER, Reinhold. *Warum Kinder Tiere Brauchen*. Verlag Herder Freiburg im Breisgau, Německo, 119 s. ISBN 3-451-04319-X.
3. *Bojová plemena*. [online]. [Citace 28. 3. 2010]. Dostupný z: http://www.psi-kocky.cz/psi/bojova_plemena.html
4. CÍSAŘOVSKÝ, Michal. *Pes: nekonečný příběh od pravěku do třetího tisíciletí*. 1. vyd., Praha: Canis, 2008. 902 s. ISBN 978-80-900820-1-4.
5. COREN, Stanley. *Co má pes na jazyku: jak porozumět psí řeči*. 1. vyd., Praha: Euromedia Group, 2001. 298 s. ISBN 80-242-0506-8.
6. COREN, Stanley. *Intelligence psů*. 2. rozš. vyd., Praha: Práh, 2007. 319 s. ISBN 978-80-7252-186-9.
7. DELTA SOCIETY. *Standards of practice for Animal Assisted Activities and Animal Assisted Therapy*. 1. edition, November 1996. ISBN 1-889785-01-6.
8. DOSTÁL, Jaromír. *Genetika a šlechtění plemen psů*. České Budějovice: Dona, 2007. 261 s. ISBN 978-80-7322-104-1.
9. DOSTÁL, Viktor. *Přirozená komunikace a život se psy*. 2. vyd., [s.l.]: [vl.n.], 2005. 301 s.

10. DRAŠNAROVÁ, Barbara. *Oblíbená psí plemena, která lidé milují*. [online]. [Citace 25. 4. 2010]. Poslední aktualizace: 7. 2. 2008. Dostupný z: http://www.moda.cz/Kategorie/Volny_cas/20080206_Oblibena_Psi_Plemena.html
11. EISERTOVÁ, Jaroslava. Canisterapie - terminologie. In VELEMÍNSKÝ, Miloš a kol. autorů. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd., České Budějovice: Dona, 2007. s. 30-37. ISBN 978-80-7322-09-6.
12. *Etogram psa*. [online]. [Citace 28. 3. 2010]. Dostupný z: http://www.02.working-dogs.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=97:etogram-psa&catid=47:etologie-lanky&Itemid=167
13. EXNER, Oskar. *Vše, co jste chtěli vědět o psech v Praze*. [online]. Poslední aktualizace: 2. 11. 2009. [Citace 28. 3. 2010]. Dostupný z: http://www.praha.eu/jnp/cz/home/zivot_v_praze/bezpecnost/psi_v_praze_vse_c_o_jste_o_nich_chteli.html
14. FEJKUSOVÁ, Helena; MIČULKOVÁ, Olga. Canisterapie a aktivity se psem. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích 1.-3. 7. 2005 v Brně. Tvorba norem praxe I. Sborník příspěvků*. Brno: Sdružení Filia, s. 42-44. ISBN 80-239-5863-1.
15. FOGLE, Bruce. *Encyklopedie psů*. 5. vyd., Praha: Fortuna Print, 2005. 312 s. ISBN 80-7321-161-0.
16. FOGLE, Bruce. *Pes - věrný přítel: Příručka pro chovatele*. 1. vyd., Praha: Euromedia Group, 2006. 288 s. ISBN 80-242-1417-2.

17. FOSSATI, Renata. Dogs teach and children learn in two elementary schools. In *People and Animals: A timeless Relationship: 10th International conference on Human-Animal interactions IAHAIO 6th-9th October, 2004*. Glasgow. s. 87
18. FRANČEOVÁ, Eva; HUTAŘOVÁ, Ivana. *Co je vlastně asistenční pes? Japan chin a spol. v životě zdravotně postižených*. Praha: [s.n.], 2005. 128 s. ISBN 80-903705-0-0
19. FREEMAN, Michaela. Terminologie v zooterapii. In VELEMÍNSKÝ, Miloš a kol. autorů. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd., České Budějovice: Dona, 2007. s. 30-37. ISBN 978-80-7322-09-6.
20. GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše aneb canisterapie*. 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 1999. 160 s. ISBN 80-7169-789-3.
21. HANČLOVÁ, Svatava. Canisterapie u seniorů žijících v domově důchodců. In VELEMÍNSKÝ, Miloš a kol. autorů. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd., České Budějovice: Dona, 2007. 335 s. ISBN 978-80-7322-109-6.
22. HARTL, Karel. *Člověk a pes*. 2. vyd., Praha: Naše vojsko, 1989. 92 s.
23. Helppes - Centrum výcviku psů pro postižené. Internetové stránky organizace. [online]. [Citace 12. 2. 2010]. Dostupný z: <http://www.helppes.cz/index.php>
24. *Historie AOVZ*. [online]. [Citace 12. 2. 2010]. Dostupný z: http://www.aovz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=81
25. *Historie výcviku vodících psů*. Svět psů 11/2007. Praha: Minerva CZ, 2007. s. 60 – 61. ISSN 1211-2976

26. CHLOPČÍKOVÁ, Marie; EISERTOVÁ, Jaroslava. *Dítě a pes aneb prevence úrazů způsobených psem u dětí středního školního věku: Informační brožura k pilotní studii*. 1. vyd., České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2009. 10 s.
27. *Ideální psí plemena pro seniory*. [online]. [Citace 25. 4. 2010]. Dostupný z: <http://www.chovatelka.cz/psi-a-kocky-clanek/idealni-psi-plemena-pro-seniory-238/#article-body>
28. JANOUŠEK, Stanislav; ZVADOVÁ, Zuzana; KODL, Miloslav. *Aby pes nekouzl*. 1. vyd., Praha: Státní zdravotní ústav, 2003. 20 s. ISBN 80-7071-218-X.
29. KALINOVÁ, Věra. Současná situace v oblasti canisterapie v ČR. In *Pravda o zooterapii: sborník příspěvků z celostátní konference pořádané dne 25. 11. 2003 v Hluboké nad Vltavou*. 1. vyd., České Budějovice, 2004. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. s. 25-29. ISBN 80-7040-675-5.
30. KALINOVÁ, Věra. *Systém vzdělávání v oblasti canisterapie*. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. 2003. 112 s.
31. KALVACH, Zdeněk a kol. *Úvod do gerontologie a geriatrie: Integrovaný text pro interdisciplinární studium, I. díl: Gerontologie obecná a aplikační*. 1. vyd., Praha: Karolinum, 1997. 193 s. ISBN 80-7184-366-0.
32. KARÁSKOVÁ, Vlasta, KRAUSOVÁ, Alena. *Pes a dítě s mentálním postižením*. 1. vyd., Univerzita Palackého v Olomouci: Olomouc, 2004. 27 s. ISBN 80-244-0953-4.

33. KLIKOVÁ, Alena. Problematika právních aspektů provozování canisterapie. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích k tvorbě metodiky. Sborník příspěvků*. Brno: Sdružení Filia, 2004, s.10-12 ISBN 80-239-3591-7.
34. KOLEKTIV AUTORŮ. *Modrý pes: Bezpečný život se svým psem - Interaktivní výukový program usilující o omezení incidence pokousání psem, určený zejména dětem ve věku mezi 3. až 6. rokem a jejich rodičům. Návod pro rodiče a CD*. 1. vyd., Upminter - Essex, Brno: The blue dog trust, ČAVLMZ, 2008. 47 s. ISBN 978-0-9554685-7-5.
35. KRAUS, Jiří a kol. *Nový akademický slovník cizích slov*. 1. vyd., Praha: Academia, 2005. 879 s. ISBN 80-200-1351-2.
36. LACINOVÁ, Jiřina. *Cesta k využívání zvířat pro terapii*. Svět psů. 1998. č. 10, s. 27-28. ISSN 1211-2976.
37. LACINOVÁ, Jiřina. Historický vývoj zooterapie a její současný stav. In VELEMÍNSKÝ, Miloš a kol. autorů. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007. ISBN 978-80-7322-109-6
38. LACINOVÁ, Jiřina. Úvodní příspěvek – situace canisterapie v ČR. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích: sborník příspěvků, 27.6. - 1.7. 2003 v Brně. Sborník příspěvků*. Sdružení Filia Brno, 2003.
39. LEMISH, Michael G. *Váleční psi*. 1. vyd., Praha: Naše vojsko, 2008. 273 s. ISBN 80-206-0764-1.
40. LORENZ, Konrad. *Život se psem není pod psa*. 1. vyd., Praha: Granit, 1997. 128 s. ISBN 80-85805-57-X.

41. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 4. vyd., Praha: Portál, 2007. 143s. ISBN 978-80-7367-325-3.
42. MATĚJČEK, Zdeněk. *Malá domácí zvířata a děti*. Forum Medicinae. Praha: 1999, s.34-39. ISSN 1212-4230.
43. MOJŽÍŠOVÁ, Adéla; LACINOVÁ, Jiřina; ŠEMBEROVÁ, Jana; VELEMÍNSKÝ, Miloš. Model canisterapie. In *Kontakt II*, 4/2000, ZSF JU, České Budějovice, s.215-219.
44. *Napadení psem*. [online]. [Citace 25. 4. 2010]. Dostupný z: <http://www.knihovna.jinacovice.cz/bes4/beseda3.pdf>
45. NEJEZCHLEBOVÁ, Lenka. *Člověk, nepřítel psa*. [online]. [Citace 25. 4. 2010]. Dostupný z: <http://www.stafbul.com/clovek-nepritel-psa.html>
46. NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb jak nás zvířata umí léčit: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. 1. vyd., Praha: Albatros, 2006. 159 s. ISBN 80-00-01809-8.
47. NERANDŽIČ, Zoran. Zooterapie v kontextu ucelené rehabilitace. In *Pravda o zooterapii: sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27. 11. 2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18. 11. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích*. 1. vyd., České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. 2003. s. 9-11. ISBN 80-7040-608-9.
48. OHL, Frauke; ENDENBURG, Nieke. *Pes a dítě: společně, šťastně, harmonicky*. 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 2007. 62 s. ISBN 978-80-247-2226-9.

49. Pes pomůže. Internetové stránky organizace. [online]. [Citace 12. 2. 2010]. Dostupný z: http://www.pes-pomuze.com/asistencni_pes.html)
50. PINC, Ludvík; SVOBODOVÁ, Ilona. *Pes ve službách člověka*. [online]. [Citace 19. 2. 2010]. Dostupný z: http://etext.czu.cz/php/skripta/kapitola.php?titul_key=64&idkapitola=182
51. Pomocné tlapy. Internetové stránky organizace. [online]. Poslední aktualizace: 14. 10. 2009 [Citace 12. 2. 2010]. Dostupný z: <http://www.pomocnetlapky.cz/cz/o-asistencnich-psech/asistencni-psi/asistencni-psi-42.html>)
52. PROKŮPEK, Václav. *Psí výkaly a hrozící nebezpečí*. [online]. Poslední aktualizace: 16. 8. 2009 [Citace 28. 4. 2010]. Dostupný z: <http://www.eurochem.cz/index.php?LA=CS&MN=Ps%ED+v%FDkaly+a+hroz%EDc%ED+nebezpe%E8%ED&ProdID=00021F06D8EDF5860002E8C9&DT=4097&TXTID=2125&PHPSESSID=fa...>
53. PROTHMANN, A. *Tiergestützte Kinderpsychoterapie*. Frankfurt am Main, 2007. 278 s. ISBN 10:3-631-55293-9.
54. *Signální psi*. [online]. Poslední aktualizace: 26. 4. 2009. [Citace 28. 3. 2010]. Dostupný z: http://www.pestraspolecnost.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=69&Itemid=86
55. SPURNÁ, Jana. *Právní předpisy ČR*. [online]. [Citace 28. 3. 2010]. Dostupný z: <http://www.svsr.cz/index.php?art=1285>

56. *Svatobernardský pes – Bernardýn*. [online]. Poslední aktualizace: 1. 1. 2007 [Citace 21. 2. 2010]. Dostupný z: <http://www.boxer.cz/fcidve/bernardyn.htm>
57. SVOBODOVÁ, Ivona; TICHÁ, Věra. *Zákony v zoorehabilitační praxi v podmínkách ČR*. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích 1.-3.7. 2005 v Brně. Tvorba norem praxe I. Sborník příspěvků*. Brno: Sdružení Filia, s. 26-30. ISBN 978-80-970027-4 -9.
58. ŠEBKOVÁ, Naděžda, HARTL, Karel. *Kynologie*. 1. vyd., Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2007. 130 s. ISBN 978-80-213-1617-1.
59. TAYLOR, David. *Váš pes*. 2. vyd., Martin: Průdy, 1994. 287 s. ISBN 80-85355-15-9.
60. The seeing eye. Internetové stránky organizace. [online]. [Citace 28. 2. 2010]. Dostupný z: <http://www.seeingeye.org/>
61. TICHÁ, Věra. *Legislativní úprava týkající se praktikování zooterapie*. In VELEMÍNSKÝ, Miloš a kol. autorů. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd., České Budějovice: Dona, 2007. 335 s. ISBN 978-80-7322-109-6.
62. TVRDÁ, Andrea. *Canisterapie – krizová intervence*. In *Mezinárodní seminář o zooterapiích 1.-3. 7. 2005. Tvorba norem praxe I. Sborník příspěvků*. Brno: Sdružení Filia, s. 48-52. ISBN 80-239-5863-1.
63. TVRDÁ, Andrea, TICHÁ, Věra. *Využití psa ve zdravotně sociální oblasti*. In VELEMÍNSKÝ, Miloš a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1.vyd., České Budějovice: Dona, 2007. 335 s. ISBN 978-80-7322-109-6.

64. VEČEREK, Vladimír, a kol. *Ochrana zvířat*. 1. vyd., Brno: Veterinární a farmaceutická univerzita Brno, 2001. 156 s. ISBN 80-7305-412-4.
65. VESELOVSKÝ, Zdeněk. *Člověk a zvíře*. 1. vyd., Praha: Academia, 2000. 246 s. ISBN 80-200-0756-3.
66. VESELOVSKÝ, Zdeněk. *Etologie: Biologie chování zvířat*. 1. vyd., Praha: Academia, 2008. 407 s. ISBN 978-80-200-1621-8.
67. *Vyhláška Ministerstva zdravotnictví o hygienických požadavcích na prodej potravin a rozsah vybavení prodejny podle sortimentu prodávaných potravin*. [online]. [Citace 28. 3. 2010]. Dostupný z: [http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df100000000000000000/c12571cc00341df141256c090047fe8a?OpenDocument](http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df10000000000000000/c12571cc00341df141256c090047fe8a?OpenDocument)
68. Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík. Internetové stránky organizace. [online]. [Citace 28. 3. 2010]. Dostupné z: <http://www.canisterapie.org/>
69. WOLOY, Eleanora M. *Pes a lidská duše: Studie o povaze vztahů mezi člověkem a psem a o významu symbolických obrazů psa v mýtech, snech a představách*. 1. vyd., Brno: Tomáše Janečka, 2005. 94 s. ISBN 80-85880-42-3.
70. *Základy etologie psů*. [online]. [Citace 28. 3. 2010]. Dostupný z: <http://www.cz-pes.cz/literatura-veterina-etologie.php>
71. *Zvířata v domovech nejen pro seniory: Příručka pro návštěvní programy, držení a chování zvířat*. Přeložili Milena a Miloš Vojtěchovští z rakouského originálu "Tiere im Altersheim". 2. vyd., Praha: Hestia, 1999. 39 s.

8 KLÍČOVÁ SLOVA

canisterapie

dítě

etologie

komunikační signály

pes

senior

zooterapie

9 PŘÍLOHY

Příloha 1: Komunikační signály psa (obrázek 1 - 9)

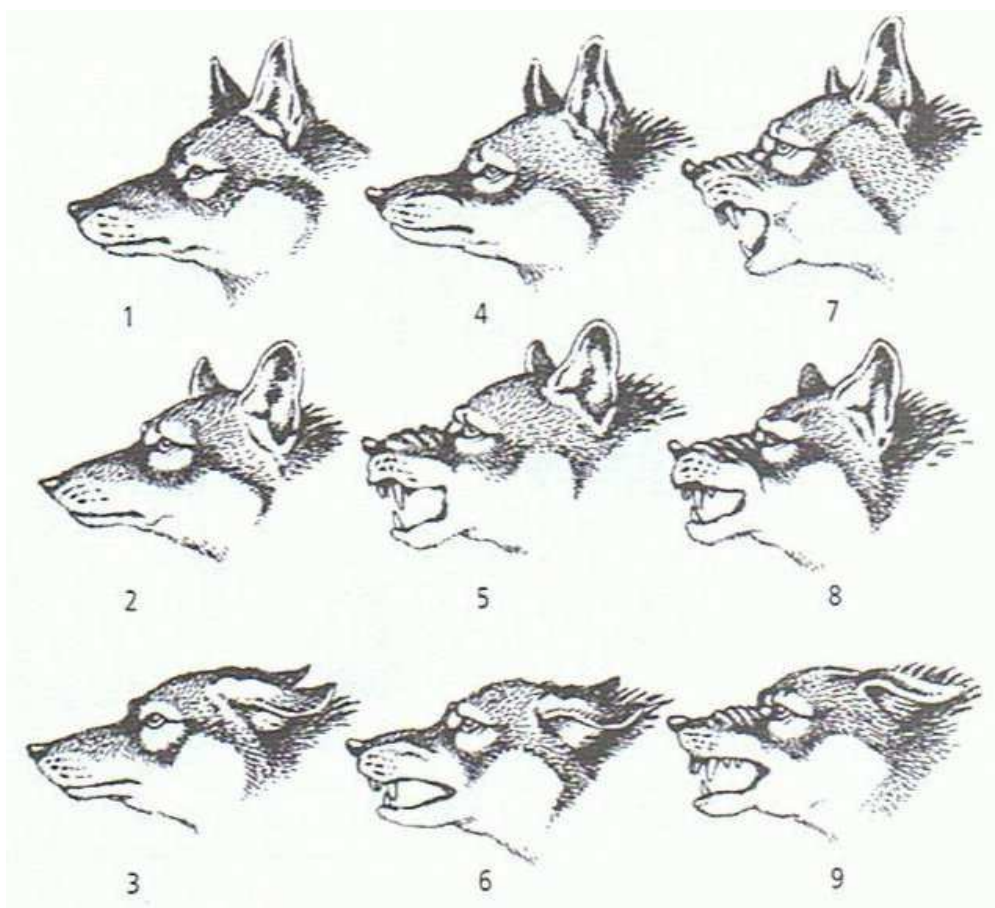
Příloha 2: Významné internetové zdroje

Příloha 3: Dotazník

Příloha 1: Komunikační signály psa

Obrázek 1: Výrazové prostředky vlka obecného

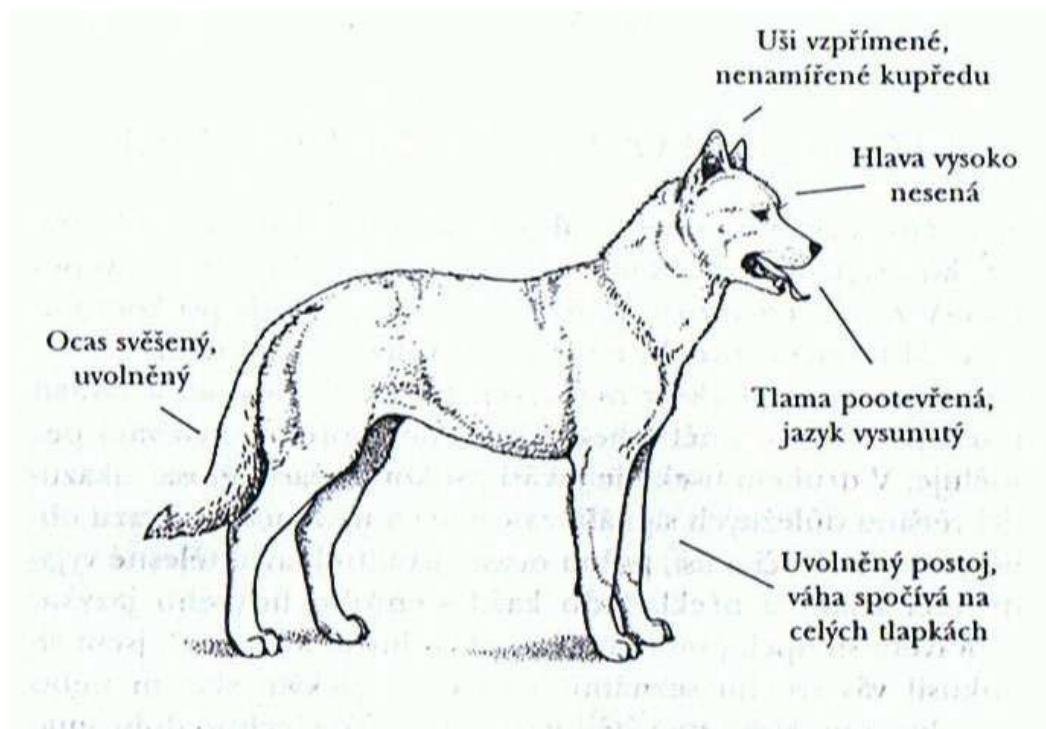
Obrázek znázorňuje optické signály, které zdělili dnešní psi od vlka obecného. Těmto signálům se lze velmi snadno naučit a mělo by to být základní povinností každého majitele psa. Dílčí obrázky 1, 2, 3 – u vlka přibývá motivace k útěku a podřízenosti. Dílčí obrázky 1, 4, 7 – vlk je motivován k sebejistému chování a postupné agresivitě. Na schématu se zvyšuje útočnost v jednotlivých řadách zleva doprava. Naopak útěk, strach a podřízenost se v jednotlivých řadách zvyšují shora dolů.



Zdroj: Veselovský, 2008

Obrázek 2: Uvolněný pes

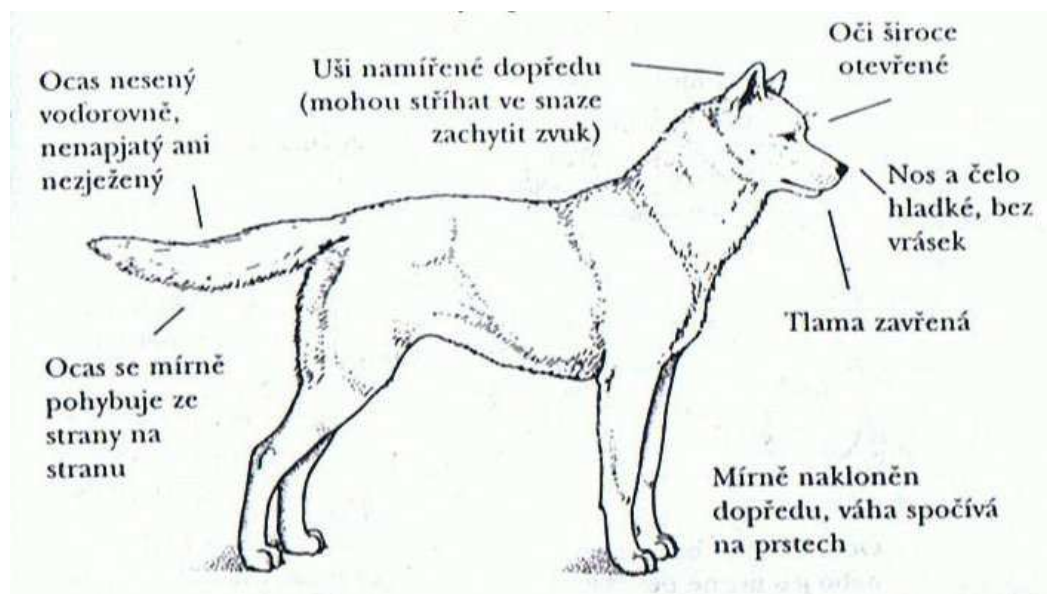
Soubor níže pospaných signálů sděluje, že pes je uvolněný, spokojený, není soustředěný či nějak znepokojený tím, co se děje v jeho okolí.



Zdroj: Coren, 2001

Obrázek 3: Čilý a pozorný pes

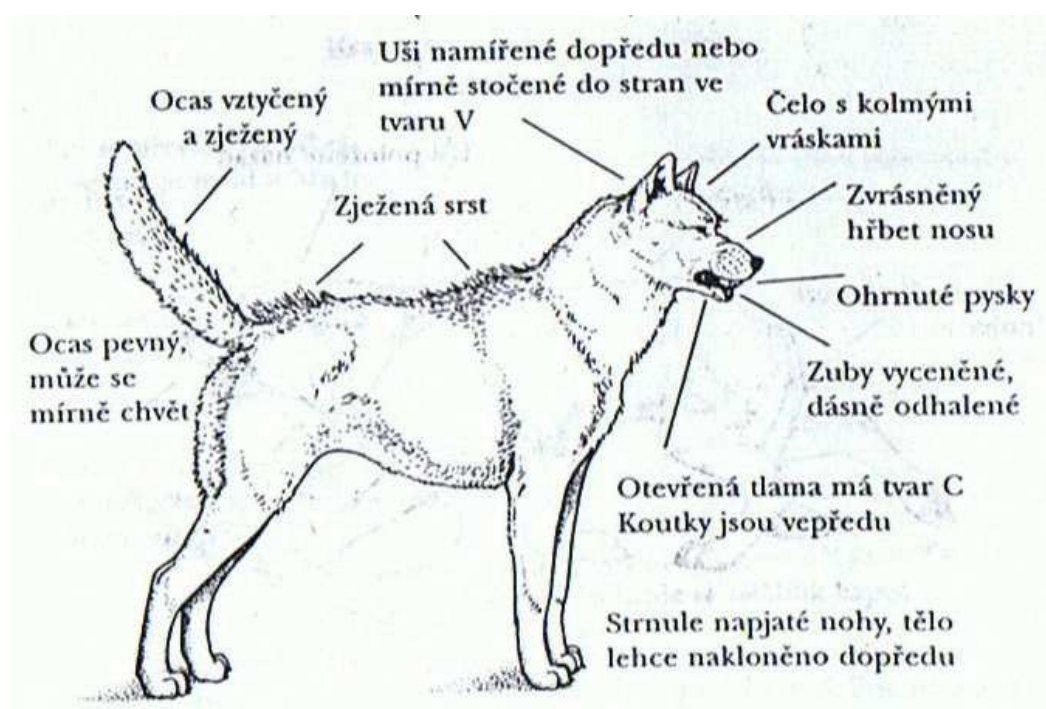
Takový to postoj zaujímá pes, který zpozoruje ve svém okolí zajímavý předmět či objekt. Pes o něj projevuje zájem, je v pohotovosti, zvědavý a připravený k průzkumu.



Zdroj: Coren, 2001

Obrázek 4: Dominance/agresivita (útočná hrozba)

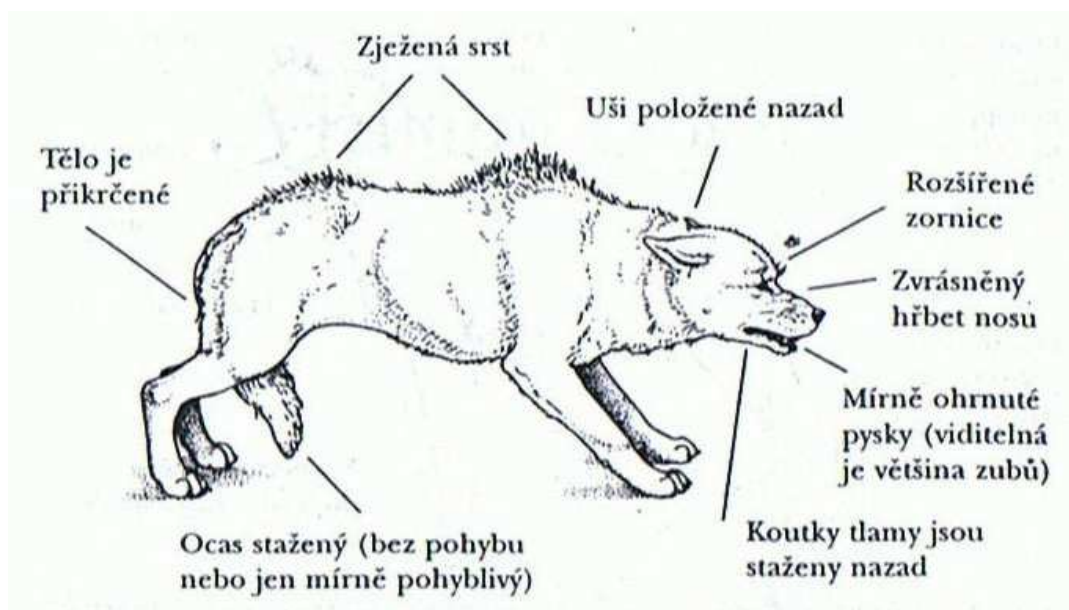
Tento postoj a tyto výrazové prostředky používá velmi dominantní a sebevědomý pes, který projevuje jak sociální dominanci ve smečce, tak hrozbu a agresi, je-li vyprovokován. Napjaté nohy, vzpřímený postoj nebo strnulý krok na napjatých nohou nakloněných mírně dopředu jsou jasným signálem dominantního psa, který chce prosadit své vůdcovské postavení. Pysky má pes ohrnuty tak, že je vidět většina zubů. Při dalším zvyšování aktivní agrese se odhalují zuby všechny, včetně dásní nad předními zuby. Vrásky na nose jsou velmi nápadné.



Zdroj: Coren, 2001

Obrázek 5: Strach/agresivita (obránná hrozba)

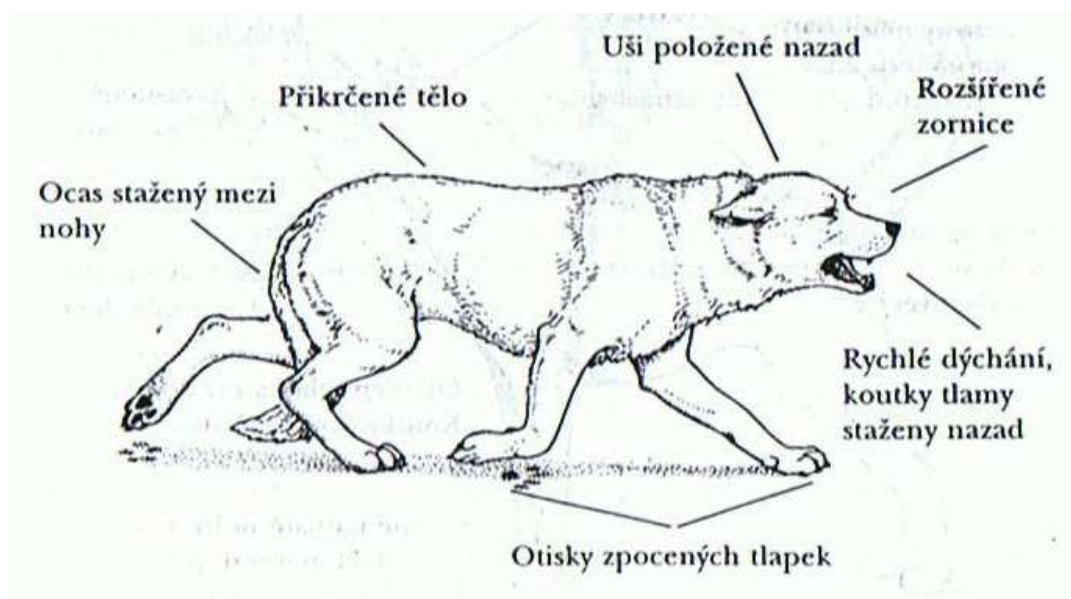
Pes v takovém postoji je pes vyděšený. Necítí se však podřízený! Pokud tedy bude nadále ohrožován, zaútočí. Signály jsou určeny výhradně zvířeti, které ho ohrožuje. Do lidské řeči by se tento postoj dal přeložit jako: „Trochu se bojím, ale jestli se pokusíš mi ublížit, budu se bránit.“



Zdroj: Coren, 2001

Obrázek 6: Strach a úzkost

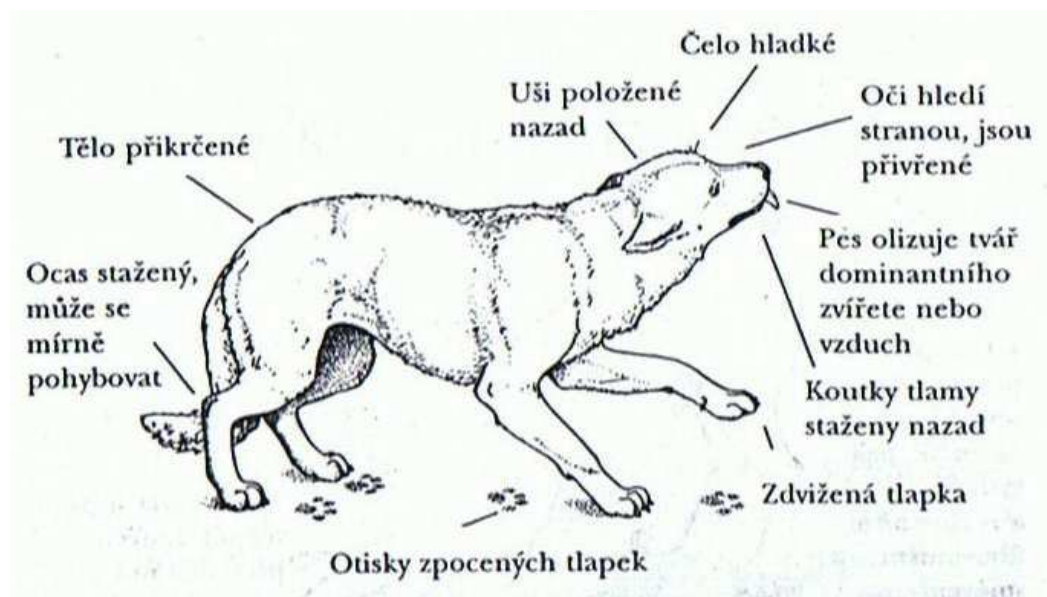
Tento obrázek ukazuje psa, který je ve stresu. Zdroj stresu může být různý (společenský, vnější). Signály nejsou určeny jiným jedincům. Pes je ve velkém napětí a úzkosti z nepřehledné situace. Pořádně neví, jak se má zachovat, což se může rychle změnit v agresivní chování nebo bázlivý ústup. Tato pozice tedy znamená určité nebezpečí útoku.



Zdroj: Coren, 2001

Obrázek 7: Strach/podřízenost (aktivní podřízenost)

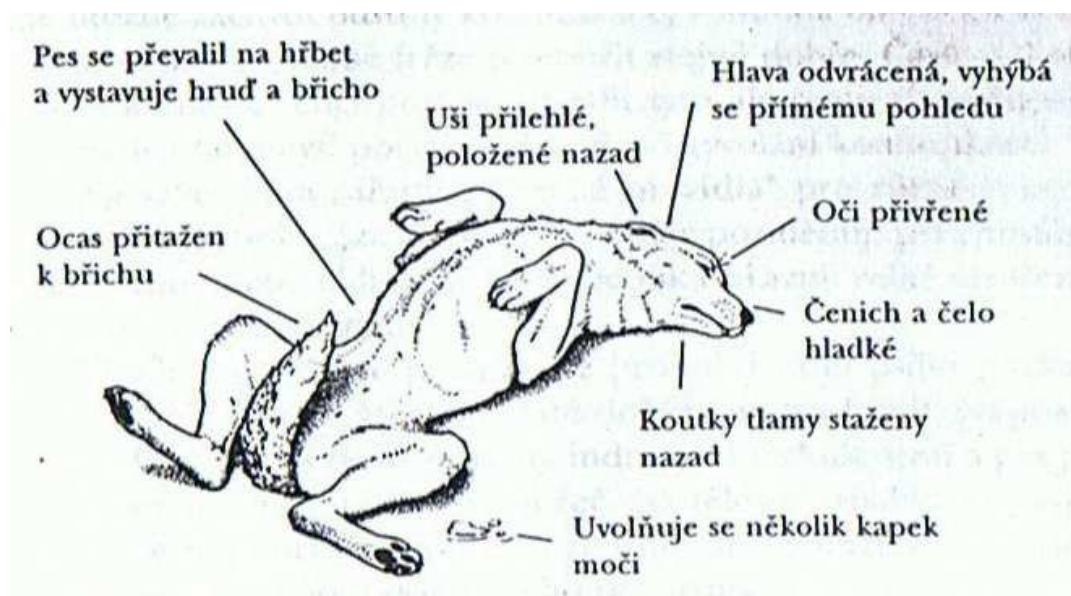
Tyto signály uplatňuje pes, který se něčeho bojí, a tak dává najevo podřízenost. Většinou jde o gesta usmiřování. Ta mají výše postaveného jedince uklidnit a vyloučit tak výzvu k boji nebo hrozbu útoku.



Zdroj: Coren, 2001

Obrázek 8: Krajní strach/úplné podřízení (pasivní podřízenost)

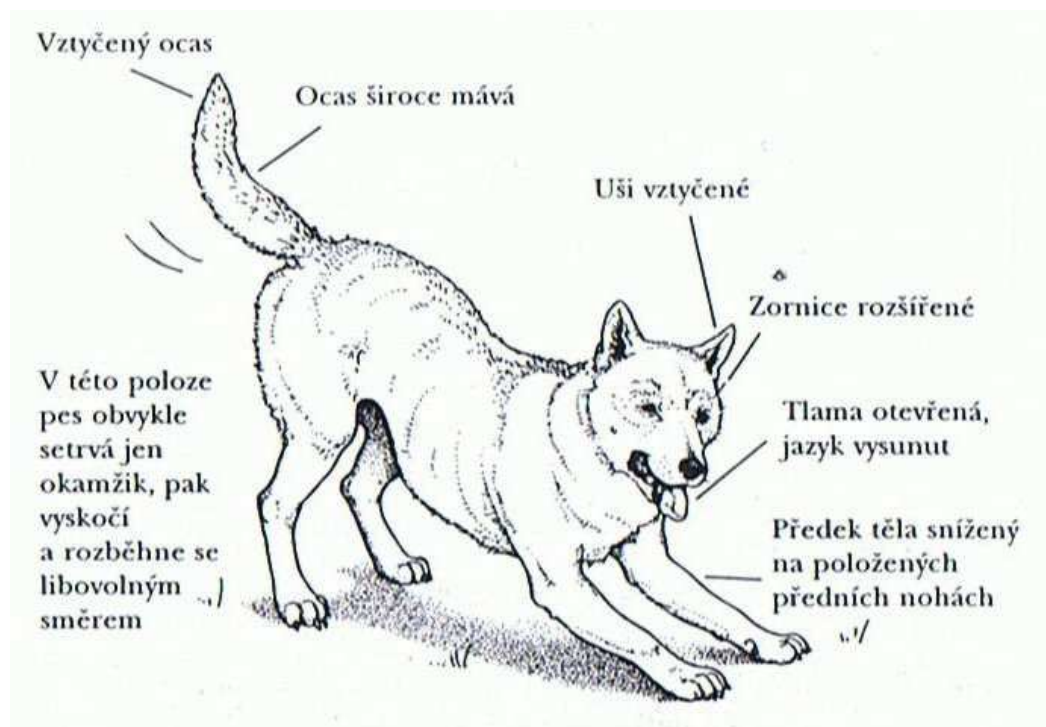
Pes v takovéto poloze je naprosto podřízený. Jde o naprostou kapitulaci před protivníkem, či výše postaveným jedincem. Pes zdůrazňuje své podřízení tím, že odhaluje svou nejzranitelnější část těla – břicho a drobným ukapáváním moči přibližuje svou bezbrannost malému štěněti. Psovi tak podlézá, aby ho usmířil a zabránil střetu.



Zdroj: Coren, 2001

Obrázek 9: Hravý pes

Tento postoj a výrazové prostředky jsou základní signály pro výzvu ke hře. Může ji doprovázet vzrušené štěkání, hravý útok. Často je to jakýsi most, kterým se udobňuje předchozí drsné chování na znamení, že to nebylo míněno vážně.



Zdroj: Coren, 2001

Příloha 2: Významné internetové zdroje

- Státní veterinární správa České Republiky (www.svscr.cz)
- Informační portál „VETERINA INFO“ (www.veterina-info.cz)
 - „MŮJ PES“ (www.muypes.cz)
 - „HAF BEZ OBAV“ (www.hafbezobav.cz)
- Webové stránky „CANISTERAPEUTICKÉ ASOCIACE“ (www.ctasociace.cz)
- Internetový portál „CANISTERAPIE“ (www.canisterapie.info/canisterapie)
- Webová stránka „POMOCNÉ TLAPKY“ (www.pomocnetlapky.cz)
 - „PSI PRO ŽIVOT“ (www.psiprozivot.cz)
 - „HELPPES“ (www.helppes.cz)
 - „PES PRO TEBE“ (www.ppt.zde.cz)

Zdroj: Frančeová, Hutařová; 2005

Příloha 3: Dotazník

Dobrý den,

jsem studentkou Jihočeské univerzity a pracuji na diplomové práci, kde se zabývám problematikou soužití člověka a psa. Cílem je zhodnotit znalosti respondentů z široké veřejnosti o možnostech uplatnění psů ve společnosti a zjistit, jak dospělí lidé vnímají přítomnost psů ve svém okolí ve vztahu k dětem a seniorům. Byla bych velmi ráda, kdybyste se podílel(a) na výzkumu k této problematice, a to vyplněním tohoto ANONYMNÍHO dotazníku.

Vřele děkuji. Iva Karafiátová, studentka oboru Odborný pracovník v ochraně veřejného zdraví.

(vybrané odpovědi prosím kroužkujte)

1. Pohlaví

- a) žena
- b) muž

2. Věk

3. Žijete se psem/fenou?

- a) ano, se psem (psy)
- b) ano, s fenou (fenami)
- c) ano, se psy obojího pohlaví
- d) ne, nemám psa

Při vyšším počtu psů je předpoklad, že žijí v podobných podmínkách, s podobnou výchovou. Povahově se sice mohou lišit, ale Vaše názory na tuto problematiku zůstávají pravděpodobně stejné. Dále je v dotazníku řešen jen jeden pes. Vyberte si tedy jednoho z Vašich psů a pokračujte v dotazníku.

4. Prosím, doplňte plemeno Vašeho psa a jeho věk:

- plemeno
- věk

5. Kde je zvíře chováno?

- a) na zahradě (bouda, kotec, přístřešek,...)
- b) na zahradě i v domě/bytě - má své místo a na určitá místa NESMÍ (např.: gauč, postel, křeslo, některé místnosti, prostory...)
- c) na zahradě i v domě/bytě - smí kamkoli
- d) v domě, v bytě - má své místo a na určitá místa NESMÍ (např.: gauč, postel, křeslo, některé místnosti, prostory...)
- e) v domě, v bytě - smí kamkoli

6. Kdo rozhodl, že budete mít psa?
- a) vy sám (sama)
 - b) celá rodina
 - c) dítě/děti, doplňte prosím jeho/jejich věk (při rozhodování pořídít si psa)
 - d) pes si vybral mě/nás
 - e) někdo jiný (doplňte):

7. Od koho jste získal(a) psa:
- a) od chovatele (s průkazem původu - PP)
 - b) od chovatele (bez průkazu původu)
 - c) od přátel, známých
 - d) nalezenec z ulice
 - e) z útulku
 - f) jiné (doplňte):.....

8. Jaké povely zvládá Váš pes?
- a) má profesionální výcvik
 - b) má složené zkoušky poslušnosti (různých kategorií)
 - c) zvládá základní povely (bez složených zkoušek) – ke mně, zůstaň, čekej, sedni, lehni, přines
 - d) zvládá jen některé základní povely (prosím, podtrhněte je v možnosti c) nebo vypište.....
 - e) nezvládá žádný povel

9. Kousnul Váš pes někdy někoho?
- a) ano
 - b) ne, nekousl nikdy nikoho (*pokračujte otázkou číslo 12*)

10. Jestliže Váš pes někdy v životě někoho pokousal - jednalo se o:
- a) přímo Vás, tedy majitele psa
 - b) jiného člena Vaší rodiny
 - c) Vašeho přítele, přítelkyni, známého/známou, příbuzného
 - d) cizího člověka

11. Pokousaná osoba byl:
- a) dospělý člověk
 - b) senior (nad 65 let)
 - c) dítě (doplňte věk dítěte, když došlo k pokousání)

12. Proč si myslíte, že pes zaútočil? (*Pokud jste vyplnil(a) 9b, napište svůj názor, proč k útokům psa na člověka nejčastěji dochází.*)

.....
.....
.....

13. Co si myslíte o pojmu „bojová plemena“?

.....
.....

14. Necháváte nebo nechal(a) byste dítě ve věku do 6 let o samotě se svým psem?

- a) ano, znám svého psa a v žádném případě by dítěti neublížil
- b) ano, ale dítě musí rozumět tomu, jak se ke psovi chovat
- c) ne, nikdy nevíte, co se může přihodit

15. Jaká je nejčastější reakce Vašeho psa při setkání s dítětem do 6 let věku:

- a) radostně se ke každému vrhá (skáče, mává ocasem, olizuje dítě, běhá kolem dítěte, strká do něho nebo i kňučí)
- b) má radost, k dítěti přistupuje v klidu (mává ocasem, dítě si očichá nebo i olízne a pokračuje v předcházející činnosti)
- c) nevyhledává přímý kontakt (pozoruje děti z povzdálí, je klidný)
- d) k dětem je bázlivý, raději uhýbá stranou (při kontaktu evidentně nervózní, ocas sklopený, dotyky dítěte jsou mu nepříjemné, mohl by se po dítěti ohnat/už se po dítěti ohnal)
- e) děti nemá rád (při přímém kontaktu vrčí, ohání se; je nervózní, hraje si děti ho provokují k agresi - je schopen napadnout dítě/už dítě napadl)

16. Sbíráte po svém psu na procházkách exkrementy?

- a) ano, vždy
- b) ano, jen na veřejných prostranstvích
- c) ne, chodím jen do přírody a tam to není potřeba
- d) ne (z jakéhokoli jiného důvodu, např. platím daň ze psa, tak ať to uklidí za mě město; nechodím s ním na procházky...)

17. Může z psích exkrementů hrozit člověku nějaké nebezpečí?

- a) ano, při kontaktu se mohou na člověka přenášet onemocnění
- b) ne, je to jen hromádka nestrávené potravy
- c) nevím

18. Chodíte pravidelně se svým psem k veterinárnímu lékaři?

- a) ano, každý rok
- b) ano, ale každý rok si nevzpomenu
- c) ne, jen když jde o vážný stav (zranění, nemoc....)
- d) ne, nic mu není
- e) jiný důvod (doplňte jaký):.....

19. Jaké znáte uplatnění psů ve společnosti?

.....
.....

20. Účastníte se se svým psem nějakých „psích akcí“ (sportovní kynologie, výstavy...)?
- a) ano, pravidelně – doplňte jakých:.....
 - b) ano, NEpravidelně – doplňte jakých:.....
 - c) ano, pasivně – jako diváci
 - d) ne, pes se necítí dobře ve velkém davu
 - e) ne, nezajímá mě to
 - f) ne, nemám čas
 - g) jiný důvod (doplňte):.....

21. Jaký je Váš názor na kontakt psů se seniory, například ve zdravotnických nebo v sociálních zařízeních?

- a) velmi přínosné pro fyzický i duševní stav seniorů
- b) drobné zpestření všedního dne, nic víc
- c) nevím, nezajímám se o to
- d) ohrožují tím zdravotní stav seniorů (hrozí poranění, pokousání, přenos parazitů)
- e) znečistí zdravotnické prostředí nebo prostředí ústavu sociální péče, domova pro seniory apod.
- f) jiný (doplňte):.....

22. Je vhodné pořídit osamělému člověku - senioru psa?

- a) ano, nezáleží na rase, pohlaví nebo povaze – hlavně co nejrychleji a tajně
- b) ano, nezáleží na rase, pohlaví nebo povaze – budoucí majitel o tom ví
- c) ano, plemeno pečlivě vybírají všichni zúčastnění (rodina, budoucí majitel,...)
- d) ne, senior péči o zvíře nezvládne, je často pryč
- e) ne, potenciální majitel rázně odmítá jakékoli zvíře, respektujete to
- f) jiný důvod proč ano či ne:.....

23. Psi pomáhají v mnoha odvětvích lidské činnosti (policejní, záchranáři, asistenti,...), má jejich práce podle Vás smysl?

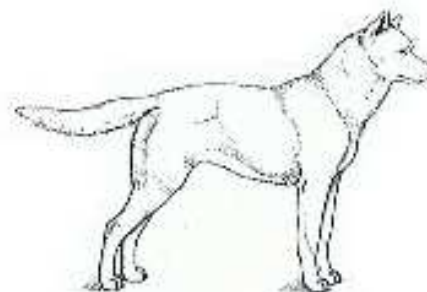
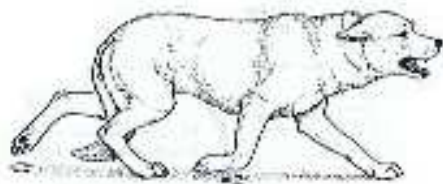
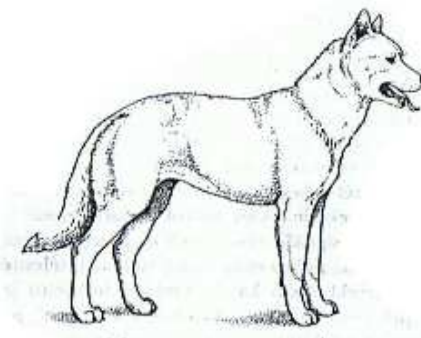
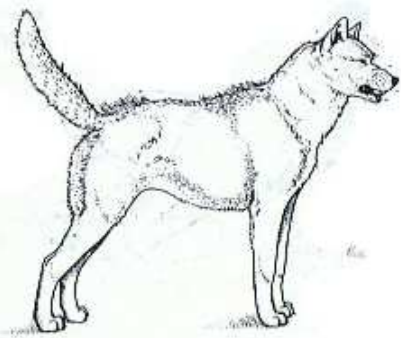
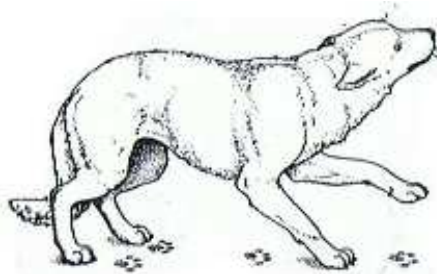
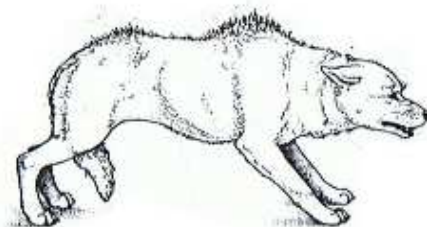
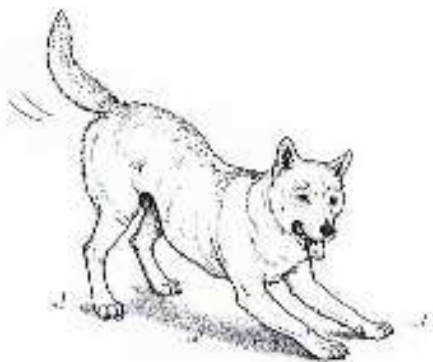
- a) ano, samozřejmě
- b) asi ano
- c) nevím
- d) asi ne
- e) ne

Odůvodněte, prosím, Vaši odpověď:.....

24. Na následujících obrázcích (na další straně) jsou psi v různých postaveních. Jde o určité signály, kterými nám dávají najevo jak se cítí a co se právě chystají udělat. Pokuste se přiřadit k obrázkům písmena nabízených možností a – h, podle toho, o jaký signál jde:

- a) uvolněný
- b) čilý a pozorný
- c) dominance/agresivita (útočná hrozba)
- d) strach/agresivita (obránná hrozba)

- e) strach a úzkost
- f) strach/podřízenost (aktivní podřízenost)
- g) krajní strach/úplné podřízení (pasivní podřízenost)
- h) hravost



Zdroj obrázků: Coren, 2001